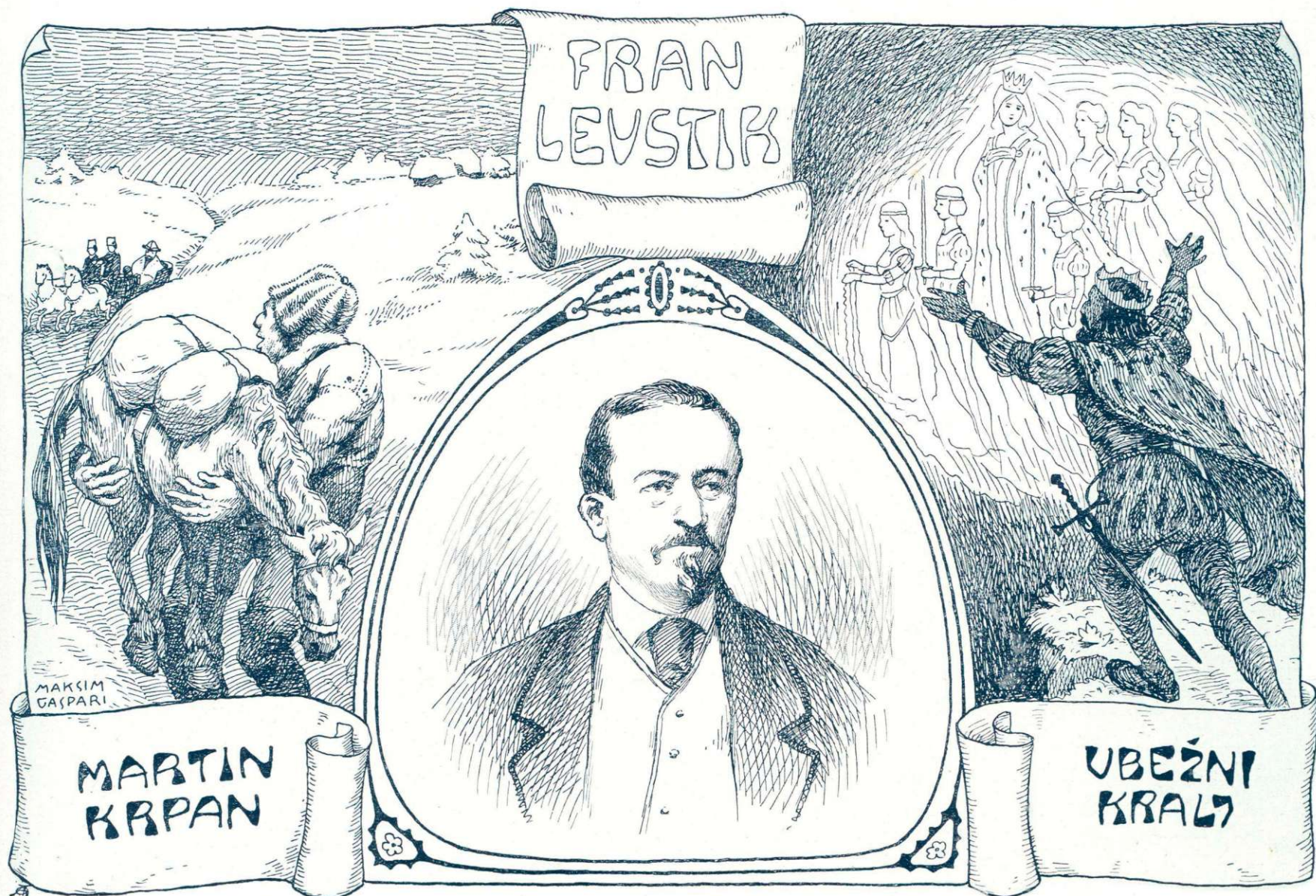

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

IX.

a svatbo so se delale velike priprave, ker je hotel Berus nekoliko pobahati, nekoliko ponagajati tistim, ki se niso navduševali za njegovo zvezo. Črnetova gospa in Milka sta šivali poročno obleko in tiho premišljevali svojo nesrečo; nevestina mati je sestavljala zadovoljna spored pojedini, katere naj bi se spominjali Podlomci leta in leta, in Danico so obiskovale tovarišice in jo objemale v sočutni nadi, da pride tudi nanje vrsta. Berus pa je radosten prebiral neznanih pisalcev ali pisalk pisma, ki so mu črnili nevesto, in zadovoljen sklepal iz nepodpisane zavisti, kako srečna da se zdi ljudem Danica. Prvo pismo ji je tudi pokazal; a ker jo je užalilo, je pošiljal naslednja Mrakovim, da naj bero in se vesele z njim.

„Neumna si, Danica,“ je dejal, „da si k srcu ženeš to hudobijo. Ali ne veš, kaj je vzrok? V oltar bi te postavili ti ljudje, v oltar, če bi se razdrla

ženitev.“ Danica je omenila, da pojde k Mrakovim vabit, ker bi rada imela Julko za družico.

„Kakor hočeš,“ je odgovoril mož. „A čim bolj boš hodila za njimi, tem manj bodo marali zate.“

Popoldne, ko so bili odšli stalni gostje in ni bilo pričakovati drugih, se je odpravila Danica z materjo. Mrakova gostilnica je bila videti prazna; pred vrati na solncu je ležal sultan in zastavljal vhod. Ženski sta ga poskušali odgnati; a pes se ni genil; samo zgornjo ustnico je nekoliko privzdignil, da so se pokazali beli zobje. Danica je klicala Julko; a nihče se ni oglasil, in mučno je bilo stati pred hišo. K sreči je prišel po stopnicah dr. Osat, ki je brnil lenega psa, da se je nerad in z renčanjem zravnal pokoncu in si poiskal drugje ležišča.

„Naš pes, gospodična Danica,“ se je klanjal Osat, „je narobe Cerberus. Cerberus je na oni svet pušcal duše, nazaj ne; naš sultan pa ne razume obrtnih koristi nič. — Gospa Mrakova, Danica je prišla vabit.“

Mrakovka, ki je dremala v sobi, se je začela čuditi: „Zakaj pa Berusa ni? On nam je vendar bližji. Brat je le brat.“

„Nemara pride tudi Berus sam,“ je dejala Danica in sklepala na tihem, da ga bo še poskusila pregovoriti.

„Ah, nemara!“ je dejala Mrakovka. „Kaj pa je vzrok, da ne mara?“

Osat je začel posredovati in je zagotavljal Danico, da prideta na svatbo gotovo oba Mraka in Julka da bo družica.

„Tega še ne vem,“ se je branila žena. „To bo odločil moj mož, in brez njega ne obljubim jaz nič.“

„Kaj pa Vi, gospodična, ali boste prišli z ženinom na našo veselico? Ali nas bosta počastila?“

„Oh, gotovo prideva,“ je dejala Danica.

„Dobro, gospodična,“ je pohvalil Osat. „Za Mrakovo gospo se tudi ni treba nič bati; še plesala bo na Vaši svatbi. Kako Vas ima pa tudi rada! Po mojem mnenju pa ni zadosti, če se sorodniki radi imajo samo v srcu; treba je to tudi javno pokazati, na veselje prijateljem in na jezo nasprotnikom. — Pri Vas ste danes, gospodična, že otvorili kegljišče?“

„Da, gospod doktor, in pričakujemo tudi Vas.“

„Krčmarica si pa res dobra, Danica,“ je rekla Mrakovka. „V tuje krčme hodiš gostov vabit.“

Megličevi sta se poslovili, in Osat ju je spremil do vrat; potem pa se je vrnil k Mrakovi gospe nadaljevat razpravo o ljubezni med sorodniki, ki je ne samo naraven zakon, ampak tudi koristna na obe strani.

„Oh, saj imam rada Danico,“ se je zagovarjala gospa.

„Ampak, gospa, da kaže človek na zunaj komu ljubezen, ki je ne čuti v srcu, to se dogodi prav pogostoma in je umevno; a da ima kdo koga rad, dela se pa, kakor da bi ne maral zanj, to je tako navihano in prefrigano ravnanje, da ga navaden človek ne razume. Kaj mislite, koliko časa bo še živel Berus?“

„Oh, zastran mene naj živi, kolikor časa hoče!“

„Krščanska želja, ki se ne bo uresničila. Jaz mu prisojam kvečjemu poldrugo leto. Takšnega svaka bi jaz ne žalil.“

„Kdo ga je pa žalil vendar, gospod doktor!“

„Njega? Nihče. Ali pa menite, da ne bo povedala nevesta, kako prijazno in ljubeznivo, naravnost prisrčno da je bila sprejeta?“

„Kaj pa še hočem! Poklekala vendar ne bom pred njo.“

„Jaz se bojim, da se nevesta zdaj-le joče, ženin pa kolne. Seveda, kdor ima sam denar, temu se ni treba tolikaj brigati za premožne sorodnike; navadno pa smo bogatim ljudem radi sorodni, in v poldrugem

letu je Danica bogata sorodnica. In kako je napredna! Kegljšče otvorjeno, jed in pijača izborna, postrežba točna. Gotovo je že vsa družba doli. Zdravnik, mislim, nekoliko mešetari med adjunktom in lekarnarjem.“

„Oh, kaj pa! Kako pa! In koliko smo mi že dali izkupiti zdravniku in lekarnarju! Tako se vračuje.“

„Da, res. Iz same jeze človek ne bi hotel več zboleti. Za bolnike ne kaže dobro, če se bratita zdravnik in lekarnar, kakor je za kmeta boljše, če sta sodnik in notar razprta. — Zdaj pa moram na kegljišče. Iskren pozdrav bom izročil gospodu svaku in bodoči svakinji.“ —

„Oh, kako je težak!“ je vzdihnila Mrakova gospa, ko je bila sama in si je nerada priznavala, da je bilo očitiranje opravičeno. Skoraj kesala se je, da ni sprejela Danice prijazneje, da ni zadosti prikrila srčnih misli. Zakaj res, malokatero srce je tako lepo, da bi se smelo golo pokazati. A kdo je dal Osatu pravico očitanja! Tako je pač. Ker je bila ona nezadovoljna sama s seboj, se je hudovala na Osata, ki ni zagrešil drugega, nego da je govoril resnico. Resnicoljubnim ljudem se vsem tako godi. Osat pa, ki je bil zadovoljen takrat kolikor toliko sam s seboj, je bil tudi kolikor toliko z drugimi ljudmi.

„Ah, tri neveste skupaj,“ je pozdravil veselo družbo na Berusovem kegljišču. Z lekarnarjevimi namreč je bila prišla tudi gospodična Betka, da bi se poravnalo nesporazumljenje z Berusom, in z Betko in Miro je kegljala tudi Danica; imenitno; vse je veljalo, naj je padla krogla, kakor je hotela, naj se je zadela kamorsibodi, samo da se je srečno privalila do cilja, ali pa če tudi ne; samo da je padel kegelj, magari od strahu ali smeha. Gospodje pa niso bili novinci, in Berus je podiral vrste, da je letelo iverje od kegljev. Predlagal je bil, da bi se kegljalo za velike vsote, in stisnil Danici šop desetakov v roko; a gostje so se uprli, češ, da razburja visoka igra strasti, in ker je bil Berus predober kegljač. A izkazoval se je le, kadar je bil z Danico pri isti stranki; kadar sta si bila nasprotna, se mu je kazilo. Tako postrežljivih ženinov nista imeli ne Betka, ne Mira.

Dr. Osatu pa je bilo toliko do resnice, da se je rajši zameril vsemu svetu, ko da bi bil molčal. Dasi ni samo slutil, ampak vedel, da bo Berus hud, če pove, kako je bila sprejeta pri Mraku Danica, in da mu bo zamerila Danica sama, vendar je sklenil govoriti, mučenec resničnosti, ki bi se lahko primerjal s Sokratom. Saj se je tudi Sokrat prikupoval svojim rojakom s tem, da jim je dokazoval, da nič ne vedo. Da bi bili vročekrvni Atenci tudi Osata obsodili na smrt zaradi njegove sitnosti, kakor so

Sokrata, ni treba praviti; v Podlomu so ga samo v mislih in željah iz vsake družbe parkrat vun vrgli; toliko je napredovala javna nramnost in strpljivost.

Od dr. Osata je tedaj zahtevala resnicoljubnost, da je vprašal Berusa, če ve, kako so sprejeli Danico pri Mraku.

„Oh, prav prijazna je bila Mrakova mama,“ je segla vmes Danica, „in napol mi je že obljubila, da mi pošlje Julko za družico.“

„Da, napol,“ je dejal Osat; „jaz sem bil priča. Najprej je zabranil Danici vhod sultan, ki je ležal pred vrati. Zunaj ji je kazal pes zobe, znotraj pa —“

„Da ustrelim to mrho, to sem že sklenil,“ je vzkipel Berus.

„Jaz ne vem,“ je dejal adjunkt, „zakaj da ne odpravi Mrak tega psa. Kazen je že plačal zanj.“

„Niti v hišo ne bi bila prišla gospodična Danica,“ je nadaljeval Osat, „če bi ne bil prišel jaz na pomoč. A kdo bi se ne potegnil za tako zalo nevesto! Kaj, Berus?“

„Ali Vam je vseč, gospod doktor? Zakaj se pa Vi ozirate le bolj po priletnih?“ Kakor bi bil vseh devet podrl, tak šum je zbudil Berus s temi besedami.

„Ah, ah, ah, nekaj novega,“ se je glasilo od vseh strani in čestitalo osuplemu doktorju, ki se mu je zdela Berusova odkritosrčnost precej kmetska. Ozirov pač nikoli ni puščati v nemar. Saj celo, kadar prosimo koga, da naj nam odkritosrčno in brez ovinkov pove svoje mnenje, pričakujemo potrebne ozirnosti.

Osat je pustil kegljanje, sedel zase in si prižgal smotko. Da ga je takoj obkolil lepši spol, mu je bilo veliko zadoščenje, ki ga pa ni kazal. Takisto veseli pa so bili gospodje, da so kegljali sedaj brez ozira na dame in keglje.

„Nekaj se mi je dozdevalo, gospod doktor,“ je dejala lekarnarjeva gospa; „a sama sebi nisem prav verjela. A prav iz srca me veseli, če je resnica. Zdaj boste šele spoznali, kaj je prijetno življenje.“

„Preden se človek odloči, milostiva,“ se je branil Osat, „mora postaviti natančno bilanco izgube in dobička. Sploh pa zadeva ni še dozorela, in pazite, gospa, kaj da govorite! Tukaj je gospodična Betka in poslušaj, doma bo pa povedala.“

Mučen molk je nastal pri teh besedah, in gospa je zardela, v zavesti, da je zašla predaleč in da ji utegne zameriti gospa Radičeva. Hotela se je le nekoliko pošaliti z doktorjem, ker ni nihče dvomil, da gospa ne mara zanj.

Vsa družbica pa se je zavzela, ko je Betka vesela odgovorila, da bo njo in mamico prav pristrčno veselilo, če se ta nada uresniči. To je bil konec zanimivih razgovorov in živahne zabave. Gostje so se kmalu poslovili, in Osat je ostal sam.

KERUB

+ FR. DOBNIKAR

„Lejte si,“ je dejala gospa lekarnarjeva zamišljena, ko sta bila odšla gospod Strnad in Betka, „kako rada nastane iz šale resnica! Norčevali smo se z gospodom doktorjem, ker smo mislili, da hodi zaman za gospo Radičevo. Zdaj jo je pa došel.“

„Ker ga je počakala,“ je dodal soprog.

„Vendar ni bil on tako neumen,“ je opomnil adjunkt.

„Ali pa ona ne tako pametna,“ je menila Mira. Tako zavida človeku človek največkrat le dozdevno srečo.

„Ali ste izgubili pri kegljanju, gospod Strnad, da ste tako malobesedni?“ je vprašala Betka med potom slabovoljnega spremljevalca.

„Oh, ni besede vredno,“ je bil odgovor. „Torej, mama, posredovalka zakonskih zvez, se je srečno sama ujela v mrežo.“

„Kako to?“ se je čudila Betka. Strnad pa je molčal, ker ga je jezilo neumestno čudenje; saj je vendar ona sama v družbi potrdila to, kar se je zdelo njemu le predpustna šala. — „Te mreže še niste razložili, gospod Strnad,“ je dejala čez nekaj časa Betka, tudi ozlovoljena. „Kakor bi govorili keltski.“

„To boste vendar prej znali Vi. Kdaj pa se napravi svatba?“

„Čigava?“

„Osatova vendar.“

„Oh, mama bi jo rajša videla danes ko jutri.“

„A kdo zadržuje, da se ji ne izpolni v starosti svatovska želja?“

„Mislim, da Osat, ki se vedno približuje, a ne reče odločilne besede. Mama ju spravlja vedno skupaj, ker bi rada preskrbela nesrečno gospo.“

„Ah, o kateri gospe pa vendar govorite, gospodična.“

„O kateri gospe?“ se je zavzela Betka. „Vendar o gospe Črnetovi.“

Strnad se je oddehnil, vesel, da ga ni še predaletč zavedel krivi sled. Ljubeznivo se je pokoril vso ostalo pot za prejšnje grehe, in ker Betka ni bila zamerljiva, sta prišla oba židane volje v Log.

Dr. Osat pa je bil ponosen na zavistno zanimanje, ki je je budil po Podlomu. In ko je bil po temeljitem preudarjanju sklenil, da si izboljša stan, bi bil tudi srečen, ako bi ga ne bilo mučilo novo premišljevanje, na kak način namreč da naj si vzgoji družico za življenje, ali s podvojeno ljubeznivostjo ali z navidezno nebrižnostjo.

Sicer imata obe metodi svoje vrline in svoje nedostatke, toda boljša in pametnejša se je zdela Osatu druga. Žensk ni razvajati, si je dejal, in bodoča soproga se ne nauči nikoli prezgodaj in nikoli preveč reda in potrpežljivosti; razvajena ženska pa

ugaja bolj drugim nego svojemu soprogu, ki svoje razvade že še prenaša, a dvojnega bremena ne zmore. Sklenil je torej z zunanjo hladnostjo pokoriti žar svojega srca, kakor se deva šampanjec na led, preden se pije, in začel se je izogibati gospe Radičeve v zviti nadi, da ga bo sprejela čez nekaj časa tem ljubezniveje ali da pride celo sama za — njim.

In res ga je kmalu pogrešila gospa in začela popraševati po njem in ga vabiti. Osat se je izgovarjal z obilnim delom, a da pride, kakor hitro bode utegnil. Gospa je bila užaljena, ker se je bala, da ji izpodleti naklep. Osat pa, ki se tega ni bal, je bil vesel in čakal, kdaj da pride za njim. In res ga je ustavila na potu, ga prijazno oštela in mu rahlo oponesla, zakaj da jo tako zanemarja.

„A kaj naju ljudje tako gledajo?“ je prekinila pomenek, ko je zapazila, da pozdravljajo ljudje preprijazno in se muzajo preveč domače. Zardela je, se pogledala po obleki, se prijela za klobuk in si pogladila goste lase. Osat se je muzal njej in ljudem.

„To je popolnoma naravno, milostiva gospa,“ je dejal. „Če se dva pisano gledata, se ne čudi nihče; vsak pa osupne, če vidi, da se imata rada.“ — Spremil je gospo do doma, ne iz ljubeznivosti, ampak da si je spotoma ogledal njive, travnike in živino. Začel se je namreč zanimati za poljedelstvo in živinorejo, in zaradi tega so dobile tudi večerne zabave pri Mraku drugo lice. Poprej je govoril Osat, in drugi so zehali, zdaj je govoril Mrak, in Osat je poslušal.

„Posestvo je čedno; toda gospodarja ni, in ženska je ženska,“ je dejal mož, kadar ni bilo žene zraven; oba skupaj pa sta obžalovala, da izgubita dolgoletnega gosta, in hkrati čestitala. „Ampak Betko boste prej omožili, gospod doktor?“

„To je vse v redu,“ je dejal Osat. „V nedeljo bodo oklicani Betka in sodnik in Berus z Danico.“

„No, potem bomo pa volili Vas za poslanca, gospod doktor.“

„Za državni zbor — razumete, gospod Mrak? — bi človek že še kandidiral, ker pride v velike razmere in se mu odpre široko obzorje, ampak v to domačo siromašnost, v deželni zbor — se ne izplača.“

„Po pet goldinarjev je res majhna,“ je pritrdil Mrak.

Prihodnjo nedeljo sta se res oklicala oba para, in iz cerkve gredoč so godrnjale ženske, da se je tako nerazločno povedalo, koliko da je star Berus.

A starost se ne ceni po letih. Moško je pripeljal Berus mlado nevesto na veselico k Mraku. Zlati obeski so mu veselo bingljali na težki verižici in debeli prstani so škrtali, ko so mu prijateljsko stiskali roke mnogobrojni prijatelji in znanci.

Kako se je vršil spored imenitne veselice, so že opisale natančno, dasi nekoliko laskavo, novine. Vendar se je o teh poročilih potem v pismu po pravici pritožil Konrad, da bi se bilo spodobilo navesti tudi ime onega, ki se je največ trudil za prireditve, in da tako zapostavljanje mladih delavnih moči ne bo obrodilo dobrega sadu za narod.

Po uradnem delu se je vnela prosta zabava. Godci so zaigrali poskočnico, in dvorana se je napolnila s plesalci in plesalkami. V drugi sobi je bilo najglasnejše omizje, kjer je sedel Berus, ki je zabaval družbo po svoje, da so se mu smejali moški naglas, ženske pritajeno, brat in svakinja s težkim naporom. Zdajpazdaj je stopil žareč od veselja na prag in vnmal godce in plesalce. Danica je sedela poleg davkarjeve gospe, razmišljena, ker se je borila z neprijetnimi mislimi, ki so ji silile v glavo, in hvaležna, da ji ni bilo treba zabavati zgornje sosedinje. Berus ji je prigovarjal, da naj si poišče plesalca, in mladi gospodje so jo vabili; a ona se je branila in se izgovarjala, da se ne spodobi nevesti. Zraven Berusa je sedel Bogomir, malobeseden, ker se je kesal, da se je bil dal pregovoriti. Pred prosto zabavo je bil hotel oditi; a Berus ga je bil zadržal, ga posadil za mizo in mu zastavil izhod.

„Jaz sam ne vem, zakaj imam tega gospoda tako rad,“ je vpil in nalival Bogomiru. „Dva človeka sta mi najljubša na svetu, odkar mi je vzel Bog Julčka, Danica in gospod učitelj, dva zlata srčka. — Ampak pijte vendar, gospod učitelj! Kakšen fant pa ste, ker ne pijete in ne plešete? Vaši godci godejo imenitno in so Vam res na čast. Nekateri sitneži so zabavljali, čemu to in zakaj to. Zdaj je pa vse zadovoljno in Vam mora hvalo vedeti. Na Vaše zdravje!“

Bogomiru je bilo pri srcu, kakor da bi se vsa glasna družba veselila njegove žalosti, in ga silila, da se je veseli tudi sam.

„Vi ste se tudi prišli veselit?“ ga je pozdravila Danica, kakor da bi mu očitala brezobzirnost, in umeknila mu je svetlo oko, da se mu je zdelo, kakor bi se bila utrnila zvezda. Prokleta modrost, ki si mi zadavila srce! si je grizel Bogomir ustnice, preverjen, da bi z veseljem trpel vse težave trdega življenja, samo da bi bil dosegel, kar je bil zamudil. Oh, kaj da je zdravje, kaj sreča, spoznamo šele takrat, kadar je zdravje izgubljeno, sreča zamujena. In sedaj ta godba, to vriskanje, ta ples! Kakor bi se mu uprli lastni učenci in ga zasmehovali in dražili, tako so mu doneli na uho razposajeni zvoki in vmes je žarel obraz Berusov in nasproti, tako blizu in tako daleč, je gledela Danica, ki se mu je videla žalostna, nesrečna, po njegovi krivdi.

Dim in prah in sopara se je vzdigala in legala po prostorih, da so medlele svetiljke in godli godci kakor za prosojnim zastorom; krik plesalcev in smeh plesalk je prediral splošni šum in hrup in omotično ozračje. Bogomira, ki je bil parkrat sklenil vstati izza mize in se iztrgati družbi, a vedno obsedel, se je lotila čudna razjarjenost, da je začel ostro zavračati umestne in neumestne šale, s kakršnimi se je dražila družba. Berus pa ga je objel čez rame in kričal, zakaj da ne pleše: „Poglejte, kako se dolgočasi Danica! Peljite jo na plesišče v mojem imenu! Jaz vem, da bi ona rada plesala; toda zaradi mene noče, ker se jaz ne morem zasukati. Jaz pa ji privoščim veselje, in tudi potlej je ne bom zapiral, ko mi postane ljuba ženka, sedaj pa je dekle in prosta, in nihče ji nima nič ukazovati. Torej pokoncu!“

Bogomir je vstal, Danica pa se je vznemirjena branila, češ, da pač ne more plesati z Bogomirom, ko je drugim odrekla.

„Gola pretveza,“ se je hudoval Berus. „Vse gospe in gospodične plešejo, samo moja nevesta da bi sedela, bogme, ne!“

Zdrhtela in prebledela je Danica, ko jo je prijel plesalec, godci pa so zaigrali z novo vnemo, ko so zagledali na plesišču svojega vodja in mlado gospodinjo. Z združenimi močmi so izkušale trobenta in piščal in klarinet udušiti trezne misli, oglušiti pametne besede, dobrodušni bas pa se je rogal in smejal nespametnemu vrvenju kakor modrijan, ki pozna človeško življenje in odpušča sproti vsako budalost.

„Dosti je. Hvala!“ je šepetala Danica, ko sta prihajala s plesalcem zopet do praga, kjer je stal Berus in jima ploskal.

„Ne!“ je dejal Bogomir s stisnjenimi zobmi in jo trdno držal za roko. „Poslušati me morate in zvedeti morate, kako sem jaz nesrečen, kak siromak. In Vi ste nesrečni. Nikar ne tajite, Danica! Prosim Vas, kakor le more kdo prositi, in pokleknil bi pred Vas: ne vzemite Berusa, ne vzemite ga! Usmilite se mene, ki hočem trpeti in delati za Vas. Živ človek Vas ne bo imel tako rad.“

„Prepozno,“ je dehnala Danica in se mu izvila iz rok.

„Vidiš, Danica, kako lepo te je pobarval ples?“ se je razveselil Berus, ko je bila prisedla. „Zdaj pa čašo gorkega čaja, da se ne prehladiš!“

Bogomiru pa se je vrtelo v glavi, da je komaj vedel, kaj da govori, in komaj vedel, kaj da počenja, ko je hitel razoglav na prosto v mrzlo noč. Hladni veter, ki ga je zunaj objel in pretresel, mu je posušil potno čelo in iztreznil omamljene misli, da je žalosten spoznal, kako daleč da je zašel. Jezil se je na Berusa, ki ga je bil spravil na ta grozni ples, na svojo razbeljeno kri, ki mu je bila popalila

možgane, in burna želja, prositi odpuščanja razžaljeno deklico, ga je gnala nazaj v trumno dvorano.

„He, kako ste blede!“ ga je pozdravil Berus. „Tukaj moj punč! Izvrnite ga, da se ogrejete!“

Bogomir se je oziral po prvi, po drugi sobi; njegova plesalka je bila izginila. Njega pa se je prijemala nekaka omotica; temno se mu je delalo pred očmi, in dušil ga je težki vzduh. Kmalu se je poslovil in se opotekal proti domu, da so se mu dobrodušno muzali fantje, ki so oglarili okrog hiše.

Danica pa je klečala v svoji spalnici ob postelji in jokala, da je drhtela postelja od njenega ihtenja. Prebudila se je Anica, ki se je tiho splazila z ležišča, objela sestro in jo skrbno izpraševala, kaj da ji je.

„Oh, Anica,“ je dejala nesrečna deklica, „ti ne boš nikdar spoznala, kako rada te imam jaz.“ In stisnili sta se skupaj in jokali obe iz sestrške ljubezni, ki je brez usmiljenja zahtevala trdega dejanjskega dokaza. Ko je zopet zadremala sestra, jo je nesla Danica nazaj v posteljo in sedla poleg nje in premišljevala svoj žalostni položaj. Očitela si je nezvestobo proti ženinu, nehvaležnost proti dobrotniku in se opravičevala z nesrečnim plesanjem, h kateremu je bila prisiljena, in preudarjala v mučni stiski, ali bo mogla izpolniti besedo, ki jo je dala prehitro. Oh, kako premišljena je bila, kadar se je brigala za svoj denar, kako brezskrbna, ko je vrgla svojo srečo na vago! Kako lahko bi bila obvarovala sebe bridkosti, dobrotnika sramote! Ah, ne obetati in potem odreči, ne sprejemati darov in v zahvalo prelomiti obljube! Koliko boljša je prva zamera od zadnje! In zdaj te priprave in vabila in oklic! Oh, kje je rešitev!

Ko se je bila nekoliko pomirila Danica, si je začela izdelovati načrt, kako da bi, ne da bi sama naravnost umeknila besede, pripravila ženina na druge misli, da bi se začel sam kesati in bi se potem v prijaznosti razdrl ves dogovor. Kako neizrečeno je ljubil Berus svojega Julčka! Zdaj pa je skoraj popolnoma splahnela mila podoba ljubega edinca v očetovem srcu. A če bi oživel zopet ta spomin in raznetil staro ljubezen, bi morda ne ostalo prostora za nobeno drugo čuvstvo. Med tem ko je preudarjala, kako bi se to napeljalo, jo je premagalo spanje, ki je nadaljevalo mučno borbo med čuvstvi in mislimi, razumom in naravo.

Visoko je plaval solnce drugega dne, ko je utrujena vstala Danica. Toliko je bila pomirjena, da je zopet čula v srcu glas dolžnosti do rodbine, glas zadolžene hvaležnosti. Ako mi izpodleti naklep, si je mislila vdano, ostanem zvesta obljubi in bom bolj v strahu držala neposlušna čuvstva. A še je migljala zvezda upanja šibki ladji, ki se je borila s srditim valovjem.

Vesel je pozdravil svojo nevesto Berus in ji ljubeznivo očital, zakaj da je vstala tako zgodaj, ker ima še zaspane oči. Ona pa je pripovedovala, kako so jo mučile težke sanje in da se ji je sanjalo o Julčku, ki je revček tako zapuščen na pokopališču.

„Jaz moram vendar iti pogledat na grob,“ je dejala, in solza srčne žalosti ji je zalesketala v očeh.

„Jaz grem s teboj,“ je dejal Berus in vzel klobuk, in hace in murče sta že zadovoljna kazala pot.

Nasproti se jima je pripeljal dr. Poljak. „Kam pa?“ ju je pozdravljaj in ustavljal konja. „Ali gresta k izpraševanju?“

„Kam pa ti navsezgodaj?“ je odzdravil Berus.

„Noter doli na Ovsišče se peljem. Fantini so se nekaj zravsali. — Pri Mraku ste pa tudi hudo rojili snoči. Učitelja si mi pregrel in prehladil. Davi sem bil že pri njem. Malo je zmešan, in pljučnica se napoveduje.“

„Oh, saj ni skoraj nič plesal in nič pil,“ se je prestrašil Berus.

„Takšni ljudje najprej iztaknejo. Danica je tudi vsa prepadla. Zdrava in dobro opravita!“

Zdravnik je pognal konja, Berus pa je zavil proti šoli vprašat, kako da je učitelju. Danica je hitela sama na pokopališče, prosit Julčka, naj ji pomaga. Ko je prikorakal mož in začel pripovedovati, kako huda mrzlica da trese Bogomira, je imela ona že zbrane misli in jela vneto govoriti o rajnem sinku in oživljati mile spomine, da si je brisal Berus oči.

„Oh, in kako se je bal revček pisane mame!“ je dejala Danica, in polile so jo solze.

„Ker so mu natvezli toliko neumnih pravljic ti Mraki,“ se je razjezil Berus, „moj zvesti brat in ljubezniva svakinja.“ Vsa druga čuvstva, nego jih je hotela zbuditi Danica, so bruhnili na dan, in čim nežneje se je spominjala ona rajnega ljubljénčka, tem huje je rohnél mož nad vsemi, ki so bili zakrivili po njegovem mnenju prerano smrt. Kar tresel se je od jeze, ko se je vračal z Danico domov.

Doma pa sta planila hace in murče srdita na dvorišče, kjer je grizel Mrakov sultan debelo kost, bodisi, da je bil porabil priliko, ko sta bila njegova nasprotnika z doma, ali pa se ju ni več bal.

„France, vzemi vile in zastavi sultanu pot!“ je ukazal razjarjeni mož in sopihal v sobo po puško.

Sultan se ni veliko brigal za napadnika, ki sta bevskala vanj, vendar se je počasi umikal in molklo renčal; grdo pa je pogledal hlapca, ki ga je z vilami zopet obrnil na dvorišče. Gubančila se mu je koža na debelem vratu, da mu je štrlela dlaka kakor ščet.

„Prokleta zverina!“ je priklel Berus z nabito puško, napel petelina in meril. Kakor s krvjo so se

zalile psu debele oči in zažarele v groznem blesku, zgostil se je ves trup, ko so se napele mišice in se pokazali beli zobje izpod zavihanih ustnic.

Puška je počila in s strašnim tuljenjem je skočil pes, ranjen in razdivjan, na strelca, ga podrl na tla in se mu zagrizel v ramo. Berus je zgrabil zver za kosmati vrat, jo davil in tiščal od sebe, hlapec je priskočil z vilami na pomoč; a pes ni popustil, dokler se ni zvalil hropeč s svoje žrtve in se iztegnil v krvi.

Kar je bilo ljudi v hiši, je bilo prihitelo na vpitje. Spravili so po koncu gospodarja, ki se je tresel od jeze in bolečine. Danica mu je skrbno ob-

vezala veliko rano, ki mu jo je bil zadal pes, in hlapec je napregel, da pripelje zdravnika. Podpirati so morali ranjenca, da je prilezel v spalnico, kjer se je zgrudil v posteljo. Obšla ga je velika slabost, in čutil je, da mu ni ustavljena kri, ki je prepojila obvezo in prikapala po razgaljenem ramenu. Velel je, da naj gredo po gospoda, in preden se je vrnil zdravnik, je izkrvavel, kakor je slutil, ko je šepetal, da bo kmalu videl svojega Julčka, ko je podal Danici roko v slovo in se ji dobrovoljno nasmejal. Ona pa je jokala ob njegovi postelji skrušena, ker si je očitala brezsrčnost in nehvaležnost, nevredno tako dobrotljive ljubezni. (Konec.)

Ognjene barve.

Zložil Tonej Jelenič.

Kakor solnce.

Kakor v solncu v srcu mladem
kri ognjena se preлива,
vžiga v njem se moč in plamen
in ljubezen živa,
v njem iskrena božja zarja
dan razkriva.

In vztrepeče na azurju
mlade sreče pot ognjena,
in zahoče srce vroče
kvišku do plamena,
in zakrili k nebu roke
moč jeklena.

To je radost, kakor solnce
vsa brez sence, brez bridkosti!
Z njo nam praznikuje duša
v edenski prostosti,
z njo ovenčal močni Bog je
hip mladosti.

Slutnja.

Vije vihra bič,
pletèn iz bridkih strel,
da v usodni čas
bo čez azur zapel
in čez mládost.

Plakal svet tedaj
skrivaj bo v mračno noč,
vir solzâ zalil
bo srca, vzdihujoč
po rajskih dneh.

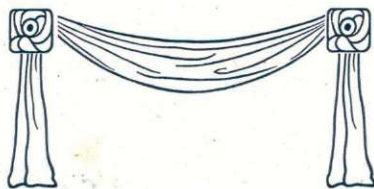
Jeremija stal
bo sklonjen na grobeh,
zadnjič bič bo pal.
In tákrat v težkih dneh
umrè mladost.

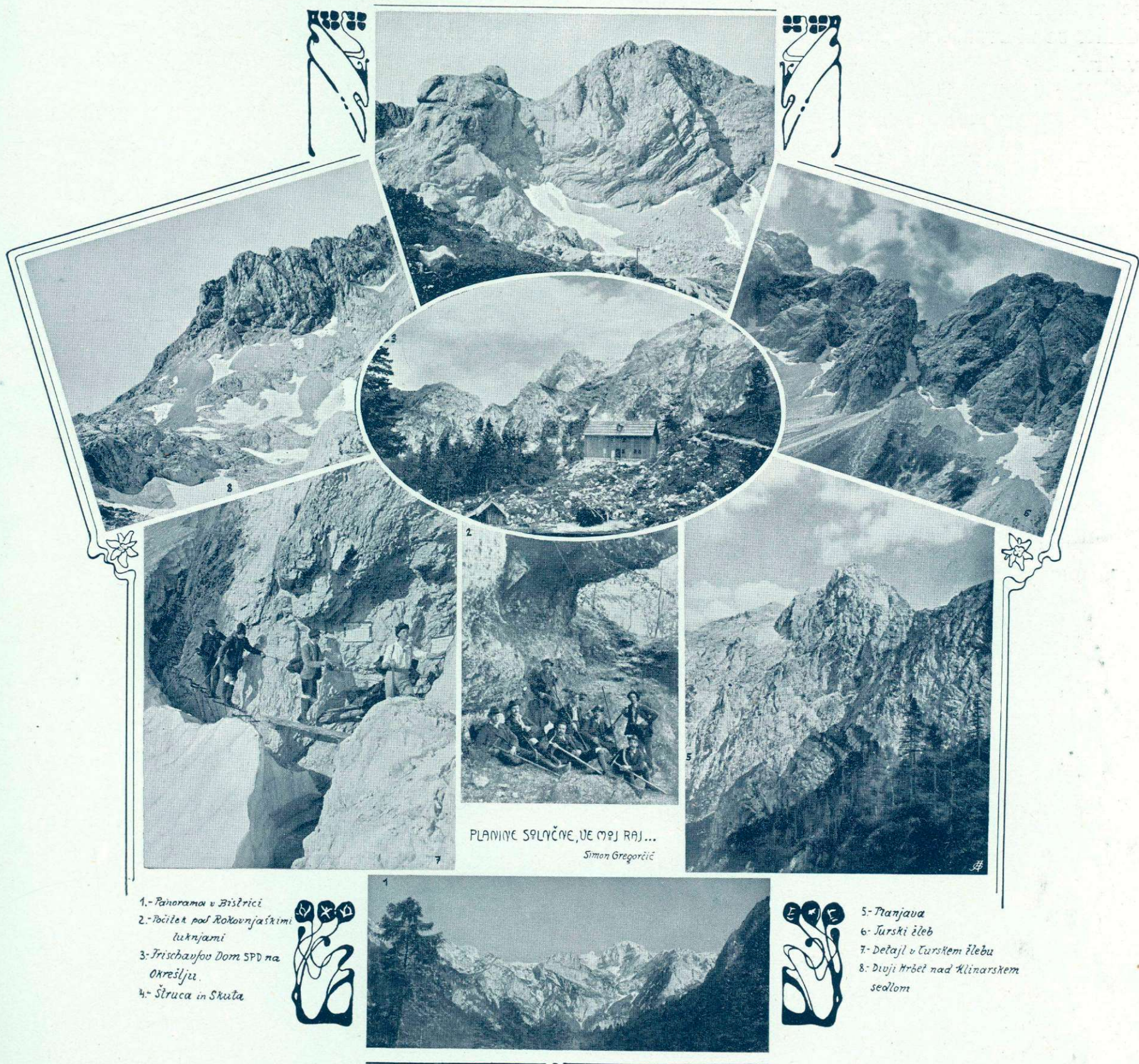
Božji vrt.

Skozi rdečo gotsko rožo zarja
v jutru pada na blesteči mozaik
in na kelih mašniku nad glavo
in na sveti žrtvenik.

Z zarjo siplje tajna milost božja
v verna srca, kakor rosa v božji raj,
da odpro se mlade rajske rože
zvesto k Bogu vekomaj.

Iz nedolžnih kelihov do neba
vroči vonj dehti, molitve večni dar,
in z veseljem božjim svoje rože
z žrtvenika zre Vrtnar.

- 1.-Panorama v Bislerici
 2.-Počitek pod Rokovnjaškimi
 luknjami
 3.-Frischaufov Dom SPD na
 Okrešlju
 4.-Štruca in Skuta

PLANINE SOLYČNE, VE MOJ RAJ...
 Simon Gregorič

- 5.-Planjava
 6.-Turski žleb
 7.-Detajl v Turskem žlebu
 8.-Divji Hrbeč nad Klinarskem
 sedlom

V KAMNIŠKIH PLANINAH

FOTOG. BOGUMIL BRINŠEK

Okrešelj v Savinjskih planinah.

Spisal Rudolf Badiura.

O, zlatih dni spomin
me vleče na planine,
po njih srce mi gine . . .
Gregorčič.

Nekaj let sem že poletavam skoro izključno v naše Savinjske alpe ali skozi Bistriško dolino nad Kamnikom ali skozi Belo, skozi Kokro in zopet zaporedoma skozi Bistrico. Res da mi je postala pot s kamniškega kolodvora proti Stahovici ne ravno več preveč kratkočasna, toda edinole ta pot. Kako mi včasih preseda, ko zagledam oni pravcati „kitajski zid“ kamniške smodnišnice in začujem šumenje nasproti šumečih „Nilovih kataraktov“ . . .

Vendar pa se nikakor ne naveličam vseh opetovanih potov v te planine, temveč od dne do dne me le še bolj zanimajo. Vsakokrat jih pozdravljam srčneje te drage mi znance in znanke, ki tako vabeče kličejo iz mestnega prahu in blata . . .

In marsikaterikrat, ko počivam tako kod na vzvišenem naročju Skute, Grintavca ali Ojstrice in uživam vso to krasoto večnolepih naših alp, me vpraša hudo mušni moj tovariš: No, ali se jih še nisi nagledal? Ali ti ni nič žal, da sva se toliko potila? — —

Ne! Ni za kapljo znoja mi ni žal! — Čim dalj jih opazujem, tem krasnejše so te planine, čim bolj se jih učim spoznavati, tem dražje so mi. Kako ponosno se dvigajo tu zdrave, vseh spon proste prsi v tem čistem gorskem vzduhu, kako utriplje radostno srce v tej zlati prostosti, koliko sreče in bogastva sem si svest v tej čistosti, jasni svetlobi, veliki luči na divnih višavah savinjskih! . . .

Da le ni bila že utrujena božja narava, ko je položila svojo ustvarjajočo roko na to zadnje delo v alpah! Ji li mar niso še zadostovali nebrojni veličastni spomeniki, blesteči se v zlatih kronah in purpurnem škrlatu? Li ne pričajo dovolj mogočno vsi ti o njeni slavi in mogočnosti? Kaj še ni bila izčrpana njena bujna fantazija, ko je že iznašla toliko likov in čarobnosti? . . .

Ne še. — Zdi se mi, kot da je zbrala še zadnje, že pičlo preostalo gradivo. Grmadila pa ni več z isto spehanostjo, silo in močjo. Zbrala in prebirala je — štediti je morala že — a to je postavila in zgradila tem umneje, mnogo ličneje, in mu vdihnila vso nežnost in okrasila in obogatila z vso dobroto in milobo to zadnje svoje ljubljeno dete . . .

In kdo izmed poznavateljev Savinjskih alp, ki ne vzame na svoja pota le provianta in cepina,

ampak tudi oči in srce, se ne strinja z menoj, ko mu zakličem v spomin imena: Skuta, Ojstrica, Grintavec, Kočna, Planjava in . . . in . . . No kaj še? . . . Okrešelj. — —

Dragi čitatelj naj mi oprost, če se ga nisem namenil danes povesti brez truda in potu na vse te omenjene vršace Savinjskih alp.

Poleg svojega tovariša namreč nerad jemljem s seboj v gore, še koga čigar zmožnosti ne poznam. Zato pa se i tu-le nekako bojim, da ne bi nosil kakih posledic dvomljivega užitka, če se mi kdo onih turistov, ki se tako krčevito drže principa: Gore od spodaj! obreže že kar na Škarjah, preden prideva na vrh Ojstrice, ali da dobi grinte, če ga le zvabim malo čez Kokrsko sedlo, ali da se mi od groznega apetita ne preobje že debele Štruce, preden se loti Skute ali narobe! Znali bi me kamenjati!

Naj torej ustrežem vsaj onim krotkejšim hribolazcem in odpočijem z njimi na Okrešlju.

Okrešelj, Okrešelj! Kako čudno me spreleti ko samo začujem to besedico. — Kot če začuješ, prijatelj, nakrat daljni, mehki, a tako v dušo segajoči odmev krasne simfonije . . . Prebude se mi in vstanejo sladki spomini. Še več; že se mi porajajo vroče želje po njegovi zlati grudi! . . .

Kako li tudi ne? Kako zvedavo in nenasitljivo so mi zrle vsekdar oči tvojo rajsko lepoto in veličastnost tvoje okolice, a niso se utrudile, niso se mogle načuditi! Koliko veselih vriskov je že vzkipelo iz srečnih prsi „planine proste prostih sinov“ in odmevajoč pozdravljalo ta tvoj sveti kraj! — Koliko bolnih duš je že pozabilo tu svojega gorja, pač pa našlo v tej milobi, tihi samoti i svoj mir in svojo uteho . . .

Tu res ni kraj, kjer bi bilo prostora za žalost in skrb, tu je veselja dom, kraj sreče in svobode! —

Mala idilična planinica je ta Okrešelj, v najkрасnejšem gorskem kotlu Savinjskih planin. Onstran Kamniškega sedla leži, tik pod strmimi stenami štajerske Rinke, kjer si podajajo bratske roke Štajerska, Kranjska in Korotan. Je nekak podaljšek, ali bolje rečeno, gornja etaža slavnoznane Logarske doline, ki se da prav lepo primerjati z divje-romantično dolino pod Triglavom, zvano „Vrata“, a jo, bi rekel, v nekaterih ozirih celo presega v naravnih lepotah.

Naravno je odprt Okrešelj v omenjeno Logarsko dolino in zahodno skozi Savinjsko sedlo. Vendar

pa se ti zdi, kakor da je popolnoma zaprt, kajti kroginkrog oklepa ta gorski biser masiven skalnat zid, na katerem čuvajo in dvigajo svoje ponosne glave savinjski velikani.

Z juga moli fantastično v pararelnih skladih nagrmadeni krn že omenjene štajerske Rinke (2276 m), levo poleg nje se vzpenja v širokem loku pod oblake razorana Brana (2247 m) nad Kamniškim sedlom, čez katerega se prevali le-sem navzdol varna, umetno, naravnost krasno izvršena pot. — Najponosneje, bi rekel, kaže svoje gole, vsem vihram kljubujoče, nepremagljive grudi rdečkasto, modro in rjavkasto lisasta Planjava ali Baba (2392 m), koj levo nad Kamniškim sedlom. Dičijo jo tudi prav mnogi beli, večni snegovi, meli in prodovi pod drzno štrlečimi griči

Iz nje klije in žije mlado, nežno življenje, nebroj bujnih, razkošno posejanih planinskih rožic, rdečih, rumenih, modrih in belih... Ah koliko prelestnih barv! Koliko milobe je v njih, kako opojen je njih duhteči vonj... Lahki metuljčki plavajo od cvetja do cvetja in v sinje nebo se zibljejo milodoneče melodije gorskih pevcev. Vsa priroda svečano poveličuje svojega Stvarnika, čigar svetli prestol čuti visoko gori nad belimi oblaki... Le ti, človek, ti krona vsega stvarstva, ti nimaš tu nobene besede?...

Da, ti stojiš tu nem in prevzet; kajti nikdar in nikjer ne občutiš globokeje nad vsem stvarstvom vzvišenega bitja in poklica, da si človek!...

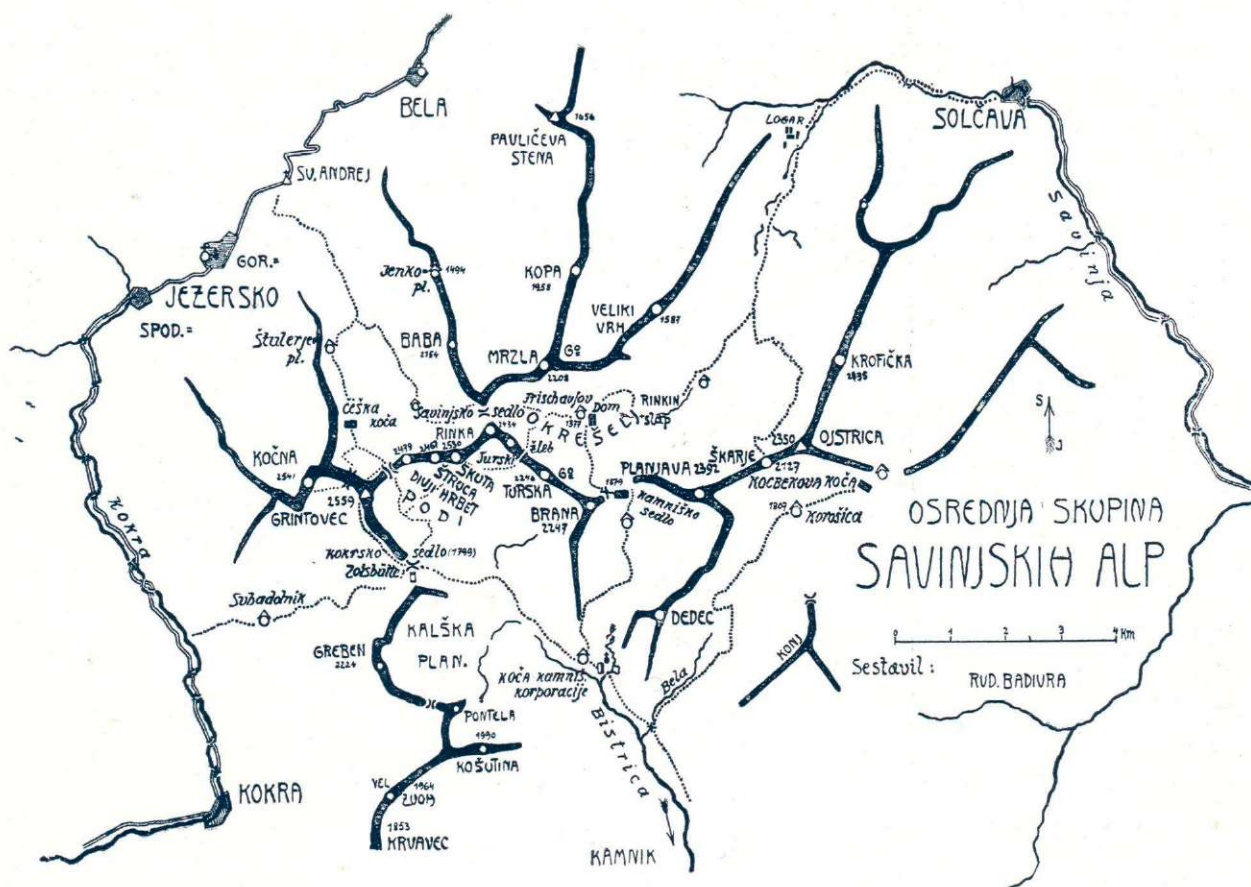
Dolgo vrsto stoletij in stoletij je bil zaprt in neznan Okrešelj, kakor še tudi dandanes marsikomu.

Tako blizu, v naši domovini, je bil, a vendar se je tako pozno našel!

Kakor drugod po planinskih krajih, tako se je tudi tukaj najprvi naselil pastir s svojo čredo, in postavil borno kočo. No, danes sta tam že dve.

Tema se je pridružila že l. 1879. „Schutzhütte Okrešelj“ celjske sekcije nemško-avstrijskega planinskega društva, ki pa ni imelo sreče na tej naši slovenski posesti. Lansko zimo namreč je pribučal plaz in jo podrl.

Najnovejšo stavbo, krasni „Frischaufov dom“ je dogradila letos gornjegrajska podružnica Slovenskega planinskega društva. Prostor

in naravnimi stebri. Za njenim hrbtom spoznaš takoj ostrorobato piramido Ojstrice (2450 m).

Tej celi proti Kranjski obrnjeni progi je obrnjena nasproti s severa skupina Mrzle gore, tudi Mrzlice (2208 m), katere kolosi, strme peči, grde čeri in obrušene poše se vzpenjajo skoro naravnost nad teboj. Malo je tako razkritih gor kot le-ta.

Lepo kontrastno se razteza pod to nemo, a grozečo materijo sivobojeen gozdnat pas v polkrogu, ki ti pa zapira, koder je najgostejši, pogled v Logarjevo dolino in se naslanja — tako se ti zdi — na lepo oddaljeno ozadje gore Krofičke (2035 m).

Kako bujno šepetajo in vrše v lahkem zefirju ti vršički visokih hoi in smrek s svetlozelenimi mecesni, in pod njimi se plazi pritlikavo cvetje!

Sredi krasnega tega okvira pa počiva svetlozeleno livada, gorska planinica. Počiva? — O ne.

in les za nje gradnjo ji je blagovolil odstopiti naš prevzvišeni knezoškof ljubljanski.

Stoji na preglednem, malo vzvišenem prostoru, na malem gričku, vsled česar je tudi zavarovana proti eventuelni ponavljajoči se igri in šali gorskih gigantov. Otvorjena je bila slovesno letos avgusta meseca.

O tej priliki ne bi rad prezrl, da opomnim prijatelje prirode, katerim je morda še manj znan ta kotiček, na velevažno postojanko in mesto, ki ga zavzema v turistovskem oziru. Kar je znano Velo polje v triglavski skupini, to je Okrešelj v Savinjskih alpah. Okrešelj je prijetno bivališče, znamenito križišče in kaj primerno izhodišče za gorske izlete, ker veže Logarsko dolino - Savinsko dolino z Bistrico nad Kamnikom, vodi skozi Savinjsko sedlo na Jezersko in spaja deloma Kokro čez Kokrsko sedlo.

Izletnike iz Kranjske zanima posebno dvoje potov, in sicer čez Kamniško sedlo ali pa skozi sloviti Turski žleb.

Prva pot je že znana, posebno odkar obstoji na Kamniškem sedlu kočja Slovenskega planinskega društva. — Po novi, zložno speljani jahalni stezi kneza Windischgrätza ali po stari krajši prideš v poldrugi uri do pastirske kočje pod sedlom. Odtod imaš na vrh sedla le še dobro uro in ravno toliko navzdol na Okrešelj.

Pot s sedla s krasnim razgledom po romantični Logarski dolini je korenito popravljen, deloma nanovo nadelan, širok in obvarovan na bolj eksponiranih krajih s klini in z žico, je popolnoma varen za treznega turista.

Kaj interesanten šele pa je umetno izdelani pot skozi Turski žleb, ki zahteva z Okrešlja eno in tričetrt ure hoda. Popravilo in večinoma nanovo ga je dalo izdelati Slovensko planinsko društvo.

Sprva vodi čez Okrešljevo planoto proti Savinskemu sedlu. Skoro direktno pod Turskim žlebom pa se odcepi od slednjega in se vije v mnogih zložnih serpentinah do močnega, večnega snežišča. Odtod bi neizurjen turist prišel le težko dalje po tako strmem snegu. Pa čemu tudi, ker sedaj tega ni več potreba.

Sedanji v živo Rinkino skalo vsekani pot te pelje varno nad robom snega po železnih močnih in gostih klinih od stopnje do stopnje, poprijemlješ pa se ob žičnato vrv.

Pot skozi Turski žleb je dosedaj najzanimivejši v naših alpah. To je vse kaj drugega, kot oni del poti iz Vrat na Triglav čez „Prag“. Osvobodivši se skal prideš na malo prodovje, čez katerega te povede pot do naravnih vratic in vrh žleba že uživaš krasen dalekosežen razgled. — Odtod pa stopiš še lahko na Skuto (eno in pol ure samo), odkoder imaš najlepši razgled s Savinjskih alp.

Hrepeneči duši.

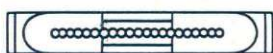
Zložil Anton Medved.

Ne plakaj in ne smej se in ne kolni
usode neizpolnjenih željâ!
Dovoljne sreče zemlja ti ne da,
naj tudi vsako željo ti izpolni.

Potopi se v učenih bukev morje,
pretehtaj slavnih mož izreke stokrat,
prirodo tajno motri dan za dnem —

Čim dalje se od brega voziš v čolni,
tem večja se odpira plan morja.
Mej svojih hrepenenje ne pozna,
iz želj rode se želje duši bolni.

Pred tabo le razširi se obzorje,
in ti dosežeš kakor stari Sokrat
samo spoznanje: vem, da nič ne vem.

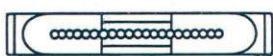
Življenja luči.

Zložil Anton Medved.

Oživljenja vekovita luč,
skopa enim, drugim radodarna,
vešča zdaj si, zdaj vodnica varna.

Komurkoli v roke tišči ključ
do bogastva, lestvico do slave,
vstopnico do slavnostne zabave!

Meni treba ni nobenega
drugega daru od tebe:
daj miru mi zaželenega,
daj mi sladko vero v sebe!

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

VIII. Spev.

Srečanje.

Tam na voglu vrat efrajskih
dva sta hrasta vekovita
dvigala se nad obzidjem
kot junaka ponosita.

Koliko sta že bridkosti
zrla rodne, zrla druge,
ali take kakor danes
videla še nista tuge.

V ranem jutru šel je mimo
in za hip je tod počakal,
tujec čuden, tujec tužen,
v jutranji je zor zaplakal:

Nikar ne sij,
nikar ne lij,
ti, solnce, žarkov náme več!
Pred Solncem svojim sem grešil,
kako da še bi vreden bil,
da žarek tvoj bi me oblil!
Kaj čujem spet?
Neznosen klic!
Petelin vstaja
iznad gredic . . .
Nikar ne poj,
petelin moj!
Saj davno že
izza goré
rumeni se je zor pojavil.
Nikar ne poj,
petelin moj!
Saj jaz sem že —
ah, to gorje! —
saj jaz sem Mojstra že zatajil.

Plakajoč je bežal dalje,
skrila šuma ga zelena.
On se zbal je ptice vsake,
njega zbala se nobena.

Spet je semkaj prihitelo
troje tužnih!
Kaj je danes?!
Tiho stali so pod hrastom:
Deva, Magdalena, Janez.

Gledali na cesto doli,
od strahu so koprnili,
kakor ptice, ko viharji
skozi gozd so zahrumeli.

O, nikar se več ne mudi!
Hiti vendar s tega kraja!
Mati bridka, glej, trenotek
najbridkejši tvoj prihaja.

Mogočna kakor smrt
ljubezen je ognjena,
kot neugasli žar
iz solnčnega plamena.
Ne morejo vodé
ljubezni pogasiti,
vse reke je nikdar
ne morejo vtopiti.
Je huje — táke, glej,
ljubezni so skrivnosti —
ne zreti ljubega,
kot zreti ga v bridkosti.

A tam v Jeruzalemu
divjal je hrup pregrozen
in krik rjul.
Nenadno spet umolknil,
kot bi se grob temen
nad njim zasul:
Zatišje tesnih ulic
za hip je zabranilo,
da ni se čul.

V tistem hipu je Devica
po učencu se ozrla,
spomnila se je še drugih,
tiho solzo si otrla . . .

Saj je vedno
vas učencev
bilo dvakrat šest.
Kje so drugi,
enajsteri?
Sam ostal si zvest?
Kje so drugi,
da bi Njemu
lajšali boleost?

Prebledelo mu je lice,
plemenito kakor knežje;
vprašati je bilo težko,
odvrniti pa še težje:

Vedno nas je
šlo učencev
z Mojstrom dvakrat šest;
danes smo se
razkropili
križem stez in cest.
Vse se mora
izpolniti,
kar je On dejal:
Jaz udaril bom pastirja —
in ovce razgnal.

Da ni bila Mati mila,
govorila bi z očitki,
a je v srcu jih hranila,
Njo, le Njo, so skleli bridki:

Vse prevara
za prevaro,
kamor zrem.
Glej, še onih
dvanajsterih
ni pri Njem.
Ah! še onih,
ni na križev
pot Njegov,
ki jim dal je
Svoj najvišji
blagoslov.

Kak se ne bi
farizejski
Izrael
s celim srdom
duše svoje
vanj zaklel;
če še oni
živoverni
niso vanj,
ki so zrl
Njega čuda
dan na dan?

Ah, kako si,
Sin človekov,
zapuščen,
kakor ni bil
med zemljani
še noben.

Celo stvarstvo
dih ljubezni
greje tvoj.
Ali tvoje
čelo moči
smrtni znoj.

Jaz s Teboj sem
bila v Tvojih
jasnih dneh,
in s Teboj sem,
ko že nosiš
smrt v očeh.

Vsem se studiš
sredi groznih
bolečin;
jaz pa še sem
Mati Tvoja —
Ti moj Sin.

Spet je divji hrup zabučal:
Kvišku s križem, Nazarejec!
Kaj tako počasi vstajaš?
Saj si vendar čarodejec!

Jasno vse je Mati čula,
vedno bliže in jasneje,
vse globoko občutila,
vedno globlje in grenkeje.

Mečev blisk! In
proti vratom
dolga spreveda je prikorakal.
Zaihtela
Magdalena,
glasno Janez je zaplakal.

Prvi v vrsti —
kuštrav deček,
šel v korakih je velikih,
desko nosil
jim z napisom,
pisanim po treh jezikih.

In za dečkom
jezdili so
farizeji preoblastni;
kakor da bi
šli do zmage,
pa k pogubi šli so lastni.

A za njimi
broj vojakov,
divjih kakor levi sami:
vsak za pasom
meč bridkosten,
ostro sulico ob rami.

Za vojaki
štirje hlapci
s koli, žebli in drogovi,
a za hlapci
smrtni sluge,
rabeljni so šli sirovi.

In za njimi . . .
Stojte trume!
Mar spoznali še ga bomo?
Kakšno bitje!
Kakšen človek!
Ecce homo! Ecce homo!

Bolje Tebi, Mati, bilo,
da oči bi se zaprle,
od solza Ti oslepele,
da vsaj tega ne bi zrle.

Kaj oči so Tvoje čiste
zagrešile kdaj na sveti,
da trenotek toli grozen
morale bi danes zreti?

Ali že je prišel mimo —
Da ni znala verna Mati,
da bo moral to trpeti,
ne bi mogla ga spoznati.

O, moj Sin! Moj Sin!

O, žena!

Dva pozdrava vzdihujoča:
Prvič sta si v lica zrla
Žalost in Ljubezen vroča.

Srečali sta dve se srci,
dve veliki, dve trpeči;
srečala se dva pogleda,
dva sijaja v temni gnječi.

Materi je v dušo zlila
Sinova se bolečina,
Sina v dušo zbolela
vsa bridkost je Materina.

Kak sta mogla drug ob drugem
tiho zreti silno tugo?
Kaj da ni srce umrlo,
ali prvo? ali drugo?

IX. Spev.

Za križem.

In kdor je videl ju tedaj,
ko sta se srečala
in se pogledala,
po tem pogledu vsaj
bi moral ju spoznati:
Kaj nista — Sin in Mati?

Le mati sina zre tako,
le sin tako na mater zre;
tako gorko nobeno ne,
nobeno več ne zre oko.
Le sinov gre, le materin
pogled do srčnih globočin.

Kar bridkih misli ve srce
ne more jih razkrivati,
v besede jih izlivati,
noben jih jezik ne pove,
kar Materin en sam trepet,
en tih povedal je pogled:

Moj Sin! Postoj
za hip en sam še pred menoj!

Čeprav, čeprav
obraz je tvoj tako krvav.

Čeprav, čeprav
ne las ni več na tebi zdrav.

Čeprav, čeprav
ne ljubi druga Te ljubav.

In vendar v lica blede Ti
hotela jaz bi gledati
vso večnost, večni Bog!

Dovolj! Od krone trnove
privrel je pot krvavordeč,
zalil globoke Mu oči —
Sin Matere ni videl več.

Naprej! Pred Devo strog vojak
bridkosten je zavihtel meč,
da ne bi k Njemu silila —
ne Mati v Sina zrla več.

Le ena k njemu stopi še.
Kot v potok se potonika
v Gospodov se je bridki pot
zagledala Veronika.

Obrisala Mu pot z oči.
Gospod ji prst je svilnotkan
in v prstu vrnil sveti svoj
obraz, s krvjo zaznamovan.

Zagledal spet je hladna tla.
Navzgor se je zavlil spreved.
Za hip se je na Golgato —
na smrtni vrh ozrl Gospod.

Nad Njim je oljčni gaj šumel,
kot da bi sanjal smrtne sni;
vso žalost z oljskogorskih tal
v spominu spet Mu prebudi:

Že vidi križ.
V nebo kipi,
na križu On
razpet visi.

Pod križem Mati.
Odvzemi, Oče,
trpljenja kelih,
če je mogoče!

Vsi bodo rešeni
od križeve daritve;
le zanj rešitve,
nikjer rešitve ni.

In spet je pal.
Na tla je križev les zrohnal,
na križu On je obslonel ...
Kako bi vstal?

Ko ni moči več v teh rokah:
Od takrat že so trudne bile,
ko toli so dobrot delile.
In več moči ni v teh nogah:
Od takrat že so trudne bile,
ko so za grešniki hodile.
Ni več moči v životu tem,
ko toliko na potu tem
izkrvavelo je krvi.

Kako bi rada Mati
stopila k Sinu bliže,
še ta bi vzela nase križ,
čeprav že v srcu nosi križe.

Pa Ona, ki bi rada,
ne more in ne sme.
A oni, ki bi mogli,
ne ganeje roké.

In že se zbala je druhal:
Če Nazarejec ne bi vstal?
Le vstani! Pot je dolga ti,
saj nismo še na Golgati.

Od polja tam zelenega
prispel je mimo mož krepak.
Stoj, Simon! Vajen vsakih muk,
pomagaj nesti križ težak.

Oj, kdo sem jaz! — Kaj govoriš?
Da bi zločincu nosil križ?
Kar hočeš, daj na rame mi;
le križ sramotni zame ni.
Za mano prideta
sinova moja dva,
kaj bosta mislila
sinova moja dva,
ko bosta videla
očeta nesti križ?

A Mati možu je proseče
pogledala v oči boječe:

Ne brani se mi križa
in bodi cel junak,
to breme ti bo lahko,
in jarem ta sladak.

In kakor polunočni sen
začutil silno je skrivnost:
Ta križ je ves ožarjen križ,
ta bol je vzvišena bridkost.

Napol voljan, napol skesan
do trdih tal se sklonil je,
in težki križ — sramotni les
na rame si naslonil je.

In kakor v jutru s polja mrak
izginjal mu je v duši gnev;
na rami nosil grenak les,
a v srcu nosil sladek spev:

Pozdravljen, ti skrivnostni križ,
ki mi na rami tej sloniš!
Med vsemi poti čezinčez
do ciljev mojih pot edini,
opora varna po strmini.
Pozdravljen divnorasli les!

Ni dražjih biserov morje,
nosile niso še goré
tako prejasnega snega,
ni slajši materin objem,
ni zalši rajski diadem
od žrtve tvojega lesa.

Bolj niso reke zmagovite,
bolj niso jelke ponosite.
Pozdravljen, žlahtni jambor moj!
Naj sijejo ji jasnočisti
in večni dnevi duši tisti,
ki te je združila z meno.

Glej, róke tvoje razprostrte
z ljubeznijo so vsem odprte
in ne zapro se več nikdar.
Pekoča bol in nepokoj
in trnjev trud in vroči znoj
ozarja tvoj čarobni žar.

Če ti si tujec marsikomu,
nihče ni tujec v tvojem domu;
vsi veje enega lesa.
Kdor tebe — blažena zvestoba! —
do groba nosi — ti od groba
naprej ga neseš — do neba.

Naj oni vstane izmed nas,
naj vrže kamen ti v obraz,
ki zlega bil si kriv mu kdaj!
Ti blagoslavljaš — kdor te kolne
in od ljubezni duše bolne
oblagodarjaš vekomaj.

Kje, Simon, takšen spev si vzel?
Odkod si tak postal junak?
Ni li to breme res lahkó,
Gospodov jarem res sladak?

Odkod moj spev?
Odkod vse to?
Srce ne zna.
Ko zrl sem Njo,
da je še ta
prišla na pot,
na križev pot.

In kdo je ta?
Še sam ne vem.
En mil pogled
utrgal milim se očem
in v dušo mi zažaril je
in dušo preustvaril je
pogled en sam.
Če tebe, lepa, tužna žena,
za križem plakati ni sram;
če tebe, bitje čudonežno,
za križem ni hoditi strah;
pa jaz od križa naj
pobegnem plah?
Nazaj, nazaj!
In križ sem vzel
in križu slavospev sem pel.

Oddihov par.

In spet Gospod
odvzel je križ z njegovih ram:
Sam bom na njem razpet, naj še
na Golgato ga nesem sam.

In kakor v zarji jutranji
oblak ob gori gre teman
in kamor dihne, vse rosno ...
Gospod tako je šel voljan.

Za križem Mati.

Ah, poglej,
od križa kaplja draga kri
in kaže stezo Ji za Njim,
vsa tla so sveta od krvi.

O sveti, dragoceni prah!
Saj ne bi Mati šla po njem
najrajša pokleknila bi
na posvečenem potu tem.

A mora gor na Golgato!
Ti Golgata, nesrečni kraj,
kaj že si vzela ti življenj,
a najsvetejše tirjaš zdaj!

(Dalje.)

Stanko Vraz — slovenski pesnik v hrvaški obleki.

Spisal Vinko Zupan.

(Dalje in konec.¹⁾)

V drugem delu knjige so romance. Značilno je, da začenja s prevodom Prešernovega „Hčere svēt“. — „Savět, polag kranjskoga od Dra. Prešerna.“ — V opombah pravi, da je slovanski jezik najbolj sposoben za romance poleg laškega in španskega, izmed slovanskih jezikov pa ilirski. „Nu dosada se jošter izvan kranjskoga pesnika Dr. Prešerna nitko nije prihvatio toga načina.“ Seveda, ako primerjamo original s prevodom in Prešernove romance sploh z Vrazovimi, izpade naša sodba v prilog Prešernu in našemu jeziku, ki ima prednost naglasa pred hrvaškim in češkim, t. j.: Udar v verzu in besedni naglas v govoru padejo v eno, to pa radi tega, ker imamo veliko raznoličnost v naglasu, posebno veliko pa besed naglašanih na končnicah. Za ep „Zora i Bogdan“ piše sam Vraz Prešernu, da mu je služila kot vzor „Turjaška Rozamunda“. To je spet snov iz slovenske zgodovine, iz turških bojev, in sicer tvori ozadje bitka pri Sisku. Po nekodi je naravnost kopiral Prešerna, posebno, ko popisuje n. pr., kako prihajajo pod turjaško lipo

snubači po Zoro, ki čaka le dragega Bogdana, ne vedoč, da je padel v bitki. Reči moramo spet, da zaostaja daleč i po koncepciji i plastičnosti opisa in dikciji za mojstrom. Ep ima šest spevov. Zora je imela sen, da jo je dragi poljubil z ledenim poljubom, ki je od njega umrla. Dragi jo tolaži. Toda kmalu ga kliče dolžnost na vojsko proti Turkom. Bogdan se poslavlja, v upu na zmago in srečen povratak. Dà, on upa, da izženo Turke iz Srbije in da dobi nazaj svoj grad Kruševac, odkoder mu izhaja rod (Vraz je napravil iz Bogdana potomca Jugovičev). V tretjem spevu nam slika pesnik bitko pri Sisku in našo zmago; toda Bogdan je izginil, in Zora meni, da so ga Turki vjeli, zvesto ga hoče čakati. Četrty spev nas zelo spominja „Turjaške Rozamunde“:

Pod Turjačkom lipom sedi
s otcem svojim Zora mlada,
k njoj dolaze vitezovi
od istoka i zapada;
k njoj dolaze prosioči
sve gospode izabrane;

Turjaška Zora pa neče nobenega in čaka Bogdana že tri leta. Peti spev: Spet je gostija pod Turjaško lipo, spet prihajajo snubači. Oče jo nagovarja, naj vzame „duždoviča“, doževega sina iz Benetk. On da je že star in bi rad videl kaj vnukov. Ako ga ne uboga, naj mu ne bo več hčerka. Zora ga končno z veliko boleštyo v srcu uboga, ker

— Slovenki vèk poslušnost
biva sveta kô rěč božja.

Šesti spev: Noč je in velika slavnost na Turjaku. Turjačan daje hčerko sinu doževemu. Zunaj pa je silna nevihta, grmi in treska. In v tej nevihti pride k Zori Bogdan. Zora ga objame in vpraša: „Kje si bil tako dolgo? Koliko sem pretrpela, da sem te

¹⁾ **Viri:** Dèla Stanka Vraza, I. — V. (1863—1877). Izdanje Matice ilirske. — Stanko Vraz: „Narodne pèsmi ilirske“. U Zagrebu, 1837. — Franjo Marković: „O životu i radu Stanka Vraza“ (Vienac, 1880, br. 36) in ista razprava, razširjena kot uvod k „Izabrane pjesme Stanka Vraza“. Izdanje Matice Hrvatske. — Milivoj Šrepel: „Prešernov utjecaj na Stanka Vraza“. (Spomen cvijeće.) — Ilešičeva razprava o historični podlagi „Babjega klanca“. (Građa, IV., str. 173.) — Rožić; „Slovenski elemenat u Praze“. (Nastavni Vjestnik, VI., str. 20.) — Šulek: „Stanko Vraz kao rodoljub“. (Vienac, 1880, br. 36.) — Petračić. „Črtice o Vrazu“. (Vienac, 1878, br. 35 in 36.) — Dr. A. Murko: „Miklosichs Jugendjahre“.

V razpravo o Stanku Vrazu v prejšnji številki „Dom in Sveta“ se je vrinila neljuba tiskovna pomota. Na strani 353. spodaj beri mesto „vi moške deklice“ — „vi morske deklice!“

dočakala.“ „Zaspal sem po boju pri Kolpi s tvojim imenom na ustnicah. Zakasnil sem se, ker sem spal tako dolgo. Ti pa si mi ohranila zvestobo do zdaj, zato prejmi ta poljub.“ Po telesu se ji razlije smrten mraz in mrtva pade na tla. Tako jo dobi družica v njeni sobi, ko jo hoče napraviti v zaročno obleko. Odide mladi doževič z vso družbo.

Sam ostaše jadan otac,
plačuć kano dēte ludo. —

Jedro pesmi je torej „Lenorsko“: mrtvi ženin pride po nevesto, ki pri tem umrje. Zvezo s Turjakom je povzel po Prešernu. Drugo o Jugovičih in Kruševcu je pripesnil sam. Tudi „duždevič“ nam je tuj in je prinešen iz hrvaškega narodnega pesništva.

Vidimo torej, da ima Vraz v tej zbirki veliko število balad in romanc, katerih dejanje se vrši na slovenskih tleh, bazira na slovenskih narodnih pripovedkah ali pa je vzeto iz slovenske zgodovine; tudi ne smemo prezreti direktnega Prešernovega vpliva pri romancah.

Zbirka „Gusle i tambura“ (1844) je posvečena stricu Mihovilu Jaklinu, župniku v Ljutomeru, in nas že na ta način spaja s Slovenci. Zbirka ima več oddelkov; prvi oddelek „Prvo lištje“ so prevodi njegovih slovenskih pesniških prvencev, ki so precej negodni. Po večini so to sentimentalne pesmi brez trajne vrednosti, ker ne temeljijo na resničnem globokem čuvstvu. (Hotel je posnemati Höltija.)

Uvodna pesem „Prvi Rastanak“ nas spominja Prešernovega „Slovo od mladosti“, le da je v njej manj resignacije in ni elegična in pesimistična, kakor Prešernova. Na Prešerna spominjajo verzi:

O mladosti! krasna j' bila tvoja
prva doba, al ode kô san:
S Bogom ostaj! vapi duša moja.

V tretjem delu je krasna pesem, posvečena sestri Anki. Imenuje jo „od kolēvke moje vilo“. V dodatku „Istina i šala“, pēsmi od Jakoba Rešetara, sta dve slovenski narodni pripovedki ali legendi: „Mlinari i mlatci“ in „Traži a dat će ti“. V prvi in drugi hodita Kristus in sv. Peter po svetu. V prvi legendi nam pripoveduje, kako sta prišla k skednju, kjer kmetica baš gosti mlatiče. Popotnika jim želita božjega blagoslova; silno sta trudna, naj jima dajo malo piti, in lačna sta tudi. Mlatiči pa naženo sveta popotnika s cepci in jima ne dajo ničesar. Drugikrat pa prideta Gospod in Peter mimo mlina. Mlinar sedi pred vrati, je kruh in pije vodo. „Pomoz, Bože, o mlinaru!“ ga nagovorita. Bog ti blagoslovi kruh in vodo in Bog ti daj enkrat vina in pogače! Utrujena sva, daj nama piti, in lačna sva tudi! Mlinar ju pelje takoj v klet, pogosti ju z vinom, slivovko in pečeno gosjo. „Slaba je letina, malo imam, toda vse naj bo v božjem imenu.“

Bog in Peter se najesta in napijeta in mu pustita božji blagoslov. Od tistih dob imajo mlinarji vedno vsega dosti, mlatičem pa dajejo le sira in kruha, šele ko domlatijo, jih pogosté. V opombah pravi Vraz, da je na Malem Štajerju navada, dajati mlatičem vsak enajsti ali dvanajsti mernik tega, kar zmlatijo; dajejo jim pa slabo hrano. Ko domlatijo, je velika pojedina („domlatki“). — Pesem „Traži a dat će ti“ karakterizira z ljubeznivim humorjem dobrodušnega, gostoljubnega, lahkomišelnega Slovenca, ki nima dovolj praktičnega zmisla, živi tjavendan in nikoli nima ničesar. V pesmi pušča nalašč na par mestih dual in ga opravičuje v opombi, češ, tudi Sas, Švab in Avstrijec se ločijo nekoliko, če pišejo. Seveda so ti pojmi popolnoma krivi, še bolj so jih pretiravali Majar, Jarnik in drugi. Umetno ni mogoče variti jezikov. Vsebina pesmi je sledeča: Bog in Peter potujeta po svetu in prideta h kmetu, ki se je zval „Hans Müller“.

Čini nam se od imena,
bio je Němac od kolēna.

Prosita ga, naj jima s čim postreže, ker sta lačna:

„Hvalit čema (!) na tvom daru.“

Ko se najesta, vprašata: „Šta sma dužna?“ Nemec pravi:

„— Daj mi kasu
punu novca', pa ajd k bēsu!“

Drugič prideta h kmetu, ki se je zval „Marco Rossi“, torej Lahu. Poprosita ga jedi.

Latin rekne: „Gratamente“,
dade sira i polente.

Ko ga vprašata, kaj sta dolžna, si izprosi „štacun robe“. Spet hodita Bog in Peter in prideta h kmetu „Erdeg Išvanu“ po imenu. Prosita ga postrežbe. Madjar pravi: „Tešek baratom“ in ju dobro pogosti. Ko ga vpraša Bog po dolgu, pravi Madjar:

„— Daj mi žita,
da bude mi hlēb i pita.“

Končno prideta Kristus in Peter h kmetu, ki se je zval „Matjaš Vētar“; to je bil Slovenec. Ta jima odpre klet in ju pogosti z vinom in pečenko. Ko ga vprašata, koliko sta dolžna, pravi Slovenec: „Nič!“ Od tistih dob ima Nemec polno mošnjo, Lah polno trgovino, Madjar polne kašče, Slovenec pa nima nič...

Pesem „Grlice“ temelji na vraži, razširjeni po Malem Štajerju, da bo ona deklica, ki čuje spomladi na tešče grlico, čez leto dni zibala. Vraz pravi v opombi: Da se temu izognejo, niso dekleta rada tešč spomladi, ampak denejo takoj, ko vstanejo, kos kruha v usta. „Kakšna nesreča se lahko pripeti lepemu dekletu, ki to opusti, uvidiš dragi čitatelj, iz te pesmi,“

pravi Vraz. Pesem ima dva dela. „Prve godine“: Reza gre na veliki petek tešć v cerkev v Svetinje. Vse zeleni in ptice pojo; kar zakuka na hrastu tudi nesrečna grlica. Ko jo Reza začuje, zakliče: „Oh, grlica!“ in tri solze ji kanejo na krilo. „Druge godine“:

Stoji kuća, a pred kućom Reza
u kolěvci pojuć čedo ljlja:

Spet je pomlad, spet vse zeleni in poje. Spet se oglasi nesrečna grlica in Reza kanejo tri solze na krilo. — Potem sledi hrvatski prevod Modrinjakove pesmi: „Jašac“. Modrinjak je živel za Vodnikove dobe in bil župnik pri Sv. Miklavžu v ljutomerskih gorica. Vraz pravi, da je bil prvi slovenski pesnik panonske veje, kakor Vodnik korotanske. Bil je veseljak in se ni čutil srečnega v svojem stanu; ker so ga baje predstojniki šikanirali, je začel piti in je kmalu umrl (1827).

Ta zbirka je posebno zanimiva raditega, ker vsebuje Vrazove slovenske prvence, prevedene v hrvaščino. Oni dve legendi v „Dodatku“, temelječi na narodni tradiciji, sta prav posrečeni stvarci. To je zadnja pesniška zbirka, ki jo je izdal pesnik sam.

Matica ilirska je izdala v tretjem delu Vrazovih del najpreje njegove „Razlike pjesme“. Pod naslovom „Sanak i Istina“ začinja zbirka s soneti. Takoj na prvem mestu je prevod Prešernovega soneta „Očetov naših imenitna dela“. Prevod sicer ne dosega izvirnika, vendar je pa še dosti dober; asimilujoč se duhu hrvaškega jezika, rabi Vraz trohejsko mero, dočim ima Prešeren jamb.

Sonet „Duga“ ni sicer direktni prevod Prešernovega „Tak kakor hrepeni oko čolnarja“, pač pa njegov posnetek. Razlika je ta, da ima Prešeren mornarja, Vraz pa popotnika v gozdu, Prešeren Dioskure, Vraz pa mavrico. Sicer je pa razvoj misli v obeh sonetih enak.

Takoj sledi prevod Prešernovega soneta „Vèrh sònca sije sòncov céla čreda...“

Že prej pri romancah smo videli direktni Prešernov vpliv; ta se nam kaže zdaj tudi pri sonetih. Očividno je, da hoče Vraz tudi tu tekrovati z velikim pesnikom, posebno pa s slovenskim jezikom. Poučarjati ni treba, da daleč zaostaja za genialnim mojstrom. Tudi ni hrvaški jezik tako sposoben za moderne pesniške oblike kakor slovenski, kar smo

že omenili. Dočim je pel Vraz o prvi svoji ljubezni v „krakowiaku“, se je zdaj odločil za sonet; vplival je nanj v tem oziru tudi Kollár, kajti tudi iz njega ima prevode.

Slede „Gazele“, ki istotako pričajo o Prešernovem vplivu. Gazele so bile nekaj popolnoma novega že za Prešerna (1822 se pojavijo sploh prve v nemški literaturi). Spet hoče tekrovati Vraz s Prešernom in posnema takoj v prvi njegovo gazelo „Pesem moja je posoda tvojega imena“.

Te moje pjesmice okvir su zrcala
u koje je zraka Tvoe ljepote pala —
zulimko zlatna!

Tudi druga gazela ima vodilno misel od Prešerna „Žalostna komu neznana je resnica, da jo ljubim“. Istotako nas spominja peta gazela na Prešernovo „Al' bo kal pognalo seme, kdor ga seje, sam ne ve“. Misel je pri obeh ista: dvom, ali bodo imele pesmi kaj uspeha.

S čisto slovensko snovjo se srečamo pri povesti „Babji klanjac“, ki je izšla l. 1839. Povest je pisana v verzih in ima šest delov. Posvečena je Miklošiču, in sicer v posebni pesmi na čelu, kjer ga imenuje svojega mentorja. Vsebina je v kratkem sledeča. Madjarski plemič onkraj Mure se je oženil in se v svatovski družbi namenil, da popleni cerkev jeruzalemsko na Štajerskem. Zaman ga svari mati in prosi nevesta, naj nikar ne hodi, ker božja roka je mogočna. Drugi dan spet sede za polnimi mizami in pijejo. Vstopi prosjak in zaprosi kos kruha.

Plemič ga sirovo izžene, ta pa kliče nadenj božjo osveto. Mažari so res vdrli na slovensko Štajersko in povsod ropajo in palijo. Sv. Miklavž in Slančja ves gorita. Madjari popivajo po kletih, končno pa zlezejo na konje, da poplenijo še cerkev. Moških ni doma, ker so odšli proti Turkom. Toda severno od Slančje vesi je klanec, kjer so se skrile žene s polnimi lonci kropa, luga in raztopljenе smole. Starec Filipič je edini moški med njimi. Nič hudega sluteč pridejo Madjari v sotesko. Filipičeva puška počí in plemič pade ubit. Na druge pa se ulije krop, lug in smola. Vsi poginejo razen enega, ki nese domov žalostno vest. V petem spevu tožita mati in nevesta nad smrtjo plemiča. Šesti spev: Bela nedelja je, pomlad. Dekleta gredo praznično oblečena v cerkev jeruzalemsko,

STANKO VRAZ

mati pa sinku kaže sotesko in mu pripoveduje, zakaj se imenuje „Babji klanec“.

O historični podlagi te povesti ima Ilešič razpravo v Gradji, IV., str. 173. Jeruzalem je podružnica Sv. Nikolaja in spada pod dekanijo Velika nedelja. Tam pa je bil za dekana od l. 1831.—1873. Peter Danjko. In kot dekan je v vseh svojih župnijah sestavil kronike, ki se nahajajo v arhivu velikonedeljske župnije. V „Urkunden von der Filialkirche von Jerusalem“ nahajamo, da so po bitki pri Sv. Gotthardu (1644), kjer sta Montecucoli in Zrinjski potolkla Turke, prišle nekatere njihove razpršene tolpe tudi v te kraje in ropale in požigale. Ženske so jih počakale v tisti soteski in jih pobijale s kamni in polivale s kropom. Dvanajstleten deček pa je s staro puško slučajno ubil vodjo. Turki so se razpršili. Soteska pa se imenuje „Weiberschlecht“. — V kroniki Sv. Nikolaja imamo isto vsebino, le da se govori samo o treh Turkih, ki so zašli v te kraje in so jih ženske ubile v oni soteski. Ta kronika tudi pravi, da ljudstvo še zdaj o tem pripoveduje.

Po Ilešiču je opomba o bitki pri Sv. Gotthardu učena primes. Neverjetno je, da so prišli Turki, bežeč od tam, na Babji klanec, ki je odprt proti jugu in zaprt proti severu. Vraz pa nima Turkov, ampak Madjare, ki so pridrli iz Lendave. In res so l. 1704. pridrli nad Središče in Ormož Kruci Franca Rakocija. O tem nam pripoveduje Krempelj v „Dogodivščinah štajerske zemlje“ (str. 191). To poročilo je jako podobno Vrazovemu v pesmi. Krempeljeve „Dogodivščine“ so sicer izšle šele l. 1845., Vraz pa je lahko poznal že po župniških rokopise, iz katerih je črpal Krempelj. Verjetno je torej, da je imel Vraz pred seboj poročilo o Madjarih, ker tudi že poprej v „Djula-bijah“ omenja vpad Rakocijevih vstašev na slovensko Štajersko, ki jih je potolkel župnik Petek.

Med prevodi Stanka Vraza, ki jih je izdala Matica ilirska v IV. zvezku njegovih del, je ena pesem, prevedena iz slovenščine, katere ne moremo prezreti; namreč Vodnikova „Ilirija oživljena“. Ni si mogoče misliti bolj značilnega Vrazovega prevoda, kakor je ta. Saj vemo, kako proslavlja Vodnika že v „Djula-bijah“ kot prvega slovenskega predstavitelja ilirske ideje, imenujoč ga silnega orla.

Slika o Vrazu — Slovencu ne bi bila popolna, ako bi ne uvaževali njegovih slovenskih narodnih pesmi, ki jih je izdal v Zagrebu l. 1839. pod naslovom „Narodne pèsmi ilirske“. Posvečene so Vuku Stefanoviću Karadžiću. Vraz je zbiral slovenske narodne pesmi z veliko pridnostjo po vseh naših pokrajinah. Važno je omeniti, da je imel on prvi med zbiratelji slovenskih narodnih pesmi pravi pojem o tem, kako se zbirajo in izdajajo. Zapisal in izdal jih je, vsaj po veliki večini, čisto neizpremenjene in

„neizboljšane“ v tistem narečju, kakor jih je bil slišal. Vraz bi bil rad izdal vse narodne pesmi, ki jih je imel, toda ni bilo kapitala; šele Štrekljeva zbirka se je bogato okoristila z njimi. V hrvaškem predgovoru se spominja Vodnika, ki je začel prvi zbirati narodne pesmi (1807, Pegam in Lambergar). Toda Vodnik je pesmi (druge je Vraz prebral v licejski knjižnici) popravljaj. Dalje navaja in hvali Vraz Smoleta, ki je pesmi sam zbiral in jih na svoje stroške dal zbirati. (Izšle so nekatere v II. in III. zvezku Čebelice.) Dalje so jih zbiral Rudež, Kastelic, Prešeren, Ravnikar, toda le na Kranjskem. Posebno važen je Koritko, ki so mu vsi omenjeni dali svoje rokopise. Toda Koritko je, žalibog, kmalu umrl (1839); njegove pesmi niso kritično zapisane in zbrane; ima pesmi, ki niso narodne, druge so zopet po gotovih slovničnih pravilih „izboljšane“. Vraz pravi v kritiki Blasnikove izdaje prvega zvezka Koritkovih narodnih pesmi, da je pesmi treba slišati peti, ne le recitirati, ker le tedaj se dobi točen metrum. Vraz je vedno tudi pisal poleg besedila napeve. Zbiral je pesmi že od l. 1833., začeniši v svojem rojstnem kraju. Ko je potoval l. 1834. in 1837. po Kranjskem in Koroškem, l. 1838. pa po zapadnem Ogrskem, je pomnoževal vedno svojo zbirko. Nas Slovence imenuje Vraz v predgovoru dosledno gornje Ilire — Hrvate pa dolnje.

V drugem slovenskem predgovoru se Vraz opravičuje, da je dal knjigo tiskati v pravopisu, ki ni zdaj tiskana v njem nobena slovenska knjiga, to je v gajici. Potem se opravičuje, da je pisal predgovor ilirski, češ, da je pisanje v slovenskem jeziku za izobražence „ničemerno“, t. j. brezuspešno delo. Raditega da je pisal predgovor v lepem, bogatem in najblagoglasnejšem slovanskem jeziku, v ilirščini; „ino Ti boš previshan, mene, zhe ne pred bištrim Tvojim umam, vendar pred dobrovoljnim slovenskim ferzam Tvojim sa sprizhaniga dèrshal.“ Na vsak način pa si je Vraz postavil s svojim zbiranjem slovenskih narodnih pesmi v slovenski književnosti spomenik aere perennius.

Omeniti je tudi Vrazovo prozo, kjer govori o Slovencih, v „Danici“ in v „Kolu“ glavno, kjer opisuje svoje potovanje po Slovenskem, oziroma piše o kranjskih književnih in prosvetnih razmerah, opazujoč z bistrim očesom in kritikujoč nedostatke.

Omenili smo že, da meša Vraz v svojih delih čiste slovenske besede v hrvaški tekst. Rožić navaja vse po abecednem redu. Vidimo, da jih je jako mnogo in da marsikaterega izraza Hrvat sploh ne more razumeti, n. pr. revica, shod, jezdec, puh, spačiti se itd. Omenili smo tudi že, da Vraz to dela nalašč, da ohrani slovenski lokalni kolorit.

V koliko je slovenska narodna pesem vplivala na Vraza po obliki in vsebini, o tem bi se dalo pisati posebno delo.

IZ SELŠKE DOLINE

Naša trditev, da je Vraz slovenski pesnik v hrvaški obleki, ni torej popolnoma nič pretirana. Vraz je Slovenec v svojih pesniških delih, v „Djulabijah“, kjer opeva slovensko ožjo in širšo domovino, Slovenec v baladah in romancah, kjer ima snov iz slo-

venske zgodovine, iz slovenskih narodnih pripovedek in ki se gode na slovenskih tleh; Vraz je Slovenec tudi kot prevajalec in posnemovalec Prešerna, Vraz je Slovenec kot nabiratelj slovenskih narodnih pesmi, Vraz se nam kaže Slovenca že po jeziku, vpletajoč slovenske izraze, Vraz je Slovenec v vsem svojem delovanju do smrti. V vsem njegovem delu se vidi težnja, v skupnem književnem jeziku hrvaškem izraziti in uveljaviti posebno slovensko individualnost; ta sinteza skupnega knjižnega ilirskega jezika z ohranitvijo narodnih posebnosti je njegov ideal.

Brezuspešen bi bil res prepir med Slovincem in Hrvatom, čigav je Vraz. Na vprašanje: „Je l' Stanko vaš, je l' naš?“ odgovarja Šenoa: „I vaš i naš!“

Slovenska zemlja ga je rodila in na Slovenskem se mu je razvijal duh v mladosti in ti vtisi so mu ostali vse življenje. Slovenska zemlja mu je dala snov in prvo izpodbudo k pesnitvam. Po Slovenskem potuje, o Slovencih piše v „Danici“ in v „Kolu“, s Slovenci je v vednem stiku, bodisi da potuje k prijateljem na Štajersko, bodisi da jim dopisuje. Krasno pravi Šenoa:

„Slovenci, vi ste njemu zibku dali, ...

Iz vaših gora donie sladki piev;

Mi javor-gusle tisli mu u ruke

Je l' Stanko vaš, je l' naš?

— — — — —

— — — — —

I vaš i naš! — — — — —

Slovenac, Hrvat klikće: on je naš!“

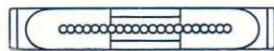
O ničeve tolažbe!

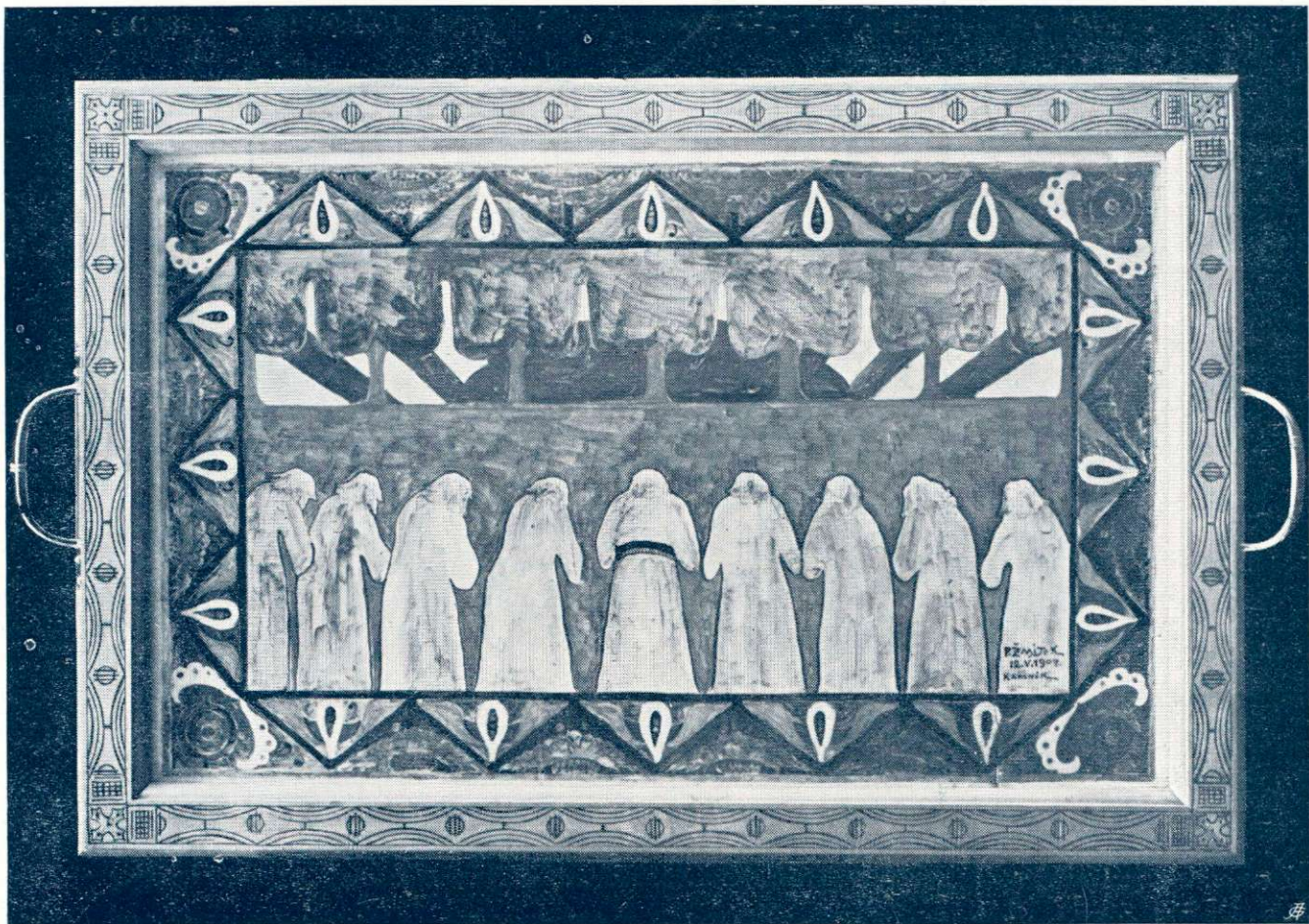
Zložil Anton Medved.

Na to se niti v sanji
ne spomnimo nikoli,
da s svojimi dejanji
napravljamo si boli.

Ko nam v srce trpljenje
globoko trn zadere,
godi nam vsako mnenje,
ki našo krivdo pere.

O ničeve tolažbe,
s katero svet nas pita!
Da ne bi vzbudil zdražbe,
usodi zlo očita.

MAJOLIČNA TASA: DUHOVI SE KLANJAJO SVETOVIDU

PETER ŽMITEK

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XIII.

Na klopici med brsjem na vrhu kamenskega vinograda sedi oblačnega jesenskega dne gospa Kamenska, v črni obleki, sklenjenih rok. Vreme je pusto, neprijazno. Močan veter tuli in žvižga po praznih vinogradih, stresa količje, trga in vleče veliko ruto-ogrinjačo raz rame zamišljene gospe, ki strmi tako trudno na grad pod seboj, na novi most, ki raste polagoma pri Solkanu, na bežeče oblake, ki zakrivajo in razgrinjajo Sveto Goru. Pusti dnevi pozne jeseni se zgrinjajo pred zapuščeno materjo; sem, na klopico, kjer so sedevali tako radi njeni dragi poletne krasne dni, je prihitela, da se prepusti spominom, da uživa srečo, ki je za njo le v preteklosti — prihodnost strmi kakor sfingin kameniti obraz brezizrazno vanjo.

Prelep je razgled s te klopice. Zato je zahajal Angelik tako rad do nje, gledal na cipresi, ki stražita Martinin dom, na stavbo novega mostu. Tu se je vdajal edini sin misli na ljubljeno, nevredno deklico, tu si je črtal s Sallejem pot po deželi bajk. In ko bo dozidan most, ko bo stal ponosen nad Sočo, ali se pripelje po njem edini, dragi sin? Tisti dan bo

dan veselja materi, tisti dan sleče obleko žalovanja, stopi vedrega lica med ljudi. Odšla sta — sin in hči. Težko je materi po hčeri — a težje, stokrat težje po sinu. Revica je ženska in ostane, omožena ali samica — revica. A sin, on je očetov ponos, materina nada, materin častni venec. In tu na tej klopici je sedeval — Bog ve ali sede še kdaj nanjo?

Čudne so premene, poti življenja, drugačen je človek v pomladi, drugačen v jeseni. Tudi gost iz Francije, ki je postal gospe Kamenski tako drag prijatelj, je sedeval rad na tej klopici, ko je cvetelo, ko je zorelo grozdje okrog, ko je pel muren, dehtela roža sv. Ivana, in je ležala plodna, krasna zemlja v svitu pred njim. Tu je gledal na Kostanjevico, snoval sliko k sliki svoje povesti, tkal vanjo podobo grajske hčere. Tu je mislil sin Francije na svojo lepo domovino, na njo, ki je in bo, tako je trdil, stala na čelu človeškega napredka. S svojo povestjo je hotel splesti sebi, svoji domovini nov venec. Propad Bourboncev, neopravičenost legitimističnih teženj je hotel popisati, dokazati kako se je povzdignila Francija pod ljudovlado, kako se razvija pod vodstvom naprednjakov v vzdržavo prihodnosti. Sreča na

strani dame iz visokih krogov, ki mu je pisala pogosto tako drobno in gosto pisana pisma, sedež v družbi nesmrtnih je bil cilj, do katerega se je hotel prijatelj povzpeti s to povestjo.

Pa večkrat se mu je ustavila roka s svinčnikom, dvignil je glavo... Slišal je šumenje ženskega krila, skozi trsje sta pogledali vanj nagajivi rjavi očki, zatajen smeh je izbruhnil iz Rozikinega grla.

Pa to je bilo tiste krasne pomladne in letne dni. Zdaj je jesen. Salle se zapira v svoje sobe — zdi se, da snuje drugo povest, riše druge slike. Po Angelikovem odhodu je bil mesec dni v Franciji. Lahko bi bil ostal radi gospodarstva še doma, ker se bliža zima, lahko bi se zabaval v prestolnici sveta. Pa se je vrnil, oblačen kot jesenski dan. Zdi se, da ga je tam nekaj razočaralo... Morda mu je postala nezvesta tista dama, morda spletkarijo drugi slave željni pisatelji proti njemu? Ali ga boli le spomin na Roziko? Prijatelj molči, gospa Kamenska ne vpraša. Pusto je v gradu, posli so čmerni, pogrešajo Rozike, Nanca žaluje za Ninom. Le naivno govorjenje najdenke razvedri za hip otožnega prijatelja, le njena hvaležna ljubezen bodri zapuščeno mater. Pusto je v gradu. Mladi pravnik, katerega je bil povabil Angelik v grad, da poučuje Ivanko in se pripravlja za izpite, se ogiblje vselej slabo razpoloženega Francoza, otožne gospe. Pusto je v soškem gradu. Zapuščena mati meni vedno, da sliši iz kotov salota Rozikin smeh, da odmeva po hodnikih lahki sinov korak, da izgovarja Elvira mehko in ljubo besedo.

Večkrat je o počitnicah pohitela Elvira z Roziko k tej klopici. Beli golobici sta se vzpenjali med zelenim brsjem. Tudi ona je bila ondi, mati. Ni poslušala, ni hotela motiti izliva mladih src. Pa skozi trsje se je prikradel zveneči Rozikin, mehki Elvirin glasek. Trsje je obetalo bogato trgatve — deklici sta govorili kot delavki, poklicani ob rani uri v Gospodov vinograd. Čisti svečeñici krščanske misli sta hoteli biti, hoteli sta živeti za druge, bodriti druga drugo, da ostaneta vztrajni v delu, da bo polno trsje ob dnevu velike trgatve. Dekliška srca, tako mehka, čista! Mehka, in vendar trda! Nosili sta pač vsaka svojo rano, a ena preponosna, druga prevdana, nista govorili o njej. Elvira je obžalovala, da je ne pusti mati ne v samostan, ne na vseučilišče, da ne razume njena mati njenih stremljenj. Ona pa da hoče, mora. Sama si prihrani potrebni denar, da pojde, naj le brani mati in Salle, ona hoče.

„Glej, Rozika,“ je pravila Elvira, „učitelji mladine plavajo v pogubnem brezverskem toku, opijanijo mladino s frazami, jo navdihujejo z nepravo svobodo misli. Da rešimo mladino pogube, nam je treba upreči vse moči. Druge počitnice, moj srček, se pripravim na Dunaj, potem postanem profesorica, vstopim v

dekliški licej v Trstu in, ker boš ti tam ali v Gorici v bolnišnici, se vidiva večkrat.“

Tako je govorila Elvira. Pa Rozika je odkimala, vzdihnila. Zakaj? jo je vprašala tovarišica. Zakaj? se vprašuje mati še danes. Saj so zveze — predstojništvo se bo oziralo nekoliko na materine prošnje, na Rozikin stan. Rozika pride v Gorico, mati jo obišče vsako nedeljo, ob materini boleznì ji postreže lahko hčerka usmiljenka. Pa vendar — zakaj je Rozika tako tožno odkimala...

Minuli so počitnic vroči dnevi, golo je trsje, a materi se zdi, da veje hčerkin vzdih še po prazni gorici, materino srce zaliva žalost.

Kipi Gora nad gorami, polna obljub, utehe, pozdravlja žalostno. Pa tudi Sveta Gora jo spominja danes le slovesa, jeseni, smrti. Žarela je v zlatu iz zelene okolice, ko se je poslavljal edini sin...

Zdaj je jesen, pozna jesen. Vetrovi tožijo po golih gorah, polje je prazno. Ptice selivke se zbirajo v jate, letajo proti jugu... Jezno šumi od dežja narasla Soča, bršljanova stebelca, ki objemajo, preprezajo grad, so gola, siva, grad črn, zamišljen. Jata golobic poseda po strehi, spušča peruti in glavice, ker ni ljubljenske, ki jih je krmila, vabila z ljubko besedo. Topoli pred gradom povešajo veje, šekec na dvorišču zavija žalostno. Vse žaluje. Materi se zdi, da toži tudi zemlja ž njo, zemlja, oropana letne krasote. Kam je kras poletja, bogastvo jeseni? Kam vi, čaroviti upi mladosti? Plašna ljubezen žene, nežne nade matere? Mine, vse mine, propade s hipom, se ne vrne... Kje si, veseli dan trgatve, ki si združil prijatelje v zeleni gorici na praznovanje odhodnice, ko so goreli kresovi, pokali možnarji in je hitela raz gorice do Soče pesem o ljubi vinski trti, o Mariji, ki drži luč na dolgi, temni poti...

Pod staro murvo je bil ovenčal Nino mizo s trto, s hišno sta jo obložila z darovi plodne jeseni, z zlatoličnim sadjem, s kipečim moštom, hlapček je obračal janca in purana na ražnju, prilival in vriskal, saj je bila trgatve. Peris pa je mračno nadzoroval priprave za praznovanje odhodnice ljubega mladega gospodarja, poslušal čmerno hvastanje Ninovo, ki se je hvalil, da priporoča graščakinja sina zvestemu slugu, se zaklinjal, da se ne vrne brez gospoda. Bahaški, toda dobri, Angeliku zvesto vdani sluga — morda se res ne vrneš več... Čuj — veter poje o gospodu in slugi, ki ležita mrtva v daljni zemlji, o kosteh Kamenskih, ki se belijo ob Gangesu, o kosteh poslednjega Kamenskega...

Iz daljne dežele se vračajo materine misli k pripravam za odhodnico njenih otrok. Ko so se posvetovali, koga vse povabijo, je prosil Angelik mater, da povabi tudi Martino. A ona je vzplamtela:

„Z mojim dovoljenjem ne bo hodila hči Collettijeva nikoli po soškem gradu!“

„Mati!“ je oporekal rahlo Angelik, jo prijel za roko in prosil: „Dal sem besedo... Vzamem jo, ko se vrnem, obljubili so mi, da me počaka. Zato te prosim, čuvaj nad mojo nevesto, iztrgaj jo iz rok njenih roditeljev — Martina ti bo tolažba v moji odsotnosti...“

„Martina!“ ...

Druge besede ni rekla sinu, a v njenem glasu je zvenel odgovor, katerega je razumel. Molče je pozvonil, oddal Ninu vabila, molče se je odpravil v Gorico. Ubogi slepec! Da ne more, noče razumeti, da je Collettijevim le na potu, noče videti, kako je razburjen bebasti Valentin, kar je najdenka v gradu, da ne veruje Perisu, da je videl ranega jutra Collettija na brodu, v pogovoru z Valentinom. Razburjena mati se je morala pritožiti, da se upa Angelik izreči tako prošnjo pred njo. Poiskala je Salleja, ki je sedel pred kupom papirja. „Pomislite,“ mu je rekla, „hotel je, da naj sprejemem, varujem Martino...“

Salle je razmetal z nervozno gesto papirje po mizi, se nasmehnil kislo.

„On ljubi,“ je rekel. „Ali je kaj čudnega, če skrbi za ljubljeno osebo? Ljubezen rodi možu dolžnost, da skrbi za slabotno žensko bitje. To je pač zakon narave. Angelik bo skrbel za Martino, dokler ga ne odveže njena nevrednost te dolžnosti. Ko se vrne, bodo razmere take, da ne bo mogel vzeti Kamenski graščak Collettijeve hčere.“

„So že danes take,“ je oponesla ponosno mati. „Rodbina, ki je na sumu zločina...“

„Prosim,“ jo je ustavil Salle. „To je le vaše mnenje, morda tudi gospe Vidonijeve — dokazov ni. Zato nimate s čim braniti Angeliku poti do Martine in zaljubljenici ne verujejo niti dokazom. Iz tega vzroka sem bil tudi jaz za to, da odpotuje Angelik. Dve leti, če ne pride še kaj vmes, bo Angelik z doma. Dve leti, in, draga gospa, v tem času imamo proste roke. S pomočjo ostroumne gospe Vidonijeve si upam priti na jasno, ali je najdenka Žebrova Ivanka ali ne. Njena podobnost z Vašo sorodnico ne dokazuje ničesar. Zgodovina uči, da so podobnosti varljive. Čakajmo in delajmo natihem. Nemški pregovor pravi, da odkrije solnce vse. V tem času pa izobrazujmo najdenko, kot bi bila res Žebrova. To je tudi Angelikova želja. Kakor sem vam že pravil, se je zmenil s profesorjem glasbe, da bo hodila najdenka k njemu. Mala ima zelo razvit posluš, uči naj se gosli in klavirja. Pravnik, Seljanov Ante, pride, kakor veste gospa, te dni, da poučuje deklico. Francoščine jo bom učil pozneje jaz sam. Saj si zapomni igraje vse. Morda,“ se je nasmehnil zopet nervozno, „morda še zavzame Ivanka

Žebrovi namenjeno mesto v srcu našega Angelika — ko obledi v mladeničevi duši — čarobna slika Martinina.“

Ko obledi čarobna slika Martinina v sinovem srcu... Ali pa obledi, ugasne sploh kdaj? Nikoli več ji pozneje ni omenil njenega imena. Pa na jutro odhodnice je poslal košek najlepšega grozdja in breskev, pokrit s cvetjem jesenske rože, v vilo Martinino. Rože javljajo ljubezen — pa bile so jesenske rože, Angelik... Kaj ne, zlati sin, da se ohladi z jesenjo tudi tvoje ljubezni vroči dihi, da se umiri slepo hrepenenje v tvojih prsih?

O ne! Popoldne tistega dne, ko so prihajali gostje, se je izgubil gospodar za časek z gorice. Vrnil se je z neumno-srečnim obrazom zaljubljenega, ki je govoril s svojo boginjo. In zvečer tistega dne, med šumenjem zdravice, je hitel Angelik od gostov h klopici na vrhu. Da pogleda na luč, katero prepozna iz jezera družih... In gospa Vidonijeva, ki je bila prišla z Elviro na odhodnico, se je pritoževala, da je srečal njen voz Martinin samodrž, da je zavozila Martina skoraj v njen voz in se na gospejin glasni vzklik pobalinsko zakrohotala Elviri v obraz.

Odšumele so zdravice, minil trgatve dan. V kupeju brzovlaka so hiteli Kamenski proti Trstu. Z željnim pogledom je motril Angelik gore in doline rodne zemlje, ki so hitele mimo njega. Skrila, pokazala in zakrila se je Sveta Gora. Morda za vedno? Angelik je prebledel. V ljubljenem obrazu je čitala mati nenadni težki dvom: Ali se vrnem še kdaj? Te vidim še, mati, rodna zemlja? Ali bom tudi jaz vzdihoval, kakor stric Marijan, po utočišču na Gori — ali čaka tudi mene, kot njega, smrt v veliki banani ob Gangesu?...

Tesno se je ovila takrat mati sina in prosila: „Ostani, Angelik!“ Pa nasmehnil se je. „Resnica in ljubezen me kličeta, mati.“ Tolažil je mater, da pojde vse gladko. „Vse je dogovorjeno. Sir Murphi je poslal Emilu natančen načrt poti v Guro. Igrača mi bo, dvigniti s pomočjo zagovornikov kač zaklad iz dupla banane. Treba samo, da se privadim nekoliko šegam in jeziku domačinov, da dobim zanesljive ljudi.“

Odšel je. Zadnji pogled iz brzoparnika „Calcutta“, ki je plul jaderno v daljo, ni veljal materi, ne sestri. Najdenko je gledal sin, deklico, ki se je bila spustila v glasni jok, ko jo je poljubil Angelik v slovo.

Odšel je sin. Mati stoji sama v jesenskem pišu. Pa ne, saj ni sama. Velo listje po stezici zašumi — v Rozikini obleki, lasce razpihane, žarečih lic, prihiti najdenka, objame rednico, ji šepeče: „Zlata mamica!“

AVSTRIJCI VZAMEJO SARAJEVO DNE 19. AVGUSTA 1878.

BARON MYRBACH

XIV.

Beli javorji na goriškem korzu se svetlikajo skozi topli mrak poletnega dne. Zrak je suh, nasičen prahu, listje dreves zvito, prašno. Okna in vrata hiš so pobeljena, na cesti se vtaplja noga v beli prah in ga vzdiga v oblake. Težak duh prihaja iz ozkih ulic, iz kanalov. Ljudje, ki hodijo lenih korakov po mestu, se pritožujejo nad sušo, ki dela draginjo in pripelje lakoto in pomor v deželo.

A vkljub tem grozečim nevarnostim se shajajo po korzu v javnem vrtu sorodne duše, se sprehajajo te v glasnem pogovoru, one v tihem šepetu, si stiskajo roke, si zro v oko. Suša, draginja, lakota ni še nikoli izpametovala zaljubljenecv.

Pod javorji pred trgovskim domom se sprehaja dama prelestne rasti, obraz zakrit z gostim pajčolanom. Oko, ki gori skozi pajčolan in vabi, ustavlja moški korak; pa dama prezira vsako predrznost, se šeče, čaka drugega. Od kolodvora prihiti mož v elegantni platneni obleki, dvigne slamnik visoko v pozdrav, prime damo pod ramo in skoro izgineta oba v ljudskem vrtu.

Isti hip pa stopi iz trgovskega doma gospa ponosne postave in hoje, obilnega života, spremljana od drobne ženske. Gospa zagleda našo dvojico, ravno ko zavijeta na temno stezo. Ona se zdrzne, vzklikne skoraj glasno: „Kirie elejson! Salle in Martina!“, se ustavi, premišljuje hipno, migne drobni spremljevalki in obe se spustita v vrt.

Ko je prišla gospa Vidonijeva domov, je hodila Elvira nestrpno po materini spalnici. Sama razburjena, ni zapazila v rdečkastem svitu svetilnice materine razburjenosti in je nagovorila burno dihajočo:

„Kod hodiš, ko te čakam. Olga Subinova je bila tukaj. Zaradi stanovanja na Dunaju. Saj veš, da hočeva stanovati skupaj. Čas je, da poveš zadnjo besedo. Če mi ne daš denarja, mojega denarja po očetu, katerega ti je vrnil Salle, si ga pa izposodim sama. Doma ne ostanem, ne misli, da me ustaviš. Ne maram poslušati zakonskih spletk. Na kmete tudi ne grem več. Mislila sem, da si prihranim kaj, pa vsaka dekla je bolje plačana, kot odgojiteljica mladine.“

Molče posluša mati, molče motri blede hčerko, upale rame, trmasto potezo okrog ust in nosu. Cvetočja je bila prišla iz Čepovana, kar je doma, je pohudela. Ni kriva tega samo vročina, kriva je hčerkin trma. Kaj sili v to, kar ni nič! Kaj se ogiblje sreče! Saj mati vendar ve, vidi ...

Trudna pade skrbna mati v naslonjač in vzdihne: „Kaj res ne boš nikoli pametna, Elvira? Boljši je vrabec v roki, nego golob na strehi. Dober mož, sem ti rekla že stokrat, je edina prava ženska sreča.

Ti plavaš s svojimi mislimi v megleno daljo, iščeš posebne časti, hočeš biti več, drugačna kot druga dekleta. Kesala se boš, Elvira — druga položi roko na tvojo srečo ... Elvira — samo ti si kriva, da hodi Salle z Martino!“

„Kaj praviš?“ se zavzame Elvira in odpre prestrašena velike oči. Hipno ji kri zalije lice, zapljuje zopet k srcu, in Elvira je bledejša kot kdaj. Pa zbere se, strese rame in reče navidez ravnodušno:

„Salle in Martina? kdo ti je natvezel to marnjo? Salle je prepameten, da bi zašel v Martinine mreže.“

„Uh, neumni otrok! Saj drugemu skoraj ne bi verjela, verjeti pa moram svojim lastnim očem. Hodila sta po javnem vrtu, govorila šepetaje. Oh, res je, da postanejo pametni neumni in neumni pametni, res, da ni da bi se zanesel na moškega. No pa kaj če se pokratkočasi z Martino, vzame je ne, to je gotovo. Martina je lepa, Salle željan razvedrila. Ko je prišel tako mračen iz Pariza, v jeseni, ko je bil potreben tolažbe, bi se ga bila prijela ti. Pa si ždela rajši v tistem hribovskem gnezdu, kjer še nisi imela človeka, da spregovori s teboj pametno besedo ...“

„O mama, prav prijetno je bilo. Kefolovi, župnik in poštarica so mi bili zelo ljuba družba.“

„Ti si šla tja, samo da si se izognila Francozu. On ve to, zato prihaja zdaj le redko k nam.“

„Mar je Salleju zame. On žaluje po Roziki, si dopisuje z damo iz Pariza, hodi z Martino. Če ne pride, nisem kriva jaz, ampak njegove skrbi z gospodarstvom. Suša grozi, da uniči vse pridelke. Salleju je zelo neugodno, da se prvi njegov poizkus kmetovanja ponesreči. Tudi gospe Kamenski je hudo. Dela od zore do mraka, se trudi, Ivanka ji pomaga po svojih močeh — pa ves trud in delo bo letos zastonj.“

„Kot vse delo teh sanjačev. Nimajo glave na pravem koncu, pa je. Saj pravim, Angelika bi bila vzela ti, Salle Roziko, pa bi bilo vse v redu. Premoženje bi prišlo k premoženju, Bog bi dal blagoslov. Iz nič pa ni bilo še nikoli nič. Tako pa Angelik v Indijo, Rozika v bolnišnico. Zdaj so dobili še tega reveža Salleja, da je prevzel grad in posestvo, prevzel tako velike skrbi. Angelik je preskrbel mater dobro. Če se ne vrne, zapade vse Salleju, on pa ima dolžnosti do matere.“

„In najdenke, mama.“

„Da, ravno te jim je bilo treba. Ne rečem, če bi jo držali kot deklet, ki si bo moralo služiti kruh. Tako se pa vozi h glasbeni uri, ima doma učitelja jurista. Cela gospica. Pa kaj bo ž njo? Brez premoženja je ne vzame gospod, za reveža ni. Pustili bi jo bili tam. Nadlogo bode imel Salle ž njo, ker je ne bo mogel oddati. Pa tudi če jo odda, bode imel večni križ ž njo. Vidiš, Elvira: Berač najde

vedno berača. Tako raste beračija in mi premožni moramo rediti otroke revežem. Omenila sem nekoliko Salleju, da delajo preveč komedij s tem otrokom, ko niti ne vedo, kake rodbine da je. A tu se je pokazal tudi Salle pisatelja. Rekel je celo, da se zanaša na mojo pomoč, da poizve, dokaže, da je najdenka Žebrova Ivanka. Jaz pa poznam zvižace Collettijeve, zato sem mu rekla, da naj pusti tiste ljudi popolnoma v miru, in naj ne stavijo najdenki neumnosti v glavo. Zamerilo se mu je . . .“

„Ah, mama — tudi ti si kriva. Saj govoriš in braniš, kot bi bilo Sallejevo premoženje tvoje. Seveda, potem ni čudo, če se je ohladilo tvoje prijateljstvo z gospo Kamensko in Sallejem. Ah, tako je ta stvar . . . Bilo bi bolj pametno, da pomagaš Salleju.“

Osupla zre mati predse — premišljuje — pozvoni. Drobna hišna temnopoltega obraza, malih, živih oči, ki se iskre pod valovi na čelo naloženih las, prihiti. Dolgo posvetovanje je imela gospa s hišno, ki je komaj osem dni pri Vidonijevih pa pozna že vse hišne tajne in si je znala pridobiti materino zaupanje ter hčerkino prijaznost. Apatično je poslušala Elvira. Četudi je prihajalo govorjenje kakor z daljne dalje do nje, vendar je razumela, da hoče napeti mati zdaj vse moči, da pride na sled, če so prišli Collettijevi po pošteni poti do svojega premoženja, da izve kako je z Angelikom, kako s Sallejem in Martino.

Pri koncu pogovora se nasmehne hišna: „Brez skrbi, padrona mia. Zakaj sem pa služila pri tržaškem namestniku. Pomislite, taka politična oseba Tam so bile spletke, in jaz sem vedela za vse. Da ni umrla uboga baronica, še danes bi bila tam . . .“

Hišna si otere solzo z dolgih trepalnic, gospa ji stisne ginjena nekaj v roko in pravi: „Fani, vi ste dika hišen. Ko se omožite z Albertom, dobite od mene celo pohoštvo.“

* * *

Gospa Kamenska pa sedi v salonu in se pogovarja s Perisom. Gospa je vidno utrujena, sluga gleda skrbno na njo. Prišla sta s polja.

„Žalostno, Peris, žalostno! Moj lepi fižol natičar! Se ne opleta revež in ne cvete. In ravno letos sem ga vsadila toliko. Mislila sem, da ga pošljem par vagonov na trg. In ravno letos, ko je tako drag in . . . Saj veš, Peris, da potrebuje Angelik mnogo denarja. Ni še čas, da dvigne zaklad, ni tako lahko. On mora biti silno oprezen. Življenje v Indiji je na videz ceneno, v resnici silno drago. Kar kupiš danes živeža, ni več za jutri. Treba je imeti več poslov, za vsako delo posebnega, ker se ne dotakne eden dela drugega. Treba vsakemu posebne hrane, če niso

vsi ene vere; kdor spoznava vero braminov, ne je, česar se le dotakne drugoverec, ker postane nečisto. Angelik pa se mora nositi po svojem stanu, sicer bi ga prezirali, ne mogel bi priti v družbo Evropejcev, ne domačinov. Saj Angelik — poznaš ga, Peris — se ne briga, ne vpraša za denar. Gospodarstvo je Ninova skrb. In Nino piše, toži . . .“

Stari Peris hoče povedati, da je Nino sam potratnež, ki živi od gospodovega denarja, da je najbolje, da se vrne gospod, dokler je še zdrav. Z zakladi se ni tako še nikdar nihče okoristil. Pa odspodaj se sliši rezek glas. „Gospa Vidonijeva,“ reče zategnjeno Kamenska in vstaja nerada, nerodno. Saj ve, da sliši zopet kaj neugodnega. Kaj more ona zato, če ni Angelik tak, kot so drugi ljudje. Materino srce boli vsaka še tako opravičena graja njenih otrok. Gospa Vidonijeva pa bo grajala tudi Ivanko, to edino tolažbo Kamenske, ta nežni cvet, ki se ovija tako ljubko zapuščene matere, Ivanko, ki je voljna poslušati, govoriti vedno in vedno o Angeliku, materinem ponosu in nadi.

Že je tu Vidonijeva, z njo Elvira. Spremlja ju najdenka, katere nežnopolti obrazek žari od prijaznosti, pa ne razvedri čmernega lica spremljanih dam. Vidi se na skremženem materinem izrazu, da nosi neprijetnih novic, a hčerka, Elvira, kaj je potemnilo njeno tako milo lice?

„Da naju nihče ne sliši . . .“, zaprosi Vidonijevka Kamensko, „ti pa, Elvira, pogledaš lahko, kako napreduje Ivanka v učenju.“

Ko sta sedeli gospe v mali sobici, ki je bila kot nalašč za zaupen pogovor, je vprašala gospa Vidonijeva s posebnim poudarkom:

„No, gospa Kamenska, kaj dela naš solidni, pametni prijatelj?“

Ali vleče veter od te strani, se vpraša osupla Kamenska in odgovarja, da se zapira gost še vedno v svoje sobe, hodi na samotne sprehode, sedeja pri rakvi Buorboncev, ne kosi, ne večerja z njimi. „Pa mi je sporočil včeraj, da naj potrpi le še malo, skoro da se vrne prejšnji Salle.“

Vidonijeva kima pomenljivo. „Piše Angelik kaj Martini?“

„Ne vem,“ odgovarja ponosno domača gospa. „Pošt ne sprejemljem. Sina nočem vprašati, Salleja tudi ne. Med nami je tih dogovor, da nihče ne omenja v gradu Martine, tudi ne maram, da bi otrok kaj slišal, umel.“

„Jako fino, ali za nič. Vam pa povem jaz, da je posečala letos Martina goriške in tržaške zabave, da je nosila stara gizdalinka dragocene toalete. Čudili smo se, od kod to — zdaj se ne čudim več. Gospa Kamenska — ali veste, da zahaja vaš Salle h Collettijevim?“

„Ni mogoče!“ zardi in prebledi Kamenska.

Zadovoljna z učinkom svoje novice, motri Vidonijeva sosedo in nadaljuje: „No, vidite... Da ni mene, pripeljal bi vam Lahinjo še v grad. Da, da, draga gospa. Lepa dekleta so nevarna najbolj solidnim fantom, kakobi ne bila pisatelju Francozu. Moški so vsi eden po drugem...“

„Ne, ne. Ne sodite Salleja tako,“ brani živahno Kamenska. „Nič mi ni povedal, pa vem, da če obče s tisto — tedaj dela to le zaradi tega, da pride laglje na sled zločinu.“

„Že mogoče. Pa Martina je nevarna kača, naj se ji bliža moški iz tega ali onega namena. Ali veste, da je izročil Angelik Martino Salleju v varstvo?“

„Ali res?“ se prestraši Kamenska, pomisli in se nasmehne bridko: „Ljubezen rodi dolžnost, je rekel Salle. Povedati pa mi ni hotel, da me ne žali.“

„Naj bo tudi to. Pa Angelik ji je pisal prve mesece vsak dan. Pisal po šestnajst strani dolga pisma, prisegal ljubezen, prosil zvestobe. Tista pisma so izvajljala solze Martini, materi smeh. Zdaj, ko še ni preteklo leto, piše Angelik le redko, piše kratka, hladna pisma. Kaka prilika za Martino, da toži, poprašuje... Nevarno je mlademu možu, tolažiti tako lepo, zapuščeno ljubico. Kar ne zna Martina, jo nauči mati, bogati bankirjev sin je vreden, da se potruji za njim.“

„Marija pomagaj!“ vzdihne Kamenska. „Ali je vse to res? Odkod veste vi to?“

Vidonijevka se nasmehne zmagovito: „O, mene ne popelje nihče žejne preko vode. Novo hišno imam, ki je služila štiri leta pri tržaškem namestniku, baronu S. No vidite, tako se naredi: Fanika se je seznanila s Collettijevo hišno. Razumete. Prava hišna ve vse skrivnosti hiše, v kateri služi, in jih proda za denar. Fanika je izvedela — seveda me je stalo to precej — da hočejo uloviti Collettijevi Salleja, da bi hodila Martina po vašem gradu, da bi se razkazovala po pariških salonih. Spretni so dovolj, kot vidite...“

„Moj Bog!“ vzdihla Kamenska, „kako rešim Salleja Martine? Ah kako čudne stvari mi pravite! O, ti Collettijevi so naša nesreča. Oropali so Brigito moža, otroka premoženja, sina neveste, mater sina, sedaj hočejo uropati še prijatelja...“

„Da, da. Stara se že hvali, da spravi vas iz gradu, zapodi Ivanko v hlev. Treba jim stopiti na kurja očesa.“

„Kako?“

„Salle je zaljubljen. Z zaljubljenimi ni da bi govoril. Ali tistemu vašemu slepcu, oprostite, da se izražam tako, Angeliku, pišite, da pride domov in razveljavi pogodbo s Sallejem. Jaz vam dam denar, da ga vrnete zopet Salleju. Domov naj pride vaš

sin! Mislite, da bo res prinesel zaklad? Pravi je šel ponj! Zapravil bo, kar mu pošljete, se utopil, kot na Dunaju, v knjige, iskal Boga, kjer ga ni, iznašel morda novo vero in poginil.“

„Ali če pride... Martina...“

„Angelik je ne bo pustil Salleju. Nič se ne bojte, ne pobijeta se radi nje. Uvidita oba, da ni nič vredna.“

„Toda vi ne veste, gospa, da hoče izslediti Salle, ali...“

„Že vem. Pa to so fantazije. To je težko. Valentin je bebec, otrok je pa dosti.“

„Z vašo pomočjo, gospa Vidonijeva, saj vi znate izslediti vse. Salle je rekel, da si upa s pomočjo bistrumne...“

„A to je rekel? Saj brez mene ne doseže res nič. Jaz pridem na sled, pridem, naj me velja, kar hoče. Potem preženem laško drhal čez mejo, ni vredna da bi jo redili v ječi. Tam naj si poišče Martina bankirjev. Govorila bom s Sallejem.“

Dolgo je iskala hišna po gradu. Vrnila se je z Ivanko, ki je povedala, da sta „ona dva“ v takem pogovoru, kjer je ona odveč. Hodili da sta z Elviro po vrtu, na klopici pod lipo sta našli Francoza. Otrok je pravil to s čudno zamišljenim obrazom — gospa Vidonijeva se je prestrašila, da se prepira morda Elvira s Sallejem.

„Ne,“ je odkimala Ivanka, „gledata se tako — no, tako... No — zdi se mi, da sta se zaročila.“

Gospa Vidonijeva je hitela na vrt, kjer je bila našla pol ure prej Elvira Salleja. Naglo je vstal s klopi, ji stopil vedrega lica, vesele kretnje naproti. Umna Ivanka je zaostala. Ledeno mrzlo je odkimala Elvira. Jezilo jo je veselje, katero je kazal mladi mož, jezila njegova svežost, samozavesten nastop. Razvedrila ga je Martina... Osupel je vprašal Salle:

„Zakaj tako hladna, donna Elvira? Ravno ko sem se napravljal k vam... Ali se nisva ločila zadnjič kot prijatelja?“

„Nikoli nisva bila,“ mu je odtegovala Elvira roko.

„Ne? Menil sem, da. In ravno sedaj ta nevolja, ko vam hočem razkriti, kaj je mučilo mojo dušo ta čas.“

„Danes meni, jutri drugi — čisto moderno,“ izbruhne Elvira svojo jezo. A ni hotela reči tega, vse drugo ji je bilo na jeziku, ponosne besede, fini izrazi, no sedaj?

„Kaj menite?“

„O gospod Emil Salle! Angelikov in Martinin prijatelj, ki hodi v večernem mraku z nevesto prijateljevo po temnih stezah...“

Menila je, da se prepade Salle na te besede, pa on se je nasmejal veselo, se oddahnil. Prijel jo je za roko in vodil h klopici, govoreč:

„Ne tajim, da sem imel sestanek z Martino. Zato tedaj ta nevolja, zato me sprejmete kot grešnika! Kaj pa porečete, če vam povem, da sem postavljen Martini za varuha od Angelika? Molčal sem o tem, da ne želim blage gospe Kamenske, odreči pa nisem mogel prijatelju. In tudi radi najdenke ...“

„Oh,“ ga prekine Elvira, „vi ste res vitez, vi skrbite za najdenko, Martino — za vsa lepa dekleta, recimo.“

„Haha,“ se je smejal Salle, „no pa vedite, da me je povabila Martina na sestanek ...“

„In vi ste šli,“ so zaplamenele Elvirine rjave oči.

„Šel in ni mi žal. Toda, donna Elvira, bodiva prijatelja, kot sva bila.“

„Ne moreva biti. Saj vi niste zato, da bi šla na vseučilišče in podpirate mojo mater v njenem nerazsodnem mnenju.“

„Ostanem pri tem,“ reče Salle in zavije blede deklico v topel pogled. Elvira ga pogleda izpod čela, namrdne ustni. Po lipi šume bučele, toplo, mehko je v zraku, v duši.

„Vi ste prešibki za tako naporno delovanje,“ je nadaljeval Salle, „premehke duše, da bi stali sami v svetu. Elvira, poslušajte ...“

„Ne, ne!“ je vzklikala Elvira in hotela odhiteti. Vse je trepetalo na njej, in vendar je bila na videz čisto mirna. Nekaj čudnega, nepričakovanega se ji je odkrivalo v lastni duši, ko je govoril. Kot da se uresničuje bajka. Ona je ljubljena — ona ljubi, ona čuti, razume.

„Ne, zdaj mi ne uidete,“ je dejal Salle z glasom, ki je trepetal radosti, in gledal nežno na Elviro, ki si ni vedela pomagati in se je topila v zadregi. „Izdali ste se, mrzla, ponosna Elvira ... Pokazali ste

ljubosumnost. A jaz sem se namenil danes prositi vaše roke, prositi vas, da mi postanete izvor nove moči, podpora moje duše. Glejte, draga Elvira — bil sem človek, izgubljen med množico na veliki cesti, z drugimi sem se pehal okrog zatega teleta. Prišel sem iz okužene pariške atmosfere, da nabere tu podatke o življenju in smrti grofa Chamborda. Tu sem našel duše tako čiste, drugačne ljudi, nazore. Tukaj sem premišljeval trdno vero vašega naroda, videl, da je tako mali narod zmožen pospeti se, če ostane zvest načelom krščanske čednosti, do dušne višine, do ugleda med starimi hirajočimi narodi. Med vašim vernim ljudstvom sem premišljeval prihodnost svoje domovine. Uvidel sem, da jadra moja tako lepa, tako slavna Francija, raztrgana od strankarskih strasti, brez opore močne, verne armade, brez luči vere, v temni propad, v žrelo tujca. Ko sem to uvidel, me je postalo sram knjige, katero sem že spisoval. Laskal sem v njej strastem strank, da si priborim slavo. Dolgo sem okleval med resnico in željo po sedežu med štiridesetero nesmrtnimi, željo, katero sem gojil še na šolski klopi, do katere vodi pot skozi razne spletke, skozi ženske roke.

Premagal sem, Elvira. Drugo knjigo spišem. Vzburila mi bo sovraštvo francoske vlade. Pa govoriti moram resnico. Elvira, ali mi hočete pomagati v trdem boju za pravo prosveto, za svobodo krščanske misli? Hočete biti moja sotrudnica?“

„Hočem!“ je rekla žareča deklica z mirnim glasom, ki ni razodel valovanja njene duše. Pa razodeli sta ga dve solzi, ki sta zdrknili iz krasnih rjavih oči na moško čelo, ki se je sklonilo nad njeno roko, razodel ga je potok solzâ, ki se ji je vlil, ko se je naslonila na presrečno mater. (Dalje.)

IDRIJČANI

Dobrodušni ljudje.

Veseloigra v treh dejanjih. — Spisal dr. Fr. Detela.

Drugo dejanje.

Pisarna na rotovžu.

1. prizor.

Komisar, Brajdič.

Komisar (hodi razburjen gorindol). V takšnem gnezdu! Od takšnih butcev! Meni! Kaj takšnega! Grozno!

Brajdič (počasi za njim). Milostivi gospod, dajte mi malo tobaka!

Komisar. Pusti me pri miru, lopov!

Brajdič. No, no! Kaj Vam pa hočem? Ali ne vidite, da Vas je kaznoval sam Bog? Kdor drugemu luknjo koplje, naj sam vanjo pade! Kaj ste me spravili sem? No, dajte mi malo tobaka!

Komisar. Za uho, če hočeš.

Brajdič. Milostivi gospod, kaj ste tako hudi? Najbrž sedite zdaj prvič. Drugič bo boljše; človek se vsemu privadi. A zakaj so Vas pripeljali semkaj? Ali ste kaj spravili na stran? (Pokaže z roko.)

Komisar. Prijatelj, tu imaš šest frankov, toda povej po pravici, kdo da si ti in kdo je oni tvoj tovariš?

Brajdič. Ej, gospod, dajte še dva franka, še dva franka in malo tobaka, in povem Vam po pravici, kakor je Bog v nebesih.

Komisar. Nobenega solda več.

Brajdič. Potem se pa bojim, da ne bom povedal popolnoma po pravici. Vendar naj bode; a

malo tobaka mi boste še dali. Torej jaz sem Brajdič in oni je Kolenec iz Dragovanje vasi. Ali veste, kje je Dragovanja vas?

Komisar. Ne.

Brajdič. Tega ne veste, kje je Dragovanja vas? Potem najbrž tudi naju dveh ne poznate, ker sva tam doma.

Komisar. Prijatelj, mene ne boš osleparil. Naprej ne dobiš nobenega solda več; ampak če poveš po pravici, ti dam še deset frankov. Tebi pa je vseeno, ali goljufaš Petra ali Pavla.

Brajdič. Ker ste tako dobri, milostivi gospod, povem pa sedaj res po pravici. Dobrota je dobrote vredna. Ta človek res ni Kolenec iz Dragovanje vasi; jaz prisežem, da ni. Kako dobro poznate Vi vse ljudi!

Komisar. Vojak je, preoblečen vojak, morda častnik.

Brajdič. Gospod, Vi vse veste. Kaj bi tajil! Vojak je in častnik.

Komisar. Avstrijski častnik. In katerega polka? — Oh, moja slutnja!

Brajdič. Avstrijski častnik? Ne. Tod je vse francosko. On je francoski častnik, lajtnant, graničar. — Prosim deset frankov in malo tobaka!

Komisar. Proč od mene, slepar! — V imenu zakona, v imenu cesarja, odprite!

Brajdič. Kaj! Vi me hočete ogoljufati za deset frankov!

Komisar. Proč!

Brajdič. No, kaj takšnega: Dobro še, da sem se zlegal o pravem času. Toda, milostivi gospod, nikar ne kričite, ker Vam nič ne pomaga! Koliko dni pa imate?

2. prizor.

Marki Pietragrassa, tajnik Zajec, prejšnja.

Marki. Ah, gospod komisar, kakšno žalostno, obžalovanja vredno nesporazumljenje! Gospod tajnik mi je prihitel povedat, kaj se Vam je bilo pripetilo.

Komisar. Prisrčna hvala, gospod tajnik! To se Vam ne pozabi.

Zajec. Gospod komisar, jaz sem izvršil samo svojo domoljubno dolžnost, ogorčen nad tako krivico.

Komisar. Predrznost malomeška! Kakor zločinca so me zaprli!

Marki. Morda pa sodite, gospod komisar, preostro vso to nepriliko, ki se dá, če ne opravičiti, pa vsaj razložiti.

Komisar. Navadna lopovščina!

Marki. Ali pa naivnost, dobrodušnost, preprostost.

Komisar. Dovolite, gospod marki, da ohranim svoj dvom. Dvom je oče znanstva in vede, brez dvoma ni napredka.

Brajdič (zase). Tega pa jaz nič ne razumem; lahko prisežem. (Se splazi iz sobe.)

Marki. Spominjate se, gospod komisar, gotovo anekdote o vojaku generala Massene, ki mu je bilo ukazano nikogar ne pustiti v generalovo stanovanje. Ko se je pa nekoč general sam zakesnil in hotel v svojo sobo, mu je zastavil vojak novinec z nasajenim bajonetom pot. General se je moral obrniti; a vojaka je kljub temu obdaril zaradi vestnosti. Tako so ravnali tudi naši gospodje, popolnoma po ukazu, vestno, po svojem prepričanju, seveda tudi nekako kot novinci.

Komisar. Torej naj jih še pohvalimo in obdarimo?

Marki. Tega ne rečem; toda če prideta gospod župan in svetnik Lužar slovesno se opravičit in izreč svoje obžalovanje, bi menil, da se dá stvar gladko poravnati.

Komisar. Čestitam Vam k Vašemu optimizmu, gospod marki. Zdravi! (Marki odide.) — Stvar je sumna, zelo sumna.

Zajec. Zelo sumna, gospod komisar. Po mojem mnenju je bil to avstrijski častnik, ogleduh. Po mojem mnenju, pravim, in morebiti, kajti za gotovo ne vem.

Komisar. O, to bomo vse dognali, gospod tajnik, vse dognali. Iz Fonchejevega policijskega komisarja se ne bodo norca delali malomeščanje. Na Vas, gospod tajnik, se zanesem; zakaj Vi ste mi odprli ječo, Vi ste izkušen patriot.

Zajec. Ki je že kri prelival za svoj patriotizem in se bo vrednega skazal Vašega zaupanja.

Komisar. Stvar se mora preiskati. Preiskavali boste po eni strani Vi v mojem imenu, po drugi strani skrivaj jaz; in to je moj načrt: na zunaj ne kazati nobene sumljivosti; na videz popolnoma: zapati njih besedam. Postanejo naj neoprezni, začutijo naj se popolnoma varne; nasmejejo naj se, kako duhovito, kako komično so prevarili mene; tragično jih prevarim potem jaz. Drevi je skupna pojedina, in med pojedino jih zgrabim vse skup, če se izkaže sum utemeljen. To bo naredilo efekt, in za maso treba efekta. (Nekdo potrka.) Prosto.

3. prizor.

Župan, Lužar, prejšnja.

Župan. Velecenjeni gospod komisar, blagovolite sprejeti vsega občinskega odbora najiskrenejše obžalovanje zaradi neprijetnega nesporazumljenja. Da je samo naša tenkovestnost zakrivila veliko napako, o tem bodite preverjeni, kakor smo bili mi preverjeni, da ravnamo popolnoma po zakonu.

Komisar. Po črki zakona, gospod župan, po črki, ne po duhu.

Lužar. Gospod komisar, mi smo preprosti ljudje in ne razumemo nobenega človeka in nobenega zakona drugač, nego kakor govori.

Komisar. Preidimo torej čez to točko, gospoda, na dnevni red! Kaj pa ste storili s tistim človekom, ki sem jaz ukazal, da ga primite?

Župan. S tistim človekom? Saj je bil tukaj zaprt. Kdo ga je bil pa izpustil?

Lužar. Zajec, ti si bil tukaj; ti boš odgovarjal.

Komisar. O tem tukaj ne govorimo; ampak oni drugi, ki se je tako nesramno vedel.

Lužar. Najbrž je tudi že kje zaprt.

Zajec. Če le ni že izginil.

Komisar. Naivnost ali hudobnost! — Gospod župan in gospod svetnik, obrnila bosta vso pozornost na to, da se zasledi ta človek.

Lužar. In če ga dobimo v pest, ne odide najhujši kazni, ker nas je speljal s svojo zvijačo na kriv sled.

Komisar. O vajinih naredbah in o uspehu zasledovanja mi bo poročal še danes gospod tajnik Zajec. — Zdravi! (Župan in Lužar odideta.)

4. prizor.

Komisar, Zajec.

Zajec. K vsemu temu, gospod komisar, ne rečem jaz drugega nič nego: varujte se! Še enkrat pravim, varujte se! Kot goreč patriot Vas opozarjam na nevarnost, ki rase primerno z zaupljivostjo.

Komisar. Gospod tajnik, moja zaupljivost velja samo Vam, in da Vi ne boste s preveliko zaupljivostjo preiskavali te zadeve, o tem sem tako uverjem kakor o Vašem patriotizmu. Bodite pa tudi Vi uverjeni, da plačilo ne zaostane za uslugo. Na svidenje! (Odide.)

5. prizor.

Zajec.

Zajec. Kako je rekel? O mojem patriotizmu? Da, patriot; toda, hvala Bogu! pameten patriot, to se pravi: hkrati tudi diplomat. Patriotičen diplomat ali, še bolje, diplomatičen patriot, ta je razumnik, ta je mož. Tak sem zdaj jaz. Ne bo me zvil ne župan, ne komisar. V mojih rokah je odločitev. Jaz rečem: He, gospod župan, kaj pa lajtnant Gušič? Kam ste ga skrili? In gospod župan bo trepetal pred menoj. In porečem komisarju: He, gospod komisar, ali veste, kdo je bil tisti Belokranjec? Jaz pa vem. — Tako potegnem zdaj enega, zdaj drugega, in kamor potegnem, imam svoje tri. Taka sreča se ne primeri vsake kvatre. Tak položaj treba izkoristiti, in slab patriot bi bil, ki bi se korenito ne okoristil. Kaj bomo pa zahtevali, gospod tajnik Zajec? Ali hočete postati župan? — Sposobni bi bili; ni treba nobene skromnosti. — Toda slava bi trajala do prihodnjih volitev; zakaj diplomatičen patriotizem je koristen, a ne priljubljen. — Preveč se tudi ne sme zahtevati; diplomatičen patriotizem plava vedno v sredi med radikalno prevzetnostjo in reakcionarno skromnostjo. — Policijski komisar, to, kar je gospod Renard v Ljubljani, to bomo postali; to je nekaj stalnega in dobro plačanega. — Služba bi tedaj bila. — Zdaj pa je treba poiskati še družice za življenje, kakšne mične, male zajke. — Recimo Pepca. — Prijetna stvarca; ne bi bila napačna. Toda čemu tako skromni, gospod komisar Zajec? Povzpni se višje; dostojanstvenik ne sme slušati le svojega srca, in razumnost ni možu nikdar tako potrebna in koristna, kakor kadar snubi. Moževemu dostojanstvu mora biti primerna družica. Emilija, ta bo še najboljša. Imela bo nekaj dote, in županov zet ima vedno nekaj veljave. Dosedaj sem bil županu desna roka, zdaj postanem še leva, in roka roko umiva, kadar se kaj omažeta. — Radoveden sem, ali bo kaj prijetno iznenaden gospod župan, kadar mu naznanim snubitev. — Toda meni ne kaže drugače in njemu, hvala Bogu! tudi ne.

6. prizor.

Lužar, Zajec.

Lužar. Nikjer ni dobiti tega Belokranjca. Jaz ga tudi ne bom iskal več. To povej Fouchejevemu brakirju.

Zajec. Proti takim izrazom, gospod Lužar, protestiram jaz kar najodločneje in zahtevam pojasnila o korakih, ki so se storili, da se zasledi ta sumna oseba.

Lužar. E, Zajec, ne bodi no siten še ti!

Zajec. Prosim, jaz protestiram. Jaz nisem tu nikakšen Zajec, ampak namestnik gospoda Renarda, policijskega agenta njegove ekscelence. Kdor mene žali, žali gospoda komisarja; kdor žali gospoda komisarja, žali njegovo ekscelenco; kdor pa to žali, se pregreši proti njegovemu veličanstvu, presvetlemu cesarju.

Lužar. In proti rimskemu papežu in nebeškemu očetu. Ne prodajaj sitnosti kar na tešče.

Zajec. Jaz vzamem vse te besede na protokol.

Lužar. Kamor hočeš. Jaz pa ne utegnem več tebe tukaj zabavati.

Zajec. Počakaj, Lužar. Jaz že vidim, da se s teboj ne dá več govoriti nobena pametna beseda. Ampak to te vprašam, kdaj postanem jaz policijski komisar.

Lužar. Če ti bolje ne veš, jaz ti ne morem povedati.

Zajec. Ali postanem do drevi?

Lužar. Dragi moj, jaz sicer mislim, da se čuda še godé; toda takšno čudo v našem mestu v tem kratkem času je popolnoma izključeno.

Zajec. In vendar se bo zgodilo, do drevi. In zdaj poslušaj moje razloge! Tisti Belokranjec, ki ste ga tako spretno prikrili, je bil avstrijski ogleduh.

Lužar. Jaz se pridušim. —

Zajec. Nikar! S ciganom ne moreš konkurirati. Tisti avstrijski ogleduh je bil lajtnant Gušič.

Lužar. Za božjo voljo!

Zajec. Ki se je s pomočjo gospoda župana in gospoda svetnika Lužarja srečno izpulil iz komisarijevih rok.

Lužar. Prijatelj, pustiva to stvar! Pojva rajši k Brodniku na bokal trškogorca, da se poplakne vsa neumnost.

Zajec. Da, še več. Gospod župan in gospod svetnik sta skrbela tudi za smeh in zabavo in dala zapreti policijskega komisarja namesto ogleduha.

Lužar. Pameten bodi, dragi moj! Jaz hočem takoj govoriti z gospodom županom zaradi komisarjata. Ali greš z menoj?

PROF. VATROSLAV JAGIĆ

Zajec. Ne. Jaz pričakujem tukaj gospoda župana.

Lužar. Torej zdrav, prijatelj, in na svidenje.
(Odhaja.)

Zajec. Poskrbi, da se oglasi kmalu župan.

7. prizor.

Zajec.

Zajec. Tako se mora govoriti s temi ljudmi. Naše ljudstvo še ne prenese svobode, enakosti, bratstva, liberté, égalité, fraternité. Ti ljubi rojaki hočejo ali hlapčevski služiti ali trinoški gospodovati, in kdor jih ne tepe, tega zaničujejo. Tako imamo vedno poleg manjšine, ki tepe, široko plast, ki je tepena in slavi in časti svoje strahovalce. Jaz se pomikam z diplomatičnim patriotizmom v prvo vrsto. Oh, če bi eksce-lenca Fouché vedel za moj talent, kakšno kariero bi bil jaz že naredil medtem, ko se kisam v Novem mestu pri cvičku.

8. prizor.

Urbas, Zajec.

Urbas. Službeno naznanjam, da želi gospod komisar dobiti kmalu poročilo, ali pismeno ali ustno.

Zajec. Dobro; sporoči, da pridem takoj. — Kaj pa šef? Ali je doma?

Urbas. Gospod župan? — Ne, ni ga še.

Zajec. Kaj pa šeflja?

Urbas. Gospa županja? — Mislim, da je.

Zajec. Reci ji, da naj pride sem, da jo jaz tukaj pričakujem, ker imam nekaj važnega ž njo govoriti.

Urbas. Gospod tajnik, to je pa tako. Povedal bi ji jaz to pač, če ste Vi porok za vse, kar se zgodi; zakaj, kolikor poznam jaz gospo, bom hitreje iz njene sobe vun prišel, nego noter.

Zajec. Ti stori, kar ti rečem! Drugo je moja skrb. (Urbas odide.) Še tega bi se manjkalo, da bi se jaz bal te ženske. Ampak smeha vredno bo videti, kako bo plesala, ko ji jaz zagodem. O Zajec, Zajec, škoda tebe za Novo mesto! Toda rajši v Novem mestu prvi nego v Rimu drugi, je rekel v starih časih velik mož. Jaz porečem tako: Dovolite, milostiva gospa, da se Vam predstavim kot bodoči Vaš zet. Nekoliko bo pogodrnjala, nekoliko zavihala milostljivi nos, navsezadnje se pa pogovoriva; zakaj jaz imam pripravljene zelo pregovarjalne in prepričevalne razloge. Konec bo genljiv, materin blagoslov in: Bilo srečno! (Nekdo potrka.) Noter!

9. prizor.

Brodnik, Zajec.

Brodnik. Kaj pa počenjate, gospod Zajec? Ali res mislite ovaditi župana in Lužarja? Vse mesto je razburjeno, vse v skrbah zaradi Vas. Domačinov menda vendar ne boste izdajali in prodajali.

Zajec. Kakšnih domačinov! Če so oni moji domačini, ali nisem tudi jaz njih domačin? In če zahtevajo oni, da se jaz nanje oziram, zakaj pa oni mene prezirajo? Kdaj bi bil jaz že policijski komisar, da so le hoteli ti gospodje! Ali mar nisem vreden? Kar se spiše pametnega, spišem jaz; kar se sklene modrega, sem nasvetoval jaz, in kjer mene ni, gre vse navskriž. Kaj pa sta župan in Lužar? Možakarja, kakršnih se dobi povsod po dva za par. Župan je igralec na odru, pisatelj in sufler je gospod tajnik. — Toda ne pusti me kvišku. Svet pa se vrti, in na vrhu sem zdaj jaz. Pogoje sem povedal; oni imajo besedo.

Brodnik. Lepo pa ni, da naravnost povem, z domačimi ljudmi tako ravnati. Včasih je bilo vendar še kaj prijateljstva in zvestobe na svetu.

Zajec. O zvestobi naj kar molčita župan in Lužar. Prisegla sta jo cesarju Napoleonu; danes sta jo prelomila. Jaz pa ne, ker sem zvest patriot.

Brodnik. Ampak glejte, gospod Zajec, da se Vam ne bo zopet utepal ta patriotizem. In ta Vaša zvestoba! Predvčerajšnjim ste jo prisegli Avstrijcem, včeraj Francožom, jutri jo prisežete Bog ve komu; saj nas gospodje prodajajo in menjavajo kakor cigan konje. Brigajo se baš za našo zvestobo. Vse te zvestobe veljajo do preklica, to je mnenje vseh pametnih ljudi, in Vi ste zato tako smešni, ker imate te stvari tako za resne. Jaz hranim pod streho vse sorte zastave; enkrat razobesim eno, enkrat drugo; to je šala in zabava; ampak poštenemu človeku ostanem zvest. Lužar je bil vedno Vaš prijatelj, in tudi župan Vas ima rad.

Zajec. Dejanski naj mi skažeta to ljubezen.

Brodnik. Povedati Vam moram pa tudi, da se je zarotil Lužar, da Vas zadavi, če le črhnete sumljivo besedo.

Zajec. O, se bo premislil.

Brodnik. Ne vem; on je nagel in nepremišljen človek.

Zajec. Vi vendar ne mislite, da se me bo res lotil?

Brodnik. Jaz rečem le to, da je najbolje, da se zadeva poravna, in sem vesel, da nimam nič opravka s to sitnostjo. Vam sem tudi svetoval, da se ne vtikajte v te stvari; a niste poslušali; zdaj pa imate.

Zajec. No, ta je pa dobra: zdaj pa imam. Kaj pa imam? Komisariat imam v žepu in vas vse vrh tega, vas vse, tudi gospoda Brodnika, dasi se hoče neumnega narediti. O, Vi ste tudi dobro vedeli, kdo da sedi za mizo in kako nesramno se je presleparil njegove ekscelece agent.

Brodnik. No, ta je pa lepa. Zdaj pa še mene noter tlačite! Kaj morem jaz za to, da prihajajo vsake vrste ljudje v mojo gostilno, ki mora biti

vsem odprta; zato imam patent. Ampak brez šale, gospod Zajec, ne bodite takšni kakor nihče! Kolikokrat sva prijateljski skupaj pila in bova še, če Bog dá, in naj zmaga Peter ali Pavel. No, dajte mi roko in ne šulite mene vmes!

SULTAN ABDUL HAMID

Zajec. Kako se to razvozla, se bo v kratkem videlo. Besedo imata zdaj župan in Lužar. Če ne bo do drevi pravega glasu, bom govoril. (Nekdo trka.) Noter!

10. prizor.

Emilija, Pepca, prejšnja.

Pepca. Oh, gospod tajnik, ali res nameravate v nesrečo pahniti gospoda Lužarja?

Emilija. In mojega papa, ljubi gospod tajnik!

Brodnik. Torej, gospod Zajec, še enkrat: star prijatelj in staro vino nima nikdar previsoke cene. Spominjajte se starih svojih prijateljev! — Pepca, pojdi sem! — Jaz se odpeljem v pol ure v Mokronog, po opravkih. Glej, da ostane doma vse v redu!

Pepca. Ampak pojedina zvečer, oče!

Brodnik. Boš že opravila sama; saj sta najeta dva strežaja. Jaz moram v Mokronog brez odloga. — Zdravi, ljubi gospod Zajec! (Odide.)

11. prizor.

Emilija, Pepca, Zajec.

Emilija. Oh, gospod tajnik, usmilite se svojih rojakov!

Zajec. Prosim, gospodična.

Pepca. Ki ste z njimi tolikokrat za isto mizo sedeli. Kako prijetni večeri so bili, ko ste pripovedovali z Lužarjem svoje lovske dogodke.

Zajec. Prosim, gospodična.

Emilija. In naš papa Vas je vedno tolikanj čislal. Vedno je spoštljivo govoril o Vas, kak spreten in vesten uradnik ste. Oh, sedaj pa ta nesreča!

Zajec. Prosim, gospodična.

Pepca. In kolikrat ste mi zatrjevali, kako radi imate vso našo hišo! Uslišite mi sedaj to malo prošnjo!

Zajec. Prosim, gospodična, mene veže zakon, vest, prisega.

Emilija. Zakon, ki zahteva kaj hudega, ni božji zakon.

Pepca. In prešlo nedeljo je pridigoval P. Atanazij, da je vsaka prisega, kaj hudega storiti, neveljavna.

Zajec. Oprostite, gospodični! Jaz sem že naznanil gospodu Lužarju en pogoj, lehak pogoj, da potlačim to za nas vse mučno, za mene najmučnejšo zadevo. Vedve gospodični, ne veste, koliko jaz trpim v svojem srcu, kako koprnim po izhodu iz strašne zagate. Na eno stran me vleče moja čast, prisega, značaj, moj preizkušeni patriotizem, na drugo moje usmiljeno srce, moja ljubezen do rojakov, katere jaz mnogo bolj goreče ljubim nego oni mene, kar me bridko boli.

Emilija. Oh, gospod tajnik, poslušajte svoje srce; to Vam pokaže vedno pravo pot.

Zajec. In kako zvesto ga poslušam, to boste takoj čuli, preljuba gospodična, Emilija. Prvi pogoj je bil, da me naredé za policijskega komisarja.

Emilija. Oh, hvala Bogu! Potem je pa strah pri kraju. Prav gotovo postanete Vi policijski komisar. Jaz sama bom prosila za Vas.

Pepca. In to se Vam tudi spodobi, gospod Zajec. Takšna marljivost in sposobnost! V resnici, jaz sem se že večkrat čudila, da niste Vi že zdavnaj policijski komisar. Takšnih komisarjev potrebuje naše mesto. Če zavisi to samo od župana in od Lužarja, Vam že lahko čestitam. Še misliti ni, da ne bi bil Lužar za Vas, če Vas jaz priporočim.

KIAMIL-PAŠA
novi veliki vezir

Zajec. Verjamem, gospodična, da takšno priporočilo ne bo brez uspeha. Potem mi je k popolni sreči le še ljubeznive neveste treba, ki bi hotela z menoj deliti veselje in žalost.

Pepca. In to Vam tudi jaz priskrbim, gospod tajnik. Tu moja roka, da bo res. Lepa in mlada se Vam spodobi.

Emilija. Oh, katera bi si pač ne štela v čast dobiti takšnega moža!

Zajec. Vi ste preljubeznivi, gospodična. Kaj pa, če jaz primem Vas za besedo in za roko!

Emilija. Jaz sem prepričana o tem, kar sem rekla. —

Pepca. Trgale se bodo za Vas, gospod tajnik, trgale, in katera Vas dobi, si bo obliznila vseh pet prstov. Gospa policijskega komisarja! Kaj pa mislite! Jaz že vidim, kako se maje naša zarota.

Zajec. Te ljubeznive besede mi dajejo pogum, gospodična Emilija, da vprašam Vas, ali bi hoteli Vi sprejeti mojo roko in moje srce.

Emilija. Jaz, gospod tajnik?

Pepca. Emilija, gospod tajnik?

Zajec. Zakaj pa ne baš Emilija?

Emilija. Oh, prevelika čast, gospod tajnik! Toda jaz nimam toliko dote, kakor morda Vi mislite.

Zajec. Kaj dota! Zaradi Vaših vrlin sem Vas izbral, gospodična.

Emilija. Mama mi pa vedno očita, da nimam prav nobenih vrlin.

Zajec. Gospodična, jaz sem z malim zadovoljen in Vas vzamem takšno, kakršna ste.

Emilija. Oh, kako mi je žal, da sem že zaročena!

Zajec. Oh, to ni zakonski zadržek. Zaročeno ni poročeno. Človek se zaroči, dokler se kaj boljšega ne dobi.

Pepca. Gospod tajnik, jaz čestitam iz vsega srca svoji tovarišici; toda prenačiti se tukaj ne kaže; stvar zahteva premisleka.

Emilija. Jaz, gospod tajnik, moram še prej govoriti z očetom in materjo, in za to je še čas. Mudi pa se rešiti iz stiske naše in Vaše najboljše prijatelje. Oh, ne zavrnite moje prošnje.

Zajec. Vi pa mojo zavračate?

Emilija. Saj je nisem še zavrnila, ljubi gospod tajnik. Ni še izrečena zadnja moja beseda.

Zajec. Tudi moja še ne. — Klanjam se gospodičnima.

Pepca. Ljubi gospod tajnik, dajte se pogovoriti!

Zajec. Videli bomo, kaj se bo dalo storiti; a zdaj se ne utegnem več razgovarjati. Klanjam se.

Pepca. Naj Vam bodo priporočeni vsi naši dragi, gospod tajnik.

Emilija. Zdravi, gospod tajnik! (Odideta.)

12. prizor.

Zajec.

Zajec. Hvala Bogu, da je odpravljeno najtežje delo. — Obžalovala je, da je že zaročena. Neprijetno torej ni bila presenečena, in druge ovire se bodo odstranile. — Škoda le, da dobim z mično ženko tako sitno taščo. — Kaj se hoče! Ni rože brez trna, ne sreče brez nesreče. — H komisarju bi moral iti. — Naj čaka! Jaz čakam še dalje svojega komisariata, in ko sem bil toliko časa patriot, naj se malo podiplomatim. Če je komisar tak čudak, da ga mora zapirati naša policija, jaz pa nisem, in ljubše mi je, da se poravnava mirno z Lužarjem, nego da me on zadavi; in če mi dobro hočejo domači ljudje, čemu bi jim jaz škodoval! Človek je lahko patriot in diplomat in poleg vsega tega še poštenjak.

13. prizor.

Župan, Zajec.

Zajec. Oh, dobro došli, gospod župan! Ravno sem imel v mislih Vas in gospoda Lužarja, in kako lepo bi bilo, če bi mi vsi trije složno postopali in podpirali drug drugega, vsi za enega, eden za vse, hrbte skup in karé proti tujcu. Ni res?

Župan. Prav res, in jako ljubo mi bo, gospod tajnik, če poravnamo vso stvar mirnim potom.

Zajec. Popolnoma moje mnenje, in gospodu Lužarju sem že naznanil en pogoj, eno željo, ki je gotovo skromna, uslugo, ki sem je gotovo vreden.

Župan. Lužar je že govoril o tem. Žal, da ne odločujem samo jaz.

Zajec. Prisrčna hvala za to izjavo; tembolj se nadejam da mi izpolnite drugo željo. Če postanem namreč z Vašo pomočjo policijski komisar in se mi plača primerno zviša, se mi pač ne sme zameriti, da postanem nekoliko izbirčen in ne vzamem v zakon prvega dekleta, ki se mi posmeje.

Župan. Prav gotovo, gospod tajnik; Vi smete izbirati. Čemu se zametavati! Stanu primeren naj bo zakon, in če Vam morem storiti jaz kakšno uslugo, iz srca rad.

Zajec. Baš Vi, gospod župan, mi izkažete lahko največjo uslugo. (Ga prime z obema rokama za roko.) Ali hočete postati moj velečenjeni tast?

Župan. Jaz? Vaš tast? Kako? Kako to mislite?

Zajec. Kako to mislim? Vašo hčerko Emilijo snubim tu na tem mestu resnobno in slovesno.

Župan. Dragi gospod Zajec, saj še ne veste ne, če mara Emilija za Vas.

Zajec. To je moja skrb, gospod župan. Vi mi dajte njeno roko, srce si pridobim sam.

Župan. Tudi je Emilija že zaročena.

Zajec. Malenkost. Saj sami dobro veste, da je zaroka le formalnost, vpeljana od gospej-mater, ki komaj čakajo, da postanejo tašče.

Župan. Jaz ne vem, kaj bi rekel.

Zajec. Ali naj Vam jaz nekoliko pošepečem? Ali se ne spominjate več, kako je prišel dopoldne lajtnant Gušič mesto ogledovat, kako ste ga prikri-vali, dokler se je dalo, in kako ste naposled, da onega prikrijete, dali zapreti komisarja njegove ekscelece? Meni je krvavelo domoljubno srce, ko sem to gledal; a krotil sem se, češ, domačinom treba prizanašati, bratje so, ki bodo vrnilo ljubav z ljubavjo. Ali naj se motim? Ali naj z bridkostjo spoznam, da brat nima srca za brata? — Dobrota je sirota; kaj ne, gospod župan? Sirota pa potrebuje varuha, in tega ji priskrbim jaz, varuha, ki jo bo brezobzirno branil in zastopal. Kot varuh te sirote Vas vprašam, ali se hočete ozreti nanjo ali ne. Aut — aut. Kakor je rimski poslanec začrtal okoli kralja Antioha v pesku krog in zahteval odgovora, preden prestopi kralj ta krog, tako Vas ne pustim jaz iz te sobe, dokler ne dobim natančnega odgovora.

Župan. Prečastiti gospod tajnik, jaz se moram vendar prej pomeniti s svojo hčerjo, pomeniti s svojo ženo.

Zajec. Čemu! Vi ste gospodar doma kakor jaz zdaj tukaj v tej sobi. Prosim Vas, da se tu na mestu in hitro odločite.

14. prizor.

Ema, prejšnja.

Ema (razburjena). O, o, o! Kje pa je Zajec? Kje pa je ta cigan? Kje je ta umazani писаč?

Župan. Za božjo voljo, Ema, kaj počneš! Pomiri se!

Zajec (se umika). Prosim, milostiva gospa. —

Ema. Vun! Vun, pravim, iz sobe! Izpred mojih oči! Meni kaj takega! Tega ne prenesem, ne pre-trpim, ne prebolim.

Župan. Ema, Ema! pomiri se! Kaj boš naredila!

Ema. Kaj pa je meni naredil ta cigan? O, neveste našega rodu poročajo prošnje, infulirani prošnje, o!

Zajec. Prosim, gospa. —

Ema. Nobene besede! Vun, Vun!

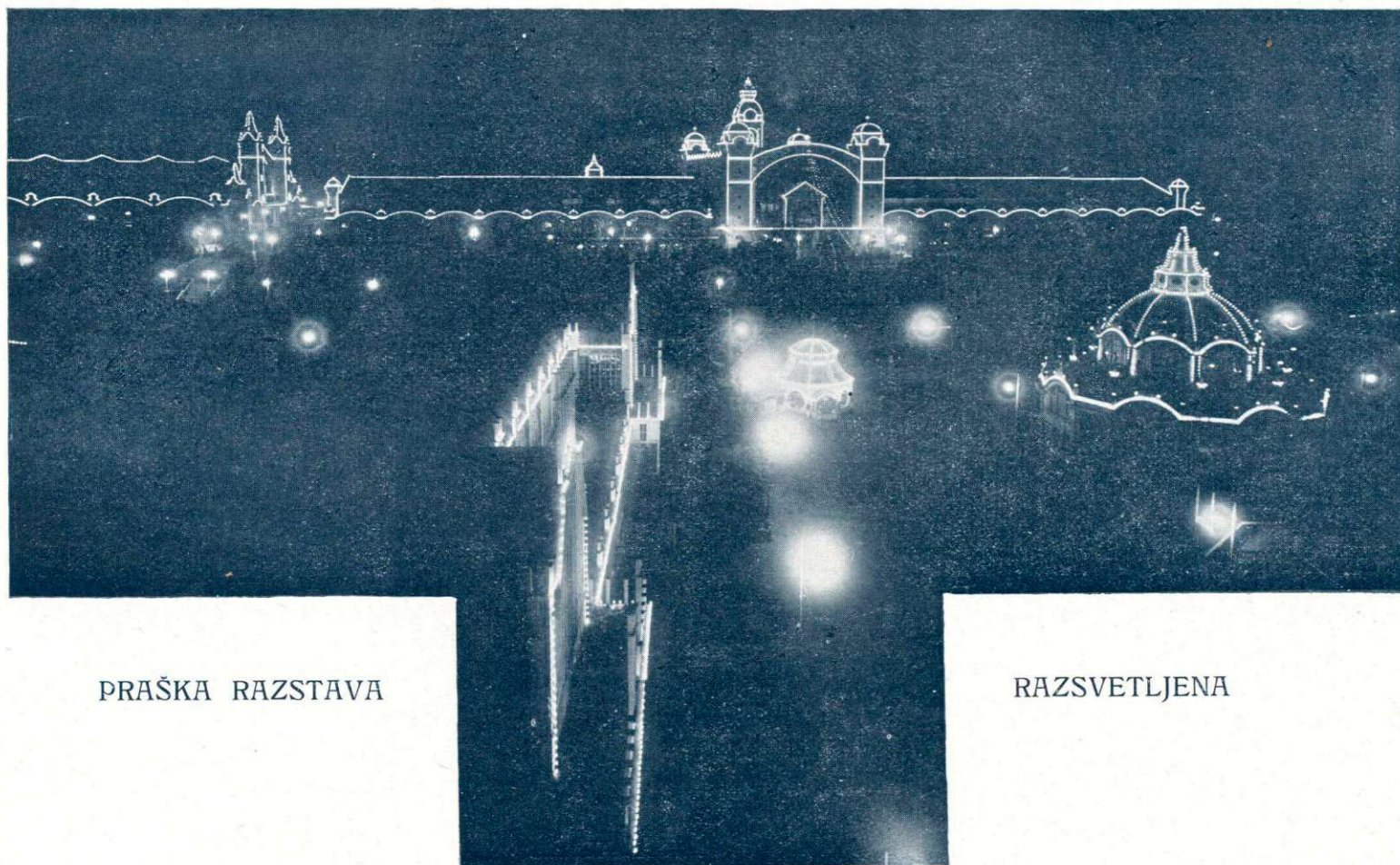
Zajec (se umika proti izhodu). Jaz protestiram, jaz protestiram.

Župan. Ema, v nesrečo nas boš pehnila.

Ema. Vun, vun! — Ta nesramnost, ta predrz-nost! Ta človek, ta individuum! Vun!

Zajec (med vrati). Prosim, gospa, jaz — (Ema zapre vrata za njim).

Ema. Oh, meni tako razžaljenje! To so prinesli v deželo ti Francozje s svojo liberté, égalité, frater-nité. Mi enaki takim писаčem, oh! (Išče stola in sede.) Jaz se tresem, jaz trepetam, jaz medlim. O, o, eau de Cologne! (Konec.)

PRAŠKA RAZSTAVA

RAZSVETLJENA

Simon Jenko in njegovi pesniški zgledi.

Donesek k poznavanju Jenkove pesniške osebnosti. — Spisal prof. Ivan Grafenauer.

Dasi se je že mnogo govorilo o pesmih Simona Jenka, odkar sta Janežič v Glasniku¹⁾ in neki P. v Novicah²⁾ kot prva izrekla o njih svojo sodbo, naj se nikar ne misli, da je odveč, ako zopet izpregovorimo o njih. — Po nekako omejeni razsodbi P.-jevi je Jos. Stritar v Zvonu³⁾ prvi pokazal umetniški značaj pesnikov; Fr. Levec nam je potem v Zvonu narisal Jenka kot človeka;⁴⁾ Anton Funtek je v Fischerjevi izdaji Jenkovih pesmi⁵⁾ podal točen kratek pesnikov življenjepisa z lepo zaokroženo oceno njegovih poezij; nazadnje pa je dr. Janko Bezjak v Ljublj. Zvonu⁶⁾ priobčil obširno razpravo „O poezijah Jenkovih“, v kateri je osvetlil na vse strani pesnikovo obzorje, primerjal Jenka s Heinejem in Prešernom in analiziral njegovo pesniško tehniko. To je najvažnejše iz dosedanje literature o Jenku.

Vendar pa se je, kljub dr. Bezjakovi razpravi, še vse premalo govorilo o Jenkovem razmerju do njegovih pesniških učiteljev. Razmerje njegovo do Heineja še vedno ni dovolj jasno, ker je dr. Bezjak le bolj „mimogrede“⁷⁾ opozoril na nekatere sličnosti, sicer pa povdaryl Jenkovo pesniško samostojnost tudi proti Heineju, a na podlagi premalo obširnega gradiva. Ni pa poskušal dognati, koliko si je Jenko izposodil od tega svojega mojstra, še manj pa, koliko je ton njegovih pesmi odvisen od Heineja, torej ton Heinejevca Jenka in ne ton pravega Jenka samega. Druge pesnike, pri katerih se je Jenko učil, se je sicer naštevalo, a ni se poskušalo prav nič dognati Jenkovega stika z njimi. Edina izjema je Prešeren,⁸⁾ pa še tu se je sicer primerjalo, a ni se obenem sklepalo potrebno iz nabranega gradiva. To vrzel hočem po svojih močeh izpolniti v naslednjih izvajanjih.

Kdor le nekoliko natančneje pozna S. Jenka, ta ve, da niso nastale vse njegove poezije tako, kakor n. pr. „Pobratimija“ ali „Trojno gorje“, naravnost iz njegovega življenja, iz njegovega trpljenja, ampak da

jih je prav mnogo, pri katerih se je oplodil pesnikov duh po tujih vzorih. Jenko je dobro poznal večje pesnike in pesnitve nemške, laške in francoske in je imel zelo razvit spomin; rad je navajal na pamet Petrarkove sonete in Tasove stance.¹⁾ Posebno pa je moral biti doma v onih pesnikih, ki jim je sam priznal, da so bili največjega vpliva na njegov razvoj, v Byronu, v Heineju in Lermontovu, najbolj seveda v Heineju.²⁾ Da mu je bil Prešeren najljubši prijatelj in da mu tudi Ilirec Stanko Vraz ni bil neznan, kažejo jasno njegove pesmi. Vpričo njegovega obsežnega literarnega obzorja in njegovega dobrega spomina bomo lahko razumeli, da se je čisto vživil v svoje ljubljence in da veje velika množina njegovih pesnitev oni sentimentalni, melanholiški pesimizem njegovih literarnih vzornikov. To je čutil že oni P. v Novicah in je to izrazil v naslednjem stavku: „Med pesmimi premišljevalnega zapopadka nahajamo nekatere, ki dišejo tisto malodušnost, tisto obupnost, kakor je bila zadnja leta nekim bolehnim in nevernim nemškim pesnikom v navadi (P. misli seveda na Heineja in Lenaua), kateri brez zaupanja do neskončne modrosti božje po svetu ne vidijo družega, neg bolečine, trohljivost, smrt; ter jih v svojih pesmih ni družega, nego tožba, satira ali pa kvanta.“³⁾ Ali odgovarja ta pesimistiška poteza Jenkovemu značaju, v koliko je oziroma ni utemeljena, bo mogoče spoznati le iz analize Jenkovega razmerja do njegovih pesniških zgledov.

Pri samem duhu namreč ni ostalo; pesniku so se časih kar sami po sebi vrinili v misli spomini iz znanih pesmi; časih mu je posamezna misel tuje pesmi dala novo idejo za novo pesnitev, v kateri je sicer porabil tujo misel, a jo bistveno izpremenil, da nam je lahko za pričo pesnikovega mišljenja in njegovega temperamenta, časih pa mu je ideja tuje pesmi tako ugajala, da jo je le nekoliko izpremenjeno vzprejel v svoje pesmi, ali pa je le kar na lahko v eni sami pesmi združil spomine iz več tujih pesmi, da, celo iz več tujih pesnikov. Te nam pač ne bodo mogle služiti za ilustracijo pesnikovega mišljenja in čustvovanja, pač pa nam bodo morda pomagale spoznavati to, kaj ni Jenkovega v Jenkovih pesmih.

¹⁾ Gl. Glasnik, VIII. tečaj, št. 1. (1. januarja 1865), str. 27—28.

²⁾ Gl. Novice, XXIII. l., list 1. (4. januarja 1865), str. 3—4.

³⁾ Gl. Zvon, l. 1870., str. 44—47; Jos. Stritarja zbrani spisi, V. zv., str. 116—123.

⁴⁾ Gl. Zvon, l. 1879., str. 338—340, 354—358, 370—374.

⁵⁾ Pesmi. Zložil Simon Jenko. I. V Ljubljani. Založil Oton Fischer, 1896, str. IX—XV.

⁶⁾ Gl. Ljublj. Zvon, XIX. l. (1899), št. 1.—4., str. 11—19, 90—97, 175—181, 235—242.

⁷⁾ Gl. Ljublj. Zvon, XIX., str. 97.

⁸⁾ Gl. dr. Bezjakovo razpravo v Ljublj. Zvonu, XIX., str. 19 in 91—93.

¹⁾ Gl. Levec v Zvonu, 1879, str. 372.

²⁾ Levec v Zvonu, 1879, n. n. m.

³⁾ Gl. Novice, XXIII. tečaj (1865), str. 3.

Da pojasnim to razliko, nekaj zgledov, kako je Jenko posnemal Goetheja. Trinajsta številka trinajstega letnika Bleiweisovih Novic (9. junija 1855) je prinesla na zadnji strani¹⁾ pesem „Presajena rožica“; podpisan je J. M—i—r. Glasi se:

Se po logu sprehajaje	Ko jo vidim tak' maleti,
Najdem mlado rožico,	Se zasmili mi v serce,
Ki prijazno z glavo maje,	In iz goše hočem vzeti
Pa le z glavo žalostno.	Nesti v ravno jo polje.
Goste goše tma jo krije,	In izkopljem korenino,
Rahla zemlja ne redí,	Nesem 'z loga tamnega
Sončna luč je ne obsije	Na svitló prostó ravnino,
Oprostenja hrepení.	V rahlo njivico polja.

Tù redí jo zdaj gredica,
Sonca žarki cvet svitle,
Z neba jo pojí rosica
Rajsko zdaj razcveta se.

J. M—i—r.

Kdo je bil ta J. M—i—r, ki je tudi sicer še objavil nekaj prav nerodnih, okornih „pesmic“ v Novicah, nas tu ne zanima, pač pa to, da je „Presajena rožica“ prav grob plagiat po Goethejevi slavni pesmi „Gefunden“:

Ich ging im Walde	Ich wollt' es brechen,
So für mich hin,	Da sagt' es fein:
Um nichts zu suchen,	Soll ich zum Welken
Das war mein Sinn.	Gebrochen sein?
Im Schatten sah ich	Ich grub's mit allen
Ein Blümchen stehn,	Den Würzlein aus,
Wie Sterne leuchtend,	Zum Garten trug ich's
Wie Äuglein schön.	Am hübschen Haus.

Und pflanzt' es wieder
Am stillen Ort;
Nun zweigt es immer
Und blüht so fort.²⁾

Ta nekoliko debeli plagiat je Jenka očitno razjezil, posebno ker iz J. M—i—rove čobodre ni bila

¹⁾ Gl. Novice, l. 1855., str. 184.

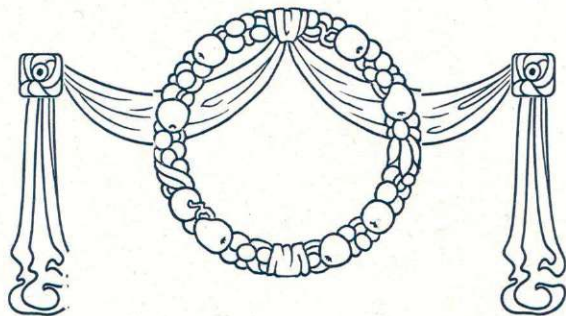
²⁾ Gl. Goethes sämtliche Werke. Vollständige Ausgabe in 44 Bänden. Mit Einleitung von Ludwig Geiger. Leipzig, Max Hesses Verlag, I. zv., str. 15.

razvideti Goethejeva ideja — cvetlica je cvetličarica Kristina Vulpius, poznejša Goethejeva žena. Zato je sedel in napisal po Goethejevi pesmi — drugo, s povsem drugačno idejo. Pesem je izšla v istem letniku Novic¹⁾ z naslovom „Divja rožica“:

Na snežni gori pisana
Se roža žlahtna svetala.
Prišel mlad vertnar na goro,
Je rožo vidil, djal tako:
„Oj rožica lepo cveteš,
Pa komu tu dopasti češ?
Sem fantje ne zahajajo,
Dekleta tud ne šetajo.
Otrebil bodem te snega,
Izkopal iz pešenih tla,
Na grajski vert te bom sadil,
Zalival pridno, ti gnojil,
Tam se gospoda zbirajo,
Na te naj se ozirajo.“
Izkoplje rožo vertnar mlad,
Seboj pa nese jo na grad,
Na gredo černo jo vsadí,
Zaliva pridno, ji gnoji;
Pa sonce žarko prisvetlí,
In gorska rožica — zvení.

Ta pesmica — prva, pod katero je zapisal pesnik namesto šifre X svoje celo ime S. Jenko — nam je priča, kako je znal Jenko porabiti tuj motiv kot snov, v katero vpodobi potem kot umetnik svojo lastno idejo. Snov — cvetka, iz rodni tal presajena na vrt — je Goethejeva, glavni povdarek — ideja — ki ga je položil pesnik na konec, pa je popolnoma Jenkova last. In iz tega sklepa ne vidimo sanjavega, sentimentalnega mladeniča, ampak zdravega realista z jasnim pogledom v svet: Ne! gorska rožica se ne „razcveta rajsko“, ako jo iztrgamo iz njenega sveta in jo vsadimo v tuja, čeprav boljša, tla, gorska rožica — zveni! — „Divje rožice“ Jenko ni vzprejel v svoje „Pesmi“; ali se mu je zdela premalo samostojna? Težkoda, saj je priobčil v njih več pesmi, ki so mnogo manj samostojne od „Divje rožice“. Prejkone se mu je zdela oblika — nepopoljšljiva. (Dalje.)

¹⁾ Gl. Novice, l. XIII., št. 72. (8. septembra 1855), str. 288.

Biline.

Spisal dr. L. Lenard.

(Dalje.)

Na svojem daljnem popotovanju je zadel Ilija Muromec tudi še na staroruskega junaka Svetogora, od katerega je podedoval „junaško silico“.

Poleg te že navedene biline imamo o Svetogoru še dve drugi bilini.

Prva pripoveduje, kako se je srečal z junaškim kmetom Mikulo Seljaninovičem, druga pa, kako se je oženil.

Bilina o Svetogoru in o Mikuli Seljaninoviču pripoveduje:

Na okroglih goráh, na Svetih goráh,
velikan je junak Svetogor sedel,
nikdar jahal ni on na sveto Rus:
ni nosila ga mati, siva zemlja.
Nekoč je junaku na misel prišlo,
da osedlal bi konja junaškega,
pojahal na pot, na stezico.
Zatrepetalo je mlado srčece,
zaigrala po žilicah silica,
tako se po njem prelivala;
toda strašno mu je od te silice,
strašno kot od bremena težkega:
junak nima s kom s silo se meriti.
In metal kovano je palico
čez oblak, ki je plaval čez nebosklon,
na bele ujemal jo roke spet:
— „Če bi najti jaz mogel težišče zemlje,
pritrtil bi k nebu železen obroč,
obesel verigo železno vanj,
potegnil nebo k zemlji materi,
prevrgel bi zemljo od spodaj navzgor,
pomešal zemljo z nebeskimi!“ —

Tu zagleda Svetogor po polju teči „dobra mladca“, ki ima vrečo na rami, ter požene konja, da bi ga došel. Toda kolikor bolj podi konja, toliko bolj se mladenič oddaljuje od njega, ko pa ustavi konja in jaha počasi, ustavi se tudi mladenič ter ga počaka, dokler ne prideta skupaj. Svetogor ga vpraša, kako je to, da ga ni mogel dohiteti, ko je podil konja, a ko je pričel jahati počasi, sta bila kmalu skupaj?

Mladenič vrže, ko prideta skupaj, vrečo z rame in Svetogor ga še vpraša, kaj je v tej vreči. Neznanec mu odgovori:

— „Oj ti slavni naš velikan-junak!
Poskusi vzeti moje breme to,
na svoja pleča orjaška ti,
in steči ž njim po razdolju na čisto polje.“

Svetogor res stopi s konja ter se približa vreči, da bi jo dvignil, prime jo z dvema prstoma, a se ne gane, prime s celo roko, a vse zaman, vreče ne premakne, prime z obema rokama, še vse zaman. Nato zbere vse svoje sile, pritisne se s prsmi k vreči, da bi jo dvignil, a se vdere do kolena v zemljo, po belem licu pa

„ne solze — teče kri.“

Svetogor vpraša:

— „Nisem dvigal take teže, kar živim!
Imam sile veliko, a nad silo je to.
Kaj v vreči je tvoji naloženo?
Kdo si ti, pogumni, dobri junak,
kako kličejo te in čigav si sin?“ —

Neznanec mu odvrne:

— „V moji mali, naramni je vrečici,
naložena cela teža zemlje,
a jaz sem — Mikula Seljaninovič.“ —

Tretja bilina o Svetogoru pripoveduje, kako se je oženil.

Svetogor je vprašal Mikulo Seljaninoviča, kako bi zvedel svojo usodo. Mikula mu odgovori, naj gre s tem vprašanjem na daljni sever k nekemu vsevednemu kovaču. Svetogor ga res uboga in se odpravi k dotičnemu kovaču, ki mu razodene, da mu je sojena ženitev z nekim dekletom, ki živi v primorskem cesarstvu že trideset let na gnojišču.

Svetogor odjaše tje in ko najde dekle bolno in z ranami pokrito na gnojišču, položi k njej 500 rubljev ter jo silno udari z mečem na grud in odide. Dekle se vzbudi, kraste, ki so jo pokrivala, odpadejo, bolnica se spremeni v slovečo krasotico. Svetogor zasliši o njeni krasoti, pride jo obiskat ter se ž njo oženi. Po ženitvi zagleda brazgotino na njeni grudi, razume takoj celo stvar in spozna, da usodi ni mogoče oditi.

Kritična analiza teh treh epizodov iz življenja Svetogora je odkrila sledeče:

1. Motiv o dviganju vrečice je razprostranjen tudi v narodni pesmi drugih narodov in v povestih o drugih junakih: Aniki, Kolivanu, Volgi, Samsonu. Med južnimi Slovani ima Svetogor paralelko v Kraljeviču Marku; podoben dogodek se pripoveduje na Kavkazu o nartu Soslanu. V bilinah o Potoku odgovarja vrečici kamen, ki se spet strinja s srednje-

veško povestjo o Aleksandru Makedonskem, kateremu so dali prebivalci rajske dežele v davek kamenček; ta kamenček, katerega ni mogoče niti izmeriti, niti premakniti, pomeni v simbolični razlagi hebrejskega modrijana oko = nevoščljivost. Med severnimi narodi imamo podobno povest o boju Tora z velikanom.

2. Druga povest o neverni ženi je najbrže vzhodnega rodu. Podobna povest se najde v perzijskem zborniku Tuti-Nameh, v pravljicah 1001 noči in v indijanskih budiških pravljicah.

3. Povest o grobu Svetogorovem je precej slična zgodbi Mojzesa in Arona, ki je hebrejske domovine. Podobne povesti pa se najdejo tudi še pri Malorusih, Kašubih, Mažarih, Ciganih, Lahih in v starem Egiptu.

4. Povest o ženitvi Svetogora, ki je znana samo iz ene biline, se opira na srednjeveške pripovedke o tem, da „človek ne uide svoji usodi.“ — Tako v „Rimskih Dejanjih“, ki so bila v XVII. stoletju prevedena na ruski jezik. Ježa k severnemu „vedežu — kovaču“ spominja na neko epizodo iz „Kalevale“. Ženitev z deklico, ki je ležala na gnojišču, najdemo spet v staroruski pravljici o careviču Torgisu.

Vkljub temu, da se je k objasnjenju bilin o Svetogoru zbralo toliko tvarine iz vseh narodov, je vendar njegova postava še zelo nejasna in kritikom se še ni posrečilo najti njegovega prototipa. Wollner primerja Svetogora s Krištofom, ki je nesel Kristusa čez vodo; z večjo verjetnostjo trdi Ždanov, da je Svetogor biblični Samson; Veselovskij je pa protivena mnenja, da je iz Svetogora mnogo potez prešlo v biline o Samsonu, drugje pa spet namigne, da je morda vir bilin o Svetogoru povest o Aleksandru, kjer se pripoveduje, da je Aleksander zadel na velikanskega moža, ki je ležal na visoki gori, 1000 sežnjev dolgosti in 200 širokosti. Halanskij misli, da so na biline o Svetogoru morda vplivale kavkaške pravljice o junakih in o nartih in pokazuje na sorodstvo osetinskega Mukkari s Svetogorom.

Po Müllerju je ime „Svetogor“ čisto rusko in prihaja od „Svete gore“, kjer se je junak navadno držal. Po njem je Svetogor poosebljenje oblakov, ki pokrivajo gore. Tako je predstavljal on v začetku samo neko mogočno, zemlji sovražno prirodno moč, pozneje se je pa, pod vplivom svetopisemskega Samsona, vedno bolj spreminjal in v mnogih potezah zlil s Samsonom. A Veselovskij je spet dokazal, da ima Svetogor skupne poteze z „vojakom Aniko“, junakom neke umetne epične pesmi, ki je odvisna od grško-bizantinske poeme o Deginesu. Na teh podlagah je Petrov zbližal Svetogora z „Jegorjem Hrabrim“. Tudi Wollner vidi v Svetogoru dve besedi: „Sveti Jegor“ in potemtakem bi nastalo ime „Svetogor“ na krščanski podlagi. Müller trdi sicer, da med „Svetogorjem“ in

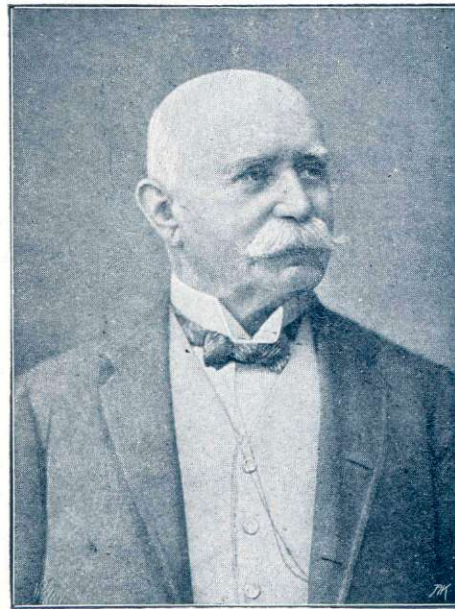
„svetim Jegorjem“ ni nobene notranje vezi, toda v bilinah se večkrat najde naslov: Jegor Svetogor. Potemtakem se je v bilinah o Svetogoru pomešala cela vrsta oseb in povesti.

Zanimivo je še mnenje Hilferdinga.

Ko je on zbiral biline v olonecki guberniji, zapel mu je tudi eden najboljših pevcev bilin, slepi Ivan Feponov bilino o napadu Batuhana na Kijev:

A po grehu se menda zgodilo je,
da junakov teh v Kijevu bilo ni!
Svetopolk junak na Svetih gorah,
in mladi Dobrinuška na čistih poljih,
in Aleška Popovič v bogomolnih deželah,
in Samson in Iljá na sinje morjé.

Medtem ko vsi drugi pevci pojejo „Svetogor“ junak. Hilferding je mislil, da se je Ivan Feponov zmotil in ga je prosil, naj še enkrat zapoje, toda on je odločno trdil, da se poje „Svetopolk, junak na Svetih gorah“. Začetkom se je temu čudil, pozneje je pa začel o tem premišljevati in je prišel do mnenja, da leži v tem globokejši vzrok: „Svetogor je edini junak, ki je ruskim junakom tovariš, toda ni Rus, ki ni nikdar jahal na Sveto Rus, h kateremu, obratno, ruski junaki jezdijo na poklon, kot k starejšemu in silnejšemu; pomislimo, da živi na Svetih gorah, pomislimo, na kako skrivnosten način zgine s sveta, — vse te poteze dobe zmisel samo, če jih obrnemo na Svetopolka Velikomoravskega, tega najstarejšega predstavitelja slovanske sile, tega bajeslovnega junaka, ki se še v povesti Kozme Praškega skriva na „Svete gore“ in tam konča s skrivnostno smrtjo.

GROF FERDINAND ZEPPELIN

Mikula Seljaninovič.

Drugi junak predkijevske dobe je Mikula Seljaninovič. O njem vemo skoraj da še manj kot o Svetogoru, ker se nam ni o njem ohranila niti ena celotna bilina, ampak samo posamezne epizode v srečanjih z drugimi junaki najstarejše dobe, Svetogorom, Volgo Svetoslavjanovičem itd., toda vse tako nejasno in rapsodično, da ne izvemo iz njih skoraj ničesar o domovini in življenju samega Mikula Seljaninoviča.

1. Navedel sem že epizodo o njegovem srečanju s Svetogorom, ki bi po neki verziji imelo pomeniti smrt poslednjega. Svetogor namreč ni bil v stanu vzdigniti teže zemlje in se je pogrezal sam vedno globlje v „mater sivo zemljo“, dokler ni izginil in na zemlji je ostal sam njegov zmagovalec in naslednik Mikula Seljaninovič.

2. Druga epizoda iz življenja Mikula Seljanoviča je njegovo srečanje z Volgo Svetoslavjevičem, ki se tu imenuje Vseslavjevič.

V stolnem gradu to je bilo, v Kijevu, mlad rodil se je Volgá Vseslavjevič. In odraščal je Volgá Vseslavjevič, in naučil raznih se je umnosti. S ščuko ribo hodil v sinjih je morjáh, in s sokolom ptico letal pod oblak, s sivim volkom tulil v čistih je poljih. Ribice so skrile se v globok tolmun, ptičice zletele vse so za oblak, vse zveri poskrile so se v temni gozd. In odraščal je, Volgá Vseslavjevič, hrabro zbirati pričel družinico, sebi si podobnih vseh na las in glas, v govoru, v držanju in v obnašanju in po vsem postopanju mladeniškem, trideset manj enega mladeničev, trideseti med njimi bil je Volgá. Ker nehali so moške iz dveh gradov, iz Gúrčeva in slavnega Orehovca, davek plačevati v stolni Kijev grad, mladi se Volgá Vseslavjevič, odpravil s hrabro je družinico, v te gradove se po davek je podal, vzeli pa s seboj so mlade žrebčke, samo mlade vzeli, temno barvane. Na dobre konje sedejo, odjahajo, prijahajo v razdolje in v čisto polje, na čistem polju oratarja tam zaslišijo! Na polju orje, žvižga sebi, oratar, a oratarju škriplje soha, prst drobi, med kamenjem pa lemež reže mu brazdó. Junaki jahajo naprej do oratarja, od jutra do večera jahajo ves dan, oratarja pa ne morejo dojahati. Na polju orje, žvižga sebi oratar, a oratarju škriplje soha, prst drobi, kamenje pa lemeža režeta. Za oratarjem jahajo že drugi dan, že drugi dan od jutra vedno do noči, ne morejo pa oratarja dojahati. Na polju orje, žvižga sebi oratar, a oratarju škriplje soha, prst drobi, kamenje pa lemeža režeta. Za oratarjem jahajo že tretji dan, tretji dan k poldnevu jahajo, — šele zdaj oratarja dojahajo. Orje v polju oratar s pripognjeno glavo, in na svojo zre kobilico, s kraja v kraj on meče brazdice; iz zemlje korenje ruje hrastovo, v brazde pa veliko kamenje vali, kodri oratarju le se zibljejo

in kot biseri po plečih padajo. Bledožolta njega je kobilica, v svilnate goži uprežena, rep se ji razteza doli do zemljé, griva se v kolenu ji vrti. Hrastovo ima pa soho oratar, lemeža na nji iz čistega srebra, a lopata je iz rdečega zlata. Govori Volgá besede te: „— Bog pomози tebi oratar! Da bi srečno delal, kmetoval. brazde s kraja v kraj razmetoval!“ Govori oratar besede te: „— Kaj pa čem, Volgá Vseslavjevič! Treba z božjo pomočjo kmetovati, brazde s kraja v kraj razmetovati. Ali daleč jahaš, kam te pelje pot, s hrabro tvojo vred družinico?“ Govori Volgá besede te: „— Grem iz grada Kijeva tje v mesti dve v slavni Gurčevci in pa v Orehovci: Davka kmetje dajati ne marajo.“ —

Oratar, ki ni bil nihče drug, kot Mikula Seljaninovič sam, mu pové, da so mužiki v Orehovcu in v Gurčevcu sami razbojniki, kot se je nedavno imel priliko prepričati. Pred tremi dnevi si je namreč tam kupil tri mehe soli, v vsakem mehu je bilo sto pudov ter naložil na svojo bledežolto kobilico. V Orehovcu so ga pa mužiki napadli ter začeli zahtevati denarja. On jim je pričel deliti denar, kar ga je imel s seboj, a kolikor bolj je delil, toliko bolj so bili nadležni, da mu je slednjič zmanjkalo vsega. Nato je pa vzel v roke svojo bojno palico ter pričel po njih udrihati,

da, kdor stojé je stal, sede sedi, kdor je sede sedel, leže leži — jih položil, razbojnikov sem do tisoča.

Volgá Vseslavjevič ga prične nato prositi, da bi šel z njimi. Mikula se res odloči vstopiti v njihovo družbo, sname „svilnate goži s sohe“, obrne bledežolto kobilico, se vsede nanjo in zasedejo dobre konje in odjašejo.

Med potjo se pa še spomni Mikula, da je pustil soho v brazdi in ga zaskrbi, da ne bi prišel kak mužik ter jo potegnil iz zemlje ali vzel lemeža ter potem Mikula ne bi mogel več kmetovati. Torej prosi Volgo, naj pošlje svojo družino ter vzame soho iz brazde, ter jo vrže za rakitin grm. Volgá pošlje res svojo družino po soho, toda nihče je ne more potegniti iz brazde. Najprej je poslal tri, potem deset junakov, slednjič vso svojo družino, „trideset junakov brez enega“, a vse zaman. Nihče ne more sohe potegniti iz zemlje. Nato se prične Mikula norčevati iz družine, da ni nič vredna, gre sam nazaj, prime soho za držalo, jo potegne iz zemlje in zažene v zrak, da zleti pod oblak in pade na drugi strani za rakitin grm ter se pogrezne do držaja v zemljo. Potem se vrne

k Volgi in leta mu predloži, da bi se skušala v jahanju. Toda, ko se spustita v dir, zaostane Volgin konj kmalu daleč zadaj za Mikulino kobilico. Volgá mu maha s klobukom in kriči, naj ga počaka, in ko ga spet dojde, prične ogledovati kobilico ter se ji čudi in reče: „Če bi bil to konj, bi dal zanj petsto rubljev.“ Toda Mikula mu odvrne: „Ali si neumen! Kobilico, to sem vzel še kot žrebe od matere in dal zanj petsto rubljev. Če bi bil pa to konj, bi se pa sploh ne mogel plačati.“

Šele zdaj pride Volgi Vseslavjeviču na misel vprašati svojega tovariša, kdo da je in kako mu je ime. Šaljivi Mikula mu odgovori šele po ovinkih:

„— Mladi ti Volgá Vseslavjevič!
Kadar rži nakosim, jo v kozolce zložim,
v kozolce zložim, s poljá domov dobim,
s polja dobim, doma omlatim,
kruha nadrobim, piva nagotovim,
piva nagotovim, goste pogostim,
prično mi gostje piti in prično mi jesti
in pričnejo mene vsi hvaliti:
Zdrav bodi naš Mikula Seljaninovič.“

Tako so jahali „dobri molodci“ dalje pod Gurčevce in Orehovec,

„in prihajajo na tepež, na veliki boj.“

Možje iz Grahovca in Orehovca so jih namreč pričakovali pri potoku pod vasjo, čez potok so pa naredili most. Toda Volgá je bil pameten in je slutil zvijačo, torej je poslal svojo družino, devetindvajset, naprej čez most na mušike. Ko so bili sredi mosta, se je most, ki je bil nalašč tako narejen, pod njimi udrl in vsi so pljusnili v vodo. Toda za njimi sta stala Volgá in Mikula, skočila na svojih dobrih konjih čez reko in udarila na mušike ter jih pričela mlatiti:

„— Imate zdaj za neumnosti!“
Otroci kolnejo se in zaklinjajo:
„Preklet naj trikrat bode vsakdo nas,
kdor še enkrat molodcem takim se upré,
spusti se z vama v tepež in v velik boj!“ —
Hodili so okrog nju, ogledovali;
in med seboj se tak pogovarjali:
„— Glej, tale je, otroci, do tretjega dné bil,
do tretjega dné bil in nas je vse pobil!“ —
Zbrali so se otroci, izgovarjali,
molodcem nizko, nizko se poklanjali;
„— To vi ste torej, krepki molodci!
sprejmite ves naš davek še neplačani.“ —
Vzel Volgá davek je še nepoplačani,
z Mikulo sta nato vrnila se domov,
vrnila se domov sta v stolni Kijev grad.
To stara pesem je, kako je bilo kdaj.

Mikula Seljaninovič sam je bil brez sinov, tudi njegova žena se nikjer ne omeni, pač pa njegove tri hčere, ki so bile vse velike junakinje in so hodile junačevati po čistem polju, kjer so marsikakega junaka ugnale v kozji rog. Slednjič pa tudi njim ni

odšel zakonski jarem, kajti junak, ki je v boju premagal katero izmed Mikulinih hčerâ, jo je smel potem vzeti za ženo. Starejša Vasilisa se je tako omožila z drugače malo znanim junakom Stavrom, mlajša Nataša pa z mladim godcem in pevcem Vladimirjevega dvora, Dobrino Nikitičem. Po bilinah soditi, se junaki, ki so na ta način prišli do boljših svojih polovic, niso mogli posebno veseliti svoje sreče. Žene namreč niso kazale nobenega posebnega veselja do domačih opravil, ampak so le rajše junačevale, ali pa ležale doma za pečjo, polegtega so imele svoje može, dasiravno so bile od njih v čistem polju premagane, močno pod opanko. Toda o Mikulinih hčerah več pri junakih njihovih možeh, ker z Mikulo samim niso biline o njegovih hčerah v nobeni posebni zvezi.

Iz teh treh epizod je težko razložiti postavbo junaka Mikule Seljaninoviča. Celo njegovo ime ni popolnoma dognano. Nekatero biline imajo namesto **Mikula** celo **Vikula**. Toda v olonecki guberniji, kjer so se našle biline o Mikuli, prehaja večkrat „m“ v „v“. Manj dognan je njegov priimek. V bilinah se najde: „Seljaninovič“, „Seljanovič“, „Seljanov“, „Sejateljevič“, „Seljaginov“ in „Seljaginovič“. Po mnenju Vsevoloda Müllerja bi bilo najbolj pravilno „Seljaginovič“. Lahko se je namreč manj znano ime „Seljaginovič“ izpremenilo v ustih naroda v bolj znano „Seljaninovič“, toda težje je razumeti, kako bi se iz bolj znanega „Seljaninovič“, prikrojilo manj znano: „Seljaginovič“. Oblika: Seljaginov in Seljaginovič bi prihajala iz stare besede „seljga“, ki se je še v XIV. veku rabila v ruskem jeziku in je pomenila njivo, poraščeno s travo in lesom. V olonecki guberniji je še sedaj v rabi beseda seljga. Seljgo orati je jako težavno, ker se neprenehoma zadeva na kamenje in na korenje drevja in grmovja — in v resnici je iz biline razvidno, da Mikula ni oral njive, ampak seljgo, ker je neprenehoma izoraval korenine.

Bilina o Mikuli Seljaninoviču ali Seljaginoviču je nastala na skrajnem severu, iz juga je prišlo v njo samo nekaj potez. Za severno domovino govori:

1. To, da so biline o Mikuli znane izključno samo v olonecki guberniji. Nikjer drugje, kjer so se tudi našle biline, ni znan junak Mikula Seljaninovič.

2. Način oranja, kot se tu opisuje, odgovarja popolnoma načinu, po katerem se orje v severnih gubernijah moskovski, novgorodski in olonecki.

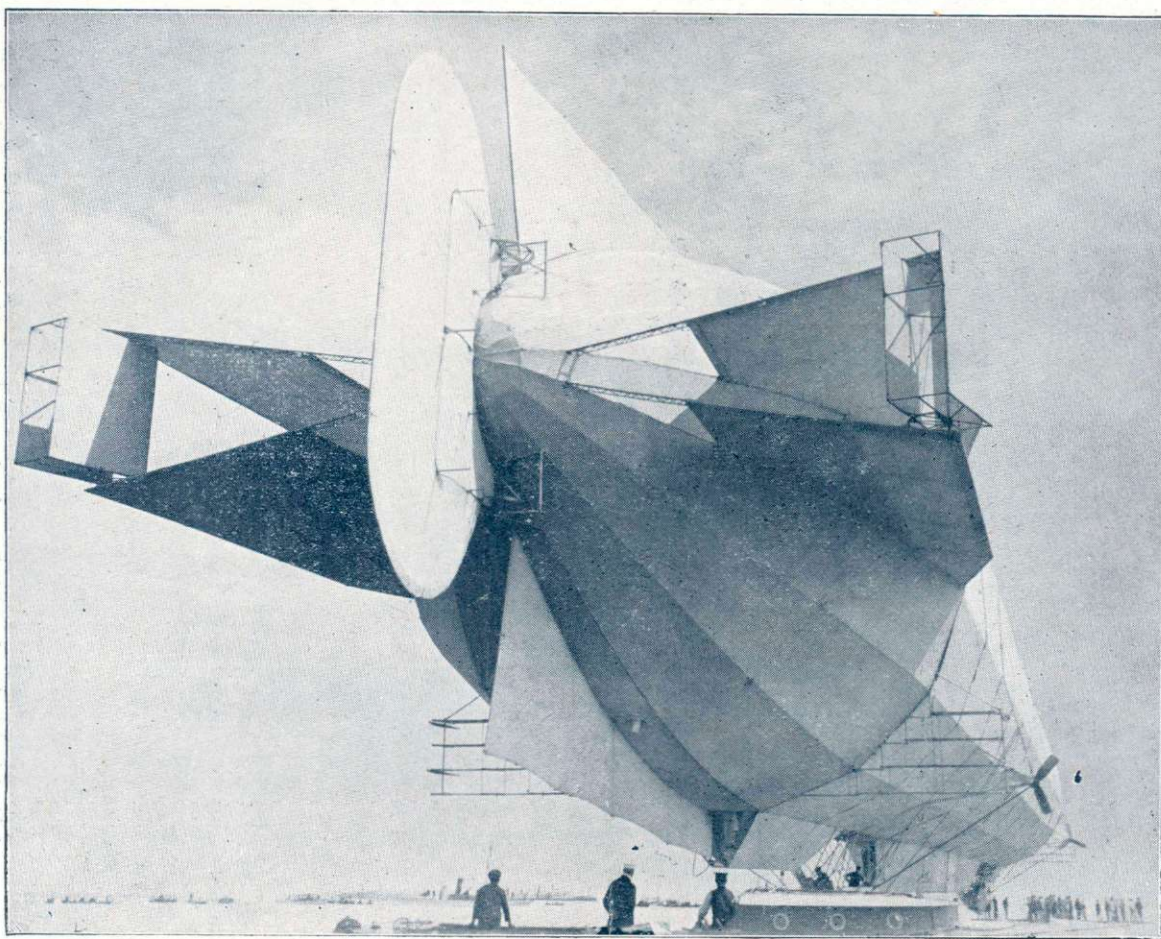
3. Rabi se soha, a ne plug, seje se rž, a ne pšenica.

4. Mikula je šel s konjem po sol, kar spominja na staro novgorodsko življenje. Orehovec je staro ime za sedanji Šliselburg, kamor so nekdanj Novgorodčani hodili kupovat sol.

5. Spominja na novgorodske „Volhe“. Dalje ime Seljaginovič od „seljga“ kaže na severni izvor.

6. Mikula je v neki bilini prišel, obenem z Volgo, ki ima tu novgorodsko otečestvo „Ruslajevič“, v dotiko s pristnim novgorodskim junakom Sadkom.

Dasiravno spada Mikula Seljaninovič k najstarejšim junakom ruskega eposa, je vendar bilina v obliki, kot je prišla do nas, primeroma dosti mlada. Nekoliko moremo določiti starost po izrazu „srebrni groši“, za katere je Mikula kupoval sol. V začetku XV. stoletja so se namreč v Novgorodu pričeli rabiti tuji denarji, „artigi“, „lobki“ in litevski „groši“. Torej bilina o Mikulu v sedanji obliki ni starejša od XV. stoletja.

ZEPPELINOV ZRAKOPLOV PRED ZADNJIM VZLETOM

Kako naj si razložimo postavo junaka Mikule Seljaninoviča?

Po Müllerju je on poosebljenje poljedelstva, ki se odlikuje ne z množino, ampak s kakovostjo sile. Svetogor, poosebljenje divjega, nestalnega, kočujočega življenja mora propasti, ko nastopi na zemlji poljedelstvo. Bilina o Mikuli Seljaninoviču bi torej simbolično izražala izpremembo, ki je nastala na zemlji, ko je človeštvo opustilo kočujoče življenje ter se poprijelo poljedelstva. Mikula bi bil torej prvotno nekako bog poljedelstva.

Na nekem drugem mestu pa misli Müller, da je bil Mikula prvotno poosebljenje nebeškega ognja, groma in bliska, ki reže oblake, kakor soha reže zemljo in razganja hudourne oblake, poosebljene v Svetogoru. Njegova kobila pa, katere ni mogoče do-

gnati, bi predstavljala gromonosni oblak. Ime Mikula je vzeto od svetega Nikolaja, pod katerim svetnikom se je skrivalo staroslovansko božanstvo groma in bliska. V tem oziru je ruski Mikula Seljaninovič podoben nemškemu bogu groma „Toru“, ki je bil tudi pokrovitelj poljedelstva.

Porfirjev misli, da se pod postavo Mikule Seljaninoviča skriva tip kristjana-oratarja, podoben bajeslovnemu češkemu kmetu Premislu. Njegova strašna sila, njegova družba s Svetogorjem in mnoge druge črte kažejo, da je njegov tip, kakor tudi tip Svetogora, nastal pod vplivom postave kakšnega orjaškega

bitja, ki je bilo morda poosebljenje zemlje ali boga, pokrovitelja zemljedelstva. Na to kaže zlasti tudi vrečica, v kateri se nahaja teža zemlje in ki ne more biti nič drugega, kakor simbol zemlje. Toda on sam že ne predstavlja več zemlje kot take, ampak idejo stalnega, zemljedskega življenja.

Veslovskij misli, da prihaja ime Mikula od Nikolaja, toda ne od svetega Nikolaja, ampak od Nikolaja, nasprotnika Aleksandra Velikega pri olimpijskih igrah. Vrečica s težo zemlje bi po njem odgovarjala gordijskemu vozlu, katerega je presekala Aleksander in katerega je zavezal Gordias, tudi rodno oratar. Dalje so morale po njem na bilino o Mikuli Seljaninoviču vplivati zahodno-evropske legende o carju oratarju. On primerja bilino o Mikuli Seljaninoviču in o Volgi

Svetoslavjeviču z zahodno-evropsko povestjo „potovanje Karla Velikega v Jeruzalem in v Carigrad“ in misli, da se pod Mikulo skriva bizantinski car Hugo.

Volgá Svetoslavič ali Volh Vseslavič.

O tem junaku imamo samo eno dolgo bilino, ki je sestavljena iz dveh popolnoma različnih delov: 1. njegovo rojstvo in mladost in 2. njegov pohod v Indijo. Poleg tega najdemo Volgo Svetoslaviča še v nekaterih drugih bilinah kot postransko osebo. Po tekstu Markova nam pripoveduje ta bilina o Volgi Svetoslaviču sledeče:

Svetoslavu je rodila njegova žena v Černigovu moško dete, mladega Volha Svetoslavjeviča.

Ko se rodil je, je kakor grom zagrmel.
Spregovoril je Volga besede te:

„Oj rodna mi, mila mamica!
 Ne zavijaj v plenice me svilnate,
 ne odevaj me v pase pozlačene;
 obleci me raje, rodna mamica,
 obleci v junaško me suknjico,
 na glavo daj junaško čeladico,
 ne majhne, veliko, sto pudov težkó,
 položi mi rodna mamica,
 položi v desnico mi še težko palico,
 daj palico devetsto pudov težkó,
 a v levico mi daj, mamica, svilnat sčit
 in položi mi, mamica, k urnim nogam,
 položi mi kopje nabrušeno
 in daj mi še mamica črkesko sedelce,
 daj vse, kar junaku mogočnemu gre.
 Sem se rodil od bojarina, a nisem bojarski sin,
 sem rodil se od bojarina — silnejši od

vseh bojarov,

kajti jaz sem Volga Svetoslavjevič.“
 Tu se je mamica rodna ustrašila.
 Je ostal pri nji Volga Svetoslavjevič,
 ostal pri nji še celih osem let;
 učila ga je sama rodna mamica,
 naučila ga je vsega svetega pisanja.
 In, glej, slavni je Volga Svetoslavjevič.
 postal je nad vsemi moder in zvít.
 In, glej, ta se Volga Svetoslavjevič,
 spremenil se prvič je v sivega volká,
 spremenil se drugič v vrana črnega,
 spremenil se tretjič v jasnega sokola,
 spremenil se spet v jelena zlatorogega,
 spremenil se je še v goloba sivega
 spremenil se dalje v malo mravljico.
 Spet se vrnil je k svoji rodni mamici,
 k nji se vrnil je Volga Svetoslavjevič
 in rekel rodni mamici besede te:
 „Ne slišiš, moja rodna mamica,
 kako o meni velika slava razlega se,
 aj velika to slavica, ne majhna res.“

Nato je pričel zbirati „veliko silo“, to je mnogoštevilno družino, iz treh dežel in iz treh mest in je nabral deset tisoč tovarišev. Turi in jeleni so se razšli po temnem gozdu in pripovedovali, da se je v slavnem gradu Črnigovu rodil mogočen vitez in slava o njem je zagrmela po celem svetu. „Velika slava“ je došla tudi do indijskega carja, ki se je pričel bati za svoj grad in velel pripraviti orožje in kaljene strele, da bi ne vzel gradu silni Volgá Svetoslavjevič.

V resnici je zbral Volgá svojo družino na pohod v Indijo. V temnem gozdu jih je ujela noč. Toda Volgá ni čisto nič v zadregi. Urno se spremeni v tura in jelena in prične loviti v gozdu kunice in sobolje. Z mesom je živel družino ter jo oblekel v kože kun in soboljev. Tako so prišli pred indijski grad. Družina se je ustrašila silne trdnjave, a ne tako Volgá Svetoslavič. Urno se spremeni v krokarja in pregleda celo trdnjavo, potem se spremeni v sokola in se vsede na okno carjeve spalnice in posluša, kar govori léta s svojo ženo Jeleno Aleksandrovno. Ko je iz tega

razgovora izvedel, kje ima indijski car shranjeno svoje orožje, se je hitro spremenil v jazbeca, prekopal pod zemljo jarek do orožja, pobral vse orožje ter ga zakopal v zemljo, deloma pa polomil in pohodil.

Ko so ljudje v gradu zagledali, da gre taka premoč nadnje, so zaprli grajska vrata, da bi nihče ne mogel notri. Toda Volgá se je takoj spet spremenil v jasnega sokola in zletel čez ozidje k svoji družini ter ji zapovedal, naj napadejo grad. Toda junakom ni bilo mogoče na ozidje, „komaj bi mravljica prelezla čez.“ Torej je spremenil Volgá sebe in svojo družino v mravlje in prelezel z njim ozidje gradu, potem jih pa spet spremenil v ljudi. Nato so junaki razvalili cel grad, prijeli carja za rumene kodre, pobili vse ljudi in pustili pri življenju samo 1000 najlepših devic. Volgá Svetoslavjevič se je nato oženil s samo mlado indijsko carico Jeleno Aleksandrovno, poženil je tudi celo svojo družino z indijskimi dekleti ter pričel vladati v bogati Indiji.

Tako se glasi bilina o Volgi Svetoslavjeviču, zapisana ob Belem morju. Iz olonecke gubernije imamo več varijant te biline, ki pripovedujejo nekatere dogodke še bolj obširno, toda v glavnem dejanju ni razlike.

Dalje imamo še bilino o Volgi in Mikulu Seljaninoviču, ki je znana samo v olonecki guberniji. Ta bilina, katero sem navedel že pri Mikulu, je bila prvotno gotovo samo del — epizoda iz biline o Volgi Svetoslaviču. Pozneje je stopila oseba Mikule tako v ospredje, da je popolnoma zaslonila Volgo in tako se je epizoda iztrgala iz celote in postala samostojna bilina, v kateri se še zdaj konec le rahlo, rahlo veže z začetkom.

O Volgi se spominja še v nekaterih drugih bilinah, zlasti v novgorodski bilini o Sadku, toda le bolj mimogrede in ne da bi se pripovedovalo o tem junaku kakšen nov dogodek.

Ime tretjega junaka ruske narodne junaške pesmi in njegov priimek (otečestvo) se ne glasi v vseh bilinah enako. Navadno se imenuje „Vulgá“, včasih pa tudi „Volh“, po svojem očetu se pa imenuje Vseslavjevič, Svetoslavjevič ali Ruslajevič. Ime Volgá prihaja ali od reke Volge — v tem slučaju bi bil naš junak poosebljenje reke Volge, kakor je drugi junak, Dunaj Ivanovič, poosebljenje reke Donave — še brže je pa ime Volgá zgodovinsko in prihaja od starodavnega kijevskega kneza „višnjega“ Olega, ki je kneževal pred Igorjem, starim očetom Vladimirja Velikega, in o katerem je znan drzen pohod na Carigrad. Morda je ravno bilina o pohodu Volge v Indijo sled zgodovinski odsev Olegovega pohoda v Carigrad, ki se je moral izvršiti okrog l. 914. po Kristusu. S tem starim Olegom se je morda v narodnem izročilu zlila postava Olega, sina viteškega Svetoslava, torej Sveto-

slavoviča, brata Vladimirja Velikega, katerega je Vladimir premagal ter mu vzel državo in življenje. Ime „Volh“ prihaja pa brezdvoma od Volhov, ki so bili v poganski Rusi malikovalski duhovniki, vedeži in čarovniki in so se znali spreminjati v razne živali, zlasti v volkove, s katerimi so potem tulili po gozdovih in poljanah — po veri poganskih Rusov. Torej sta izraženi v imenu tega junaka dve prvini narodne pesmi: mitologična in zgodovinska.

Očetovo ime ima gotovo zgodovinsko podlago in prihaja ali od viteškega Svetoslava, kijevskega kneza, očeta Olega in Vladimirja Velikega, ki je delal velikanske pohode na Carigrad in na Kaspij, ali od Vseslava, umnega kneza Potočkega, ali pa od novgorodskega Vasilija Ruslajeviča.

Po letopisih XVI. in XVII. stoletja se je imenoval Volh „sin Slovena“, vodnik prvih slovanskih naseljencev na prostorih sedanje Novgorodske zemlje, po njem se imenuje baje tudi reka Volhov, ki se je poprej imenovala Mutina. O njem govori letopis: „Bil je tudi vragoljub in ljut čarodej, spreminjal se je v strašno zver, krokodila, in zalegal v tej reki Volhu vodno pot in kdor se mu ni hotel pokloniti, tega je ali požrl, ali pa ubil in potopil.“ Profesor Ruslajev primerja tega Volha bilinskemu Volhu Vseslaviču ter pravi, da tvori ta postava prehod med bogovi in človekom v mitologiji narodov.

Ker prihaja beseda „Volhov“ iz čudske besede „volho“, moremo po zgodovinarju Kostomarovu iz nje sklepati na razmere prvotnih slovanskih naseljencev k Čudom in Finom.

Staroruski Volhovi odgovarjajo perzijskim in babilonskim magom. Najstarejšo beležko o ruskih Volhovih imamo iz l. 912., pod katero letnico se čita v najstarejšem ruskem (Nestorjevem) letopisu, da je nek Volho napovedal Olegu njegovo smrt. Pod letnico 1024 se pripoveduje, da je bila v suzdaljski zemlji lakota, Volhovi so pričeli pobijati stare ženske, ker so trdili, da so one krive hude letine in šele po posredovanju velikega kneza kijevskega, Jaroslava Modrega, se je storil konec pobijanja.

Pod letnico 1071 se spet pripoveduje o nekem Volhu v Kijevu, ki je pripovedoval, da bo „čez pet let Dneper nazaj tekel in da bo takrat grška zemlja stala tam, kjer je zdaj ruska, ruska pa tam, kjer je zdaj grška.“ Med narodom so se našli „neveglasi“ (nevedneži), ki so ga poslušali in mu verjeli, toda drugi so mu odgovorili: „Bes se igra s teboj na pogubo.“ Dotični Volh je izginil neke noči brez sledu.

Dalje se pripoveduje o dveh Volhovih, ki sta se prikazala v rostovski zemlji za časa lakote in ščuvala narod proti ženskam, rekoč, da: „ta drži žito, a ta med, a ta ribe, a ta kože.“ Okoli nju se je zbrala

gruča ljudi, povsod ob Volgi in na Belozerju, ki so pobijali ženske. Jan, sin Višjatiča, novgorodski oblastnik, ju je skušal prijeti, a ni mogel, šele, ko so ju privrženci zapustili, ju je dobil v pest. Ravno tega leta, pravi letopis, se je prikazal Volh v Novgorodu, ki je obetal, da pojde peš čez reko Volhov in zmedel narod, toda Jan ga je dal ubiti.

V poznejših časih se najdejo večkrat vesti o Volhovih, zlasti v govorih cerkvenih predstojnikov se često svari narod pred njimi.

V bilinah o Volgi Svetoslavjeviču ali Volhu Vseslavjeviču sta se torej zlila dva elementa: mitologični in zgodovinski. Po Müllerju je bil Volga prvotno poosebljenje groma, kar sklepa iz tega, da se je pri njegovem rojstvu stresla zemlja, in iz njegovega neprestanega pretvarjanja — vednega spreminjanja gromonosnih oblakov pod vplivom vetra. Volner misli, da sta o Volgi in o Volhu bili prvotno dve različni pesmi, ki sta se šele pozneje zlili v eno. Veselovskij primerja, kot že rečeno, bilino o Volgi z „romanjem Karola“ in vidi v Volgi odmev Karola Velikega.

Bilina o Volgi Svetoslavjeviču je torej proizvod najrazličnejših vplivov in odmevov, v njej so se zlele stare praznoverske bajke z zgodovinskimi izročili severnega Novgoroda in južnega Kijeva in s tujo starofrancosko pesmijo.

Suhan ali Suhmantij in Suhman Damantijevič.

O njem imamo samo eno bilino, ki stoji le v čisto rahli zvezi z junaki kijevskega, Vladimirjevega kroga.

Kakor navadno staroruske junaške pesmi, začena se tudi bilina o Suhmanu s pojedino na kijevskem dvoru, pri „milostljivem knezu Vladimirju“. Pri njem se je zbral „časten pir“ od celega sveta. Tu je bilo od sile knezov in bojarjev in mogočnih junakov zbranih. Na piru so napijali drug drugemu in jedli do sitega, kar se je dalo; razume se, da ko sede tako pri hrastovih mizah in pijejo iz kozarcev „po poldrugem vedru“, se jim razvežejo jeziki in se prično bahati.

Kdor je neumen, se bahá z mlado ženó,
razumen pa baha se z rodnim batjuškom,
razumen se baha še z rodno matjuško.

Vladimirju se prične čudno zdeti, da se njegovemu velikemu junaku Suhmantiju od dobre in obile kapljice še ni razvezal jezik, ter ga vpraša po vzroku njegovega molčanja.

Suhmantij se čuti vsled tega nagovora užaljenega in odgovori: Jaz se hočem tebi, „rdeče naše solnčece, knez Vladimir“, pohvaliti s tem, da ti bom prinesel s čistega polja neranjeno in neokrvavljeno labudinjó

živo v grad. — Vladimir mu reče, naj to hitro izvrši.

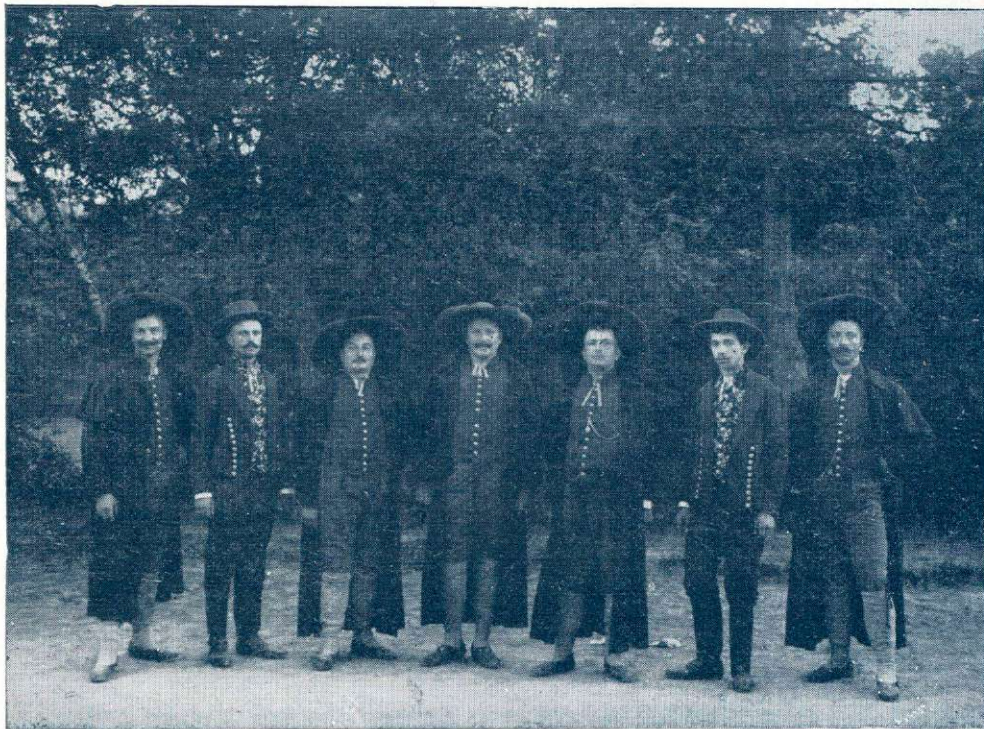
Takoj, ko se je „častni pir“ zaključil in so se gostje pričeli razhajati, vstane Suhmantij od mize, „bije s čelom in se klanja“ knezu Vladimirju in njegovi ženi Oprakseji Korolevični, sede na dobrega konja, vzame ostro sabljo in odjaha v čisto polje. Toda Suhmantij ne more najti labudov niti na čistem polju, niti na matjuški Počaj reki, raditega se ne mara vrniti nazaj v Kijev, ampak jaha naprej k reki Dnepru. Ko pride k reki, vidi, da je Dneper postal ves kalen in izstopil iz bregov, in reka Dneper spregovori k njemu s človeškim glasom: „Ne čudi se, dobri molodec Suhmantij Suhmantijevič, da sem se skalila in izstopila raz bregov. Za menoj, za matjuško reko Dneper stoji deset tisoč Tatarjev, ki stavijo po ves dan mostove, ponoči jih pa spet jaz poderem. Radi tega sem se skalila in izstopila čez bregove.“

Ko Suhmantij Suhmantijevič to zasliši, jaha naprej ob reki do mesta, kjer so Tatarji stavili mostove, ter jih začne pobijati, teptati s konjem in rezati s sabljo.

V boju pa zadene Suhmantija v bok strela nekega poganskega Tatarja, da pade ves krvav s konja. Tu ga pa pograbi silna jeza, izruje iz zemlje velik hrast ter prične ž njim tako klestiti Tatarje, da je vse potolkel in jih ni ostalo niti za semenje. Ko je bil boj končan, mu je ostal od celega hrasta samo še oklesek v rokah. Nato spet sede na konja in se vrne v Kijev.

Knez Vladimir ga takoj sprejme z vprašanjem, če mu prinaša s polja živo labudinjco? Junak odgovori, da je nima, potem pa pripoveduje vse, kar je videl in storil. Tu se pa Vladimir razsrdi, ker misli, da se Suhmantij samo baha, ter ga veli vreči v temnico, naj se tam hvali samemu sebi.

Čez nekaj časa pošlje knez Vladimir Dobrino Nihitiča gledat, kaj dela Suhmantij. Leta pové Dobrini še enkrat, kaj je storil, ter ga prosi, naj gre na polje k reki Dnepru pogledat. Dobrina gre res na dotični kraj in vidi vse, kot mu je pripovedoval Suhmantij. Celo hrastov oklesek je še našel na bojišču ob reki, ter ga vzel s seboj v dokaz. Vladimir da zvagati dotični oklesek ter vidi, da tehta devetsto centov. Seveda je bil zdaj takoj prepričan o nedolžnosti Suhmantija ter ga veli poklicati iz ječe in ga hoče obdarovati s celim mestom in vasmí, ki leže okrog njega. Toda Suhmantij neče več na dvor, ampak jaha rajši v čisto polje, odpre svoje rane, da mu je tekla vroča kri kot bistra reka, dokler ni iztekla. Umiraje, reče še svojemu konju, naj ne ostane pri

NEKDANJI KRAKOVSKI RIBIČI OB LJUBLJANICI

truplu, ampak naj hiti, kamor hoče, po zelenih logih, naj jé zeleno travo in pije studeno vodo iz matjuške Suhman reke. — — —

Nekateri vidijo v bilini o junaku Suhmantiju prehod od bilin najstarejše dobe k bilinam kijevskega cikla ter jo prištevajo k najstarejšim proizvodom narodne epopeje in vidijo v nji mitologične poteze, drugi pa spet trde, da je nastala šele pozneje, pod vplivom sentimentalnega umetnega slovstva.

Kolivan Ivanovič ali Ivan Kolivanovič.

O njem nimamo nobene celotne biline, ampak se samo imenuje včasih v zvezi z drugimi ruskimi junaki. Torej je o njem težko kaj določenega reči. V neki bilini se pripisuje Kolivanu, Samsonu in Muromljanu vloga, ki jo igra drugače Svetogor. Vsi trije so silni junaki, ki hočejo skupaj dvigniti zemljo iz njenih tečajev, ako bi mogli najti težišče zemlje. Tudi oni najdejo vrečo, v kateri je vsa teža zemlje, jo poskušajo dvigniti, ter se pri tem pogreznijo v zemljo. V neki bilini, zapisani v altajskem okraju, nastopa Kolivan skupaj z Muromcem, Samsonom, Dobrino Nikitičem in Alešo Popovičem, toda ne izvrši nič posebnega. Včasih se tudi Samsonu prideva priimek Kolivanovič.

Ime Kolivan je prišlo v rusko narodno pesem od severnih narodov, kjer je zelo razširjeno. V finskih narodnih povestih se imenujejo Kalevali Vejnemejnen, Leminkejnen, Kulervo i. dr. sinovi Kaleve (Kalevi poika) ali Kaleviči. Tudi glavni junak estonskih narodnih pripovedek se imenuje vedno sin Kaleve (Kalevi poeg). Ime Kaleva razlagajo iz finskega jezika „skalnat“, kar bi bilo potemtakem poosebljenje skalnate finske prirode. Ruski priseljenci so slišali to

ime, ter naredili iz roditelja (Kalevan poika = otroci Kalevana imenovalnik imena junaka Kolivan ali Koli-vanovič. Rusi so si zapomnili samo ime Kolivan in pa to, da je bil velik in mogočen junak, družega,

kar se pripoveduje v finskih in estonskih pravljicah o sinovih Kolivana, niso obdržali. Tako je prišel finski junak v družbo ruskega Svetogora in Muromca.

(Dalje.)

Književnost.

Zbirka ljudskih iger. 7. in 8. snopič. Cena 1'60 K. Ljubljana, 1908. Založila „Katoliška Bukvarna“. Str. 328. — Zelo koristno misel je sprožila „Slovenska krščansko-socialna zveza“, ko je sklenila, da se začno izdajati ljudske igre za naše majhne društvene odre, ki se morejo povsod igrati brez posebnih priprav. „Katoliška Bukvarna“ nadaljuje to delo, in z ravno izišlim zvezkom imamo že osemindvajset iger v tej zbirki. Osnovna misel teh ljudskih iger je, da bodi dejanje zanimivo, npravstveno čisto, vzeto iz življenja, s krepko realistično, versko ali romantično vsebino. Zabavati mora, pa tudi vzgajati in blažiti. Moderni literati nič kaj ne upoštevajo takega slovstva, ker se jim zdi prenizko in premalo rafinirano. A ljudstvo ravno tako malo upošteva moderne literate, ki se mu zde čudaki, ker hodijo po čisto drugih, neravnih potih.

Naša izobraževalna društva, ki imajo svojo trdno načrtano kulturno-vzgojevalno nalogo, morajo izbirati to, kar je primerno za ljudstvo in za razmere, v katerih se vrše naše ljudske predstave. In nalašč zanje so izbrane tudi te igre. Nanovo izišla snopiča obsegata sledeče igre: „Sinovo maščevanje ali Spoštuj

očeta.“ Igrokaz v treh dejanjih. Spisal M. E. Leveque. Poslovenil J. J. — „Za letovišče!“ Burka enodejanka. Prosto po nemškem. — „Občinski tepček.“ Veseloigra v treh dejanjih. Priredil dr. J. K. — „Dve materi.“ Igrokaz s petjem v štirih dejanjih. Iz nemščine preložil L. S. — „Nežka z Bleda.“ Narodna igra v petih dejanjih. Nemški spisal Robert Weissenhofer. Priredil Fr. K. — „Najdena hči.“ Igra za ženske vloge v treh dejanjih. Prosto po nemškem J. Štrukelj.

Kakor so dosednji snopiči hitro našli pot v naša izobraževalna društva, tako bodo te igre, ki so že pred natiskom našle odobravanje pri predstavah, dobro došle našim ljudskim odrom.

Dr. S.

Bled nekdanj in sedaj. Prijateljem „slovenskega raja“ spisal Frančišek Kimovec. — 64 strani v 8°. — V Ljubljani, 1908. Založila jezerska cerkev. Natisnila Katoliška tiskarna. — Pod tem naslovom je poslal pisatelj v dežel knjižico, ki ima namen seznanjati domačine in tujce bolj in bolj z našim Bledom. Bled namreč ni le po Prešernovi pesmi „podoba raja“, ampak zlasti o poletnem času torišče velikanskega tujskega prometa, kjer si v prijetnem hladu in ob valčkih milega jezera podajajo roko zastopniki raznih narodnosti, zlasti premnogi na živcih utrujeni in počitka potrebni reprezentantje olikanih stanov. A Bled je tudi priljubljena božja pot našim vernim Slovincem, ki leto za letom radi romajo na otok „z valovami obdani“. Obojim prijateljem Bleda bi rada služila naša knjižica. Preprost čitatelj in izbirčen znanstvenik, oba jo bodeta čitala z enakim zanimanjem. Jako vabljivi so naslovi posamnih odstavkov. I. „Podoba raja“ nam podaja topografijo Bleda in okolice. II. „Pod krivo palico“ se opisuje zgodovina blejskega gospostva. III. Pod zaglavjem: „Jezerska Mati božja“ nam slika pisatelj zgodovino otoka in božje poti. IV. „Pod plaščem sv. Martina“ se pred nami razvije zgodovina župnije in župne cerkve. V. Pod naslovom: „Utile et dulce“ razpravlja pisatelj o Bledu kot letovišču in zdravilišču. V VI. oddelku: „Za slovo“ govori pisatelj resnobno besedo v spomin vsem onim, ki prihajajo in odhajajo z Bleda. Zadnji odstavek pa nam podaja

NOVA KATOLIŠKA TISKARNA

pesni raznih pesnikov, ki so se v pesnih navduševali na Bledu. — Knjižico krasijo 30 slik in še posebej šestero tiskanih na kromo-papirju. Trojno vrlino opažam na tej knjigi. Pisana je v zgodovinskem delu strogo na podlagi doslej raziskanih in dostopnih virov. Za ta del se je tudi — zdi se — pisatelj najbolj potrudil. Drugič preveva knjižico tisti blagodejni ton navdušenja za lepo naravo in za vse, kar je krasnega v prirodi, ki ga občudujemo nad onimi — dejal bi — nepokvarjenimi pisatelji, ki ob priliki brez hlimbe oduševljeno objemajo umetnost in naravo. Tretji znak zadovoljnosti nam podaje pisatelj s tem, da se je potrudil za lep, čist in gladek jezik, da se nam vsled tega knjižica še bolj prikupi. — Prodaja se v prodajalnici na otoku Blejskega jezera in v knigozaloštvu izvod po 50 h.

Dr. A. K.

Prisega huronskega poglavarja. Povest iz starejše misijonske zgodovine kanadske. Spillmannove povesti XIV. zvezek. Iz nemščine poslovenil A. Kr. Založila „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani. — Spillmannove povesti so izvrstno berilo za mladino. Tudi ta povest je „indijanka“, a ne v onem slabem zmislu, ki smo ga navajeni. Vsebina je krščanska, ne razburja mladino samo domišljije, ampak ji daje tudi lepih misli.

Aljaževih mešanih in moških zborov sta izšla III. in IV. zvezek. — Gospod Jakob Aljaž s posebnim veseljem uglašuje Gregorčičeve pesmi. Pri tem ima srečno roko, kajti marsikateri njegov zbor se je že prikupil in vedno na novo izhajajoči zvezki nam podajajo tudi vedno zopet lepih napevov, ki v resnici bogate našo glasbeno literaturo. Kako ljubek je mešani zbor „Ti veselo poj!“ in kako resen je „Psalm 118.“! Naši zbori, segajte po teh pesmih!

Pomladanski odmevi. Pesmi za sopran, alt, tenor in bas. I. zvezek. Uglašil Janez Laharnar. Cena K1'50. V Ljubljani 1908. Založila „Katoliška bukvarna“. — Gospod Laharnar je začel izdajati zbirko zborov, ki obetajo lep donesek k repertoiru pevskih društev. Šestero pesem, ki jih donša prvi zvezek, je prav svežih in ljubeznivih.

Præludium et postludium super hymnum auctoris Josephi Haydn pro organo aut fortepiano quatuor manibus composuit Antonius Foerster. — Naš častitljivi, nedavno od Svetega očeta za svoje zasluge na polju cerkvene glasbe odlikovani skladatelj-prvak je izdal pred- in poigro k cesarski pesmi. Posebno zanimiva je poigra, ki ima ves napev v basu (pedalu). Krasna točka za spretnega organista!

To in ono.

Naše slike.

Nova tiskarna. Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani je svojo prvo petindvajsetletnico zaključilo s tem, da je sezidalo vzorno novo tiskarno, kakršne daleč naokoli ni več najti. Vse pridobitve tehnike so tu združene na najbolj praktičen način. Tu je tudi odslej uredništvo „Dom in Sveta“, in pričujoča številka je prva, tiskana v novi tiskarni.

Profesor Vatroslav Jagić, ki je praznoval letos svojo sedemdesetletnico, je letos stopil v pokoj. Bil je naslednik Miklošičev na stolici slovanske filozofije dunajske univerze.

Kerub s plamenečim mečem na strani 387. pač sam govori, čigavo delo da je. To tehniko je pri nas tako mojstrsko obvladal samo eden — naš pokojni France Dobnikar. Med risbami v njegovi zapuščini smo našli tega keruba, ki kaže, dasi le skiciran, vso plastično moč mladega umetnika.

V krasnih kamniških planinah je pred nekaj tedni Slovensko planinsko društvo otvorilo Frischaufovo kočo, in ob tej priložnosti prinaša tudi „Dom in Svet“ nekaj slik iz tega gorovja. Profesor Frischauf je zaslužil, da se ohrani njegovo ime za vse čase v naših planinah. Krivica, ki jo je moral pretrpeti zaradi svojega odkritega resnicoljubja v službi prave znanosti, je bila velika, in je nov dokaz, da ravno oni ne puste svobode znanosti, ki imajo svobodo znanosti vedno na jeziku. Kot profesor na univerzi, ki nacionalno omejenost in nestrpnost vesti proglašajo za svoje vodilo, se je upal resnico govoriti in biti pravičen Slovencem — zato je moral iti! Slovenci so pa hvaležni odličnemu učenjaku in planincu. Naj koča v visokih planinah ohrani njegov spomin še poznim rodovom!

Majolična tasa, ki jo vidijo čitatelji na str. 405, je slikana po kompoziciji gosp. Petra Žmitka, ki si je izbral mitološko snov: Duhovi se klanjajo Svetovidu — solncu. Tasa je originalno, lično delo, sedaj last gosp. dekana Mihaela Terčka v Šmariji.

Grof Zeppelin, genialni zgraditelj zrakoplova, ki se da poljubno voditi po zraku, je prošli mesec dosegel svoj najvišji uspeh, pa ga je tudi takoj nato zadela največja nesreča. S svojim ogromnim zrakoplovom je potoval za stavo čez določene dežele in ga res vodil poljubno, tako da je danes vprašanje vodljivega zrakoplova v principu dejansko rešeno. Komaj je pa končal svojo pot, da si odpočije na lavorikah, se mu zrakoplov vname in zgori. Delo mnogoletnega truda in ogromnih denarnih žrtev je bilo v nekaj trenutkih pokončano. Zeppelin je pred kratkim dosegel že 70. leto, pa še neumorno izboljšuje svojo iznajdbo. Po celi Nemčiji nabirajo zanj ogromne vsote, da si sestavi nov zrakoplov.

Prošli mesec smo praznovali 30letnico, kar je zavihrala nad Sarajevom avstrijska zastava. Dne 22. julija 1878 so bili prvi Avstrijci prekoračili Savo in so zadeli na hud, oborožen odpor. V treh kolonah so prodirali, srednja od njih pod poveljstvom Filipovičevim je šla naravnost nad Sarajevo. Hotel je ravno na dan 18. avgusta vzeti Sarajevo — na rojstni dan cesarjev. A to se mu ni posrečilo, kajti utrujeni vojaki so opešali dne 17. avgusta po dolgi hoji in hudi vročini. Morali so en dan počivati, a dne 19. avgusta so naskočili sarajevske utrdbe v petih oddelkih. Opoldne je bila zmaga zagotovljena, in ob 5. uri popoldne je Filipovič s svojim štabom že bil v mestu. „Zmagal in vzel Sarajevo“ je brzojavil vojskovodja tisti dan cesarju. — V Bosni padlim vojakom so odkrili častniki letos spominsko ploščo v cerkvi sv. Petra v Ljubljani.

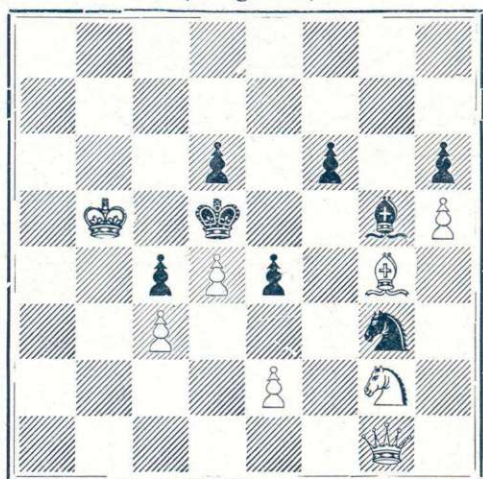
Ravno sedaj pa prihajajo iz Turčije novice, ki zanimajo ves svet, ker pričajo, da se začenja nova doba na vzhodu. Turški sultan se je vdal zahtevam mladoturkov in je dal ustavo. Na Turškem bodo torej imeli svoj parlament, in vse je radovedno, kake reforme bo vpeljal turški državni zbor. Sultan Abdul Hamid, ki se je prej vedno bal za svojo kožo in se skrival v Yildizkiosku, je sedaj postal naenkrat popularen. Ko se je peljal prvi petek po proglasitvi ustave k se-

lamliku v džamijo, ga je ljudstvo navdušeno pozdravljalo. Pa najmlajša ustavna država je že tudi poizkusila takoj prvih štirinajst dni usodo ustavnih institucij. Prvi ustavni veliki vezir Said-paša, ki je izpodrinil prejšnjega sultanovega ljubljenca Izzet-pašo, kateri je vzdrževal absolutistični in policijski zistem, je tudi padel in na njegovo mesto je stopil Kiamil-paša, ki ima nalogo, da izvede volitve in skliče turški parlament.

Š a h.

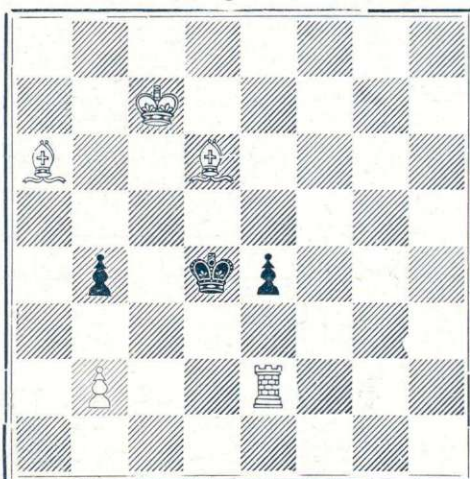
Prيرهja A. Uršič.

Naloga 345. V. Holst.
(Original.)

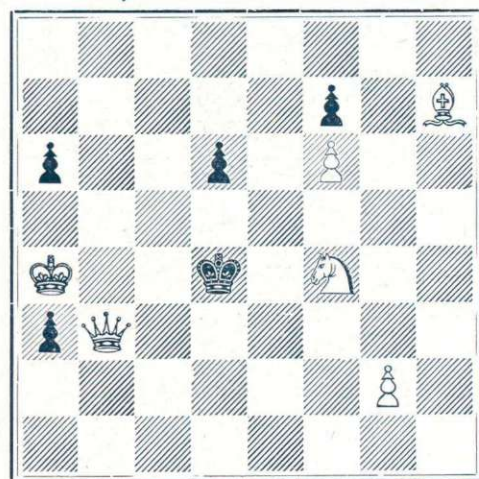
Mat v tretji potezi.

Naloga 346. A. Uršič.
(Original.)

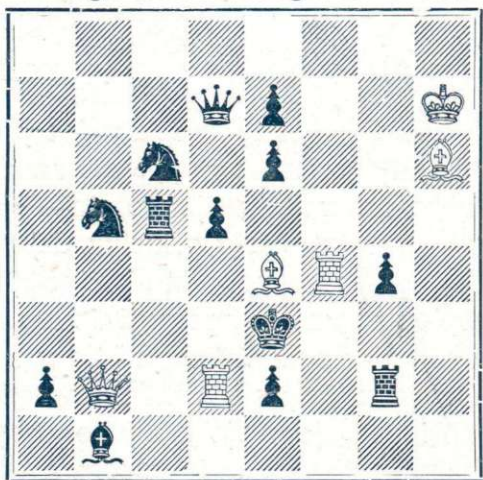
Mat v tretji potezi.

Naloga 347. A. Uršič.
Časopis česk. šachistu 1908.

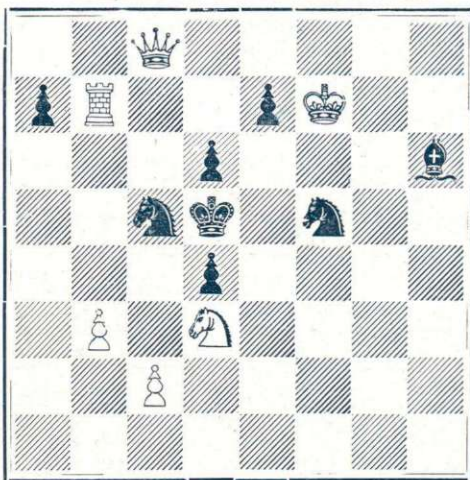
Mat v tretji potezi.

Naloga 348. Dr. E. Palkoska.
1. nagr. West. Daily merc. 1908.

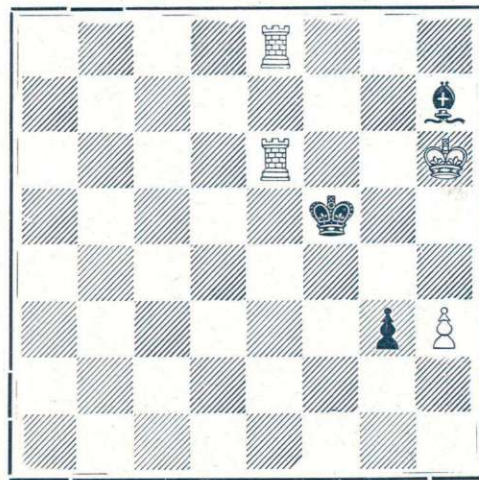

Mat v drugi potezi.

Naloga 349. Štepan Zimmermann.
Časopis česk. šachistu 1908.

Naloga 350. A van Elde.
D. Wochenschach. 1908.

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog.

Nal. 336. 1. Dh1, Kxc5; 2. Db1, Kd5; 3. De1 itd. 1. — Kxc5; 2. Df1, Kd5; 3. Dc1 itd. — Nal. 337. 1. Dh3! Ld7; 2. Dxc4! itd. Drugo lahko, ker preti 2. f4+. — Nal. 338. 1. Da7, Lxc5; 2. Kd7 itd.; 1 — Kxc6; 2. Lc4 itd.; 1 — Kxc6; 2. Dxc7 itd. — Nal. 339. 1. De4, Lg4! 2. Dd3! itd. — Naloga 340. 1. Lh7, Kd5; 2. Dg6! Ld4; 3. Lg8 mat! — Nal. 341. 1. Tf3 ♘; 2. D, S, T mat.

Razno. V praškem mednarodnem turnirju je dobil naš slovenski mojster Vidmar tretjo nagrado. Vivant sequentes!

V Düsseldorfu je imel „Deutscher Schachbund“ svoj kongres. Prihodnji kongres bo v Hamburgu 1910. „Novoje Vremja“ razpisuje mednarodni turnir za dvo- in trizložke do 14. decembra 1908 pod navadnimi pogoji (trije prepisi nalog!). Nagrade 15, 10 rubljev in 25, 15, 10 v zlatu. 1) „Westeru Daily Mercury“ razpisuje turnir samo za dvozložke do 1. novembra 1908. 2)

1) Naslov: E. A. Snosko - Borovski, Petersburg, 3. rota Izmajlovskega polka 10.

2) Naslov Mr. C. T. Blaushard, M. A. Woolton, Liverpool.